

การวิจัยแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม
: กรณีศึกษา เรือนไทยเขินชุมชนบ้านต้นแห่น้อย ตำบลท่าวังพร้าว อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

**The Research Study of Participating to Cultural Network and Community for Cultural Management
: Case study of Tai Kheun house in Ban Tonhannoi Community, San Pathong District,
Chiang Mai Province**

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม
ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๑

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม : กรณีศึกษาเรือนไทยเชิงชุมชนบ้านต้นแห่น้อย ตำบลท่าวังพร้าว อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ได้รับการจัดประกายความคิดริเริ่มมาจากการที่สภาวัฒนธรรมอำเภอสันป่าตอง ที่ได้จัดกิจกรรมประกวดเขียนโบราณของอำเภอสันป่าตองขึ้นในงานข้าวเหนียวสันป่าตองปี ๒๕๕๐ ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอสันป่าตอง ได้นำผลของการจัดกิจกรรมดังกล่าวมารายงานผลให้ที่ประชุมของคณะกรรมการบริหารสภาวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ จากการทำที่ได้นำรับฟังการรายงานผลการดำเนินงานวัฒนธรรมจากที่ประชุมในครั้งนั้น ทำให้คณะผู้วิจัยเกิดความสนใจที่จะทำการวิจัยชุดโครงการเกี่ยวกับเรือนและวิถีชีวิตของชาวไทยชนในเขตพื้นที่บ้านต้นแห่น้อย ตำบลท่าวังพร้าว อำเภอสันป่าตอง ดังนั้นผู้ที่มีพระคุณริเริ่มแรกต่อชุดโครงการนี้ คือ คุณอรพรรณ ปัญญาใหญ่ ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอสันป่าตอง

ผลการศึกษางานวิจัยเล่มนี้สมบูรณ์และสำเร็จได้ด้วยเหตุผลหลายประการด้วยความกรุณาจากนักวิชาการและคณาจารย์ ที่ได้ให้ความกรุณาเป็นอย่างสูงในการให้คำแนะนำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาจารย์อเนก ปวงคำ ที่กรุณาให้ความรู้เรื่องราวประวัติชุมชนไทยชนบ้านต้นแห่น้อย พ่อครูประยูร อรุณประดิษฐ์ ปราศรัยชาวบ้านผู้ซึ่งชาวบ้านได้ให้ความเคารพนับถือ ตลอดจนเอกสารงานวิจัยของศาสตราจารย์ อรศิริ ปาณินท์และคณะ ที่ได้นำมาอ้างอิง ผู้ศึกษาขอขอบพระคุณไว้เป็นอย่างสูง

การปฏิบัติงานภาคสนามจะลุล่วงไปไม่ได้หากไม่ได้รับความกรุณาในการเข้าไปยังหมู่บ้านโดยการนำของผู้ใหญ่บ้านต้นแห่น้อย อาจารย์อเนก ปวงคำ ขอขอบคุณผู้เป็นเจ้าของพื้นที่ในบ้านต้นแห่น้อยทุกท่าน เจ้าของเรือนทุกหลังที่ได้อนุเคราะห์และให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีในการให้ข้อมูลตลอดจนเอื้อเพื่อความสะดวกในการเยี่ยมชม และบันทึกภาพเรือน ทั้งในการลงพื้นที่ และสืบค้นจากแหล่งข้อมูลในพื้นที่ ขอขอบคุณทุกท่านที่ไม่ได้กล่าวนามไว้ในข้างต้นที่ได้ช่วยเหลือกันมาโดยตลอดระยะเวลาที่ได้ทำงานเพื่อที่จะได้ข้อมูลงานวิจัยให้มีความน่าเชื่อถือ และได้ข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงไว้สำหรับการศึกษาซึ่งถือเป็นประโยชน์ในการศึกษา

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ที่ได้ให้ทุนอุดหนุนวิจัยในการดำเนินงานรวมทั้งผู้ช่วยศาสตราจารย์ดร. ภัสวดี นิตเกษตรสุนทร สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช และเจ้าหน้าที่ทุกท่านที่ให้คำแนะนำแก่คณะผู้วิจัยตลอดระยะเวลาในการศึกษาครั้งนี้ ขอขอบพระคุณไว้เป็นอย่างสูง

คณะผู้วิจัย

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่

บทคัดย่อ

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ : การวิจัยแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม : กรณีศึกษา เรือนไทยเขินชุมชนบ้านต้นแห่น้อย ตำบลท่าวังพร้าว อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ (The Research Study of Participating to Cultural Network and Community for Cultural Management: Casestudy of Tai kheun, house in Ban Tonhan Community, San Pathong District, Chaing Mai Province.)

อาจารย์ที่ปรึกษา: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภัสวดี นิตเกษตรสุนทร, ๖๙ หน้า.

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) ศึกษาการคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของเรือนไทยเขินในปัจจุบัน (๒) ศึกษาพิธีกรรมความเชื่อ ในการปลูกเรือนไทยเขินรวมทั้งความสัมพันธ์ของชุมชนไทยเขินบ้านต้นแห่น้อย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ (๓) เสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนไทยเขินบ้านต้นแห่น้อยกับหน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน กลุ่มตัวอย่างในการศึกษา เรือนไทยเขินแบบดั้งเดิม ๑๐ หลัง และผู้ให้ข้อมูลหลักเจ้าของเรือนไทยเขิน ๑๐ คน หมู่ ๗ บ้านต้นแห่น้อย ตำบลท่าวังพร้าว อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ การวิเคราะห์ข้อมูล ทำการรวบรวมข้อมูล จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและการเจาะลึก รวมถึงการสนทนากลุ่มและนำข้อมูลทั้งหมดทำการจัดระเบียบข้อมูล เพื่อให้ข้อมูลสะดวกต่อการเรียกมาใช้บรรณธิการ(ขุดเกลา) ข้อมูล ทำการวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอในรูปของการพรรณนา

ผลการวิจัยสรุปว่า ชาวไทยเขินบ้านต้นแห่น้อย อพยพมาจากเมืองเชียงตุง สหภาพพม่าตั้งแต่สมัยพระเจ้ากาวิละ (พ.ศ.๒๓๒๓ - พ.ศ.๒๓๕๖) การดำรงวิถีชีวิตยังคงมีสภาพความเป็นอยู่ที่ใกล้เคียงกับชาวไทยเขินที่เมืองเชียงตุง โดยเฉพาะเอกลักษณ์ในเรื่องของเรือนที่อยู่อาศัย สภาพคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของเรือนทั้ง ๑๐ หลัง ที่ทำการศึกษามีอายุตั้งแต่ ๕๐-๗๐ ปี ทุกหลังมีเอกลักษณ์ของเรือนไทยเขินครบ ลักษณะเด่นทางกายภาพของเรือนมีพื้นที่ใช้สอยชั้นบนมีลักษณะการใช้สอยพื้นฐานเหมือนกันทุกหลัง ส่วนปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของตัวเรือน ในรูปธรรมที่เห็นได้อย่างชัดเจน การต่อเติมพื้นที่ใช้สอยบนเรือน รวมทั้งวัสดุการก่อสร้าง เพื่อประโยชน์การใช้สอยและความปลอดภัยในชีวิตประจำวัน ส่วนพิธีกรรมและความเชื่อในการปลูกเรือนไทยเขิน พบว่า คุณค่าของเรือนพื้นถิ่นมีบทบาทสำคัญในการพัฒนารูปแบบเรือนไทยเขินปัจจุบัน อันมีผลในเอกลักษณ์ที่ต่อเนื่องกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของบ้านต้นแห่น้อย ในด้านพื้นฐานต่อการดำรงชีพ สำหรับการสร้างเรือนไทยเขิน หมายถึง พฤติกรรม จารีตประเพณี คติความเชื่อเรื่องการจัดถิ่นฐานและการวางผัง การแบ่งพื้นที่ รูปลักษณะของเรือน ล้วนแล้วแสดงถึงโลกทัศน์ของชาวไทยเขิน อันจะจัดซึ่งความกลัวสิ่งเหนือธรรมชาตินั่นคือพิธีกรรมและความเชื่อในการปลูกเรือนพื้นถิ่นไทยเขิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเชื่อในเรื่องผีปู่ย่า มีส่วนทำให้เกิดความเป็นสิริมงคลให้แก่ครอบครัว หัวเทวดาถือเป็นจารีตที่จะต้องปฏิบัติ ซึ่งมักจะตั้งอยู่ในเรือนนอนห้องพ่อ แม่ การปลูกเรือนจะกำหนดทิศที่ตั้ง ซึ่งมักจะหันหน้าบ้านไปยังทิศเหนือส่วนความเชื่อเรื่อง ผีปู่ย่า (ผีบรรพบุรุษ) ถือว่าเป็นเรื่องปกปักรักษาคนใน

ครอบครัว เครื่องญาติ และมีส่วนบันดาลความเป็นสิริมงคลหรือความวิบัติให้เกิดขึ้นแก่คนในครอบครัว ในกรณีที่คนในครอบครัวประพฤตินิสัยที่เรียกว่า “ซัด” การสร้างหอผีปู่ย่า จะตั้งด้านหัวนอนและบูชาด้วยพาน ดอกไม้ รูปเทียน นอกจากนั้นจะมีหิ้งผี (หอเทวดา) ซึ่งจะวางไว้ในห้องนอนของเจ้าของบ้าน ในการตั้งหอผีปู่ย่าก็ดี หอเทวดา (หิ้งผี) ก็ดี จะทำไปพร้อมๆ กันการทำบุญขึ้นบ้านใหม่ โดยกำหนดเมื่อจันวันที่เป็นมงคลด้วยการนับจากวันเดือน ปีเกิด ของเจ้าของบ้าน

โครงสร้างของเรือนไทยเขิน จะแบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนในจะเป็นพื้นที่อยู่ภายในเรือนไม่ให้ผู้มาใช้ผิเดียวกัน (ผีตระกูลเดียวกัน) เข้าไปถือว่าผิดผี (เป็นซัด) จะต้องทำพิธีขอขมา และหน้าประตูจะมีตาแหลว (เครื่องกันต่างผี) และมีธรณีประตู (ข่มประตู) และส่วนนอกจะเรียก “เต็น” และนอกชานรวมทั้งบริเวณที่ซักล้างและที่บริเวณเสียนไฟ (เยี้ยกิน) ปัจจุบันเรียก “ห้องครัว” เนื่องจากมีการตีฝาล้อมรอบ เต็นจะเป็นเขตที่มีการจัดกิจกรรมของครอบครัว เช่น กินข้าวปรึกษาหารือ และกิจกรรมอันเกี่ยวกับประเพณีต่าง ๆ ตลอดจนใช้สำหรับจัดทำอาชีพเสริม เช่น เย็บเสื้อผ้า คัดพืชผลของครอบครัวรวมทั้งรับแขก เลี้ยงพระเนื่องในงานบุญ

หัวหน้าโครงการ ... นายบพิตร วิทยาวิโรจน์
 ประเภทสื่อ วัตถุ.....
 ปีงบประมาณ ๒๕๕๑.....

ลายมือชื่อหัวหน้าโครงการ ..
 ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา ..
 ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ..

Abstract

Chiang Mai Cultural Office : The Research Study of Participating to Cultural Network and Community for Cultural Management : Case study of Tai Kheun house in Ban Tonhannoi Community, San Pathong District, Chiang Mai Province

Advisor: Asst. Professor Paswalee Nitikasetsoonthorn, ๖๙ Page

The aims of this research were as follows: (๑) To study about the existence and change of Tai Kheun house in the present day. (๒) To study about rites and beliefs in constructing Tai Kheun house as well as Tai Kheun's community relationship at Ban Tonhannoi, San Pathong District, Chiang Mai Province. (๓) To encourage Tai Kheun community's participation in activities handled by government and private sector. The samples taken and used as case study were : ten traditional style Tai Kheun houses and ten house-owners, living in Moo ๗, Ban Tonhannoi, Tambol Thawangprao, San Pathong District, Chiang Mai Province, served as the major source of information. The information analysis process were composed of information gathering by using participating and non-participating observations, structural and detail focusing interviews, group discussion and information classification, which was done to facilitate the editorial stage. The information analysis was presented in form of descriptive report.

Results of the research showed that Tai Kheun people at Ban Tonhannoi had migrated from Chiang Tung State in Myanmar since the reign of King Kawaila (๒๓๒๗-๒๓๕๖ B.E.). Their way of life was still similar to Tai Kheun people living in Chiang Tung, especially regarding the originality of their house. The existence and change of the ten target houses were dated back to fifty to seventy years. Every house had complete elements of original Tai Kheun house. The outstanding physical characters of the basic space usage on the upstairs were found alike in every house. The factors that had effects on the obvious change of the house's structure were the suspension of functional space and the use of construction materials that made possible to daily usage and safety. As for the rites and beliefs in Tai Kheun house construction, it was found that the values of local house played an important role to the development of contemporary Tai Kheun houses. It also had an effect on their characteristics relating to cultural environment and traditions of Ban Tonhannoi by providing basic factors for their living. The construction of Tai Kheun house represented the meaning of their behavior, customs and beliefs on the settlement and planning. The division of space and the house image reflected Tai Kheun's perspective. The rites and beliefs would help destroy the fear of some supernatural power among Tai Kheun people. Specifically, the belief in ancestors' spirits took part in the well-being of the family. Keeping the spirit shrine in the house was a tradition to follow. Normally, the shrine would be positioned in parents' bedroom. The location to build a house was decided according to the belief of direction, which would normally turn towards the North. Ancestor spirits were regarded as family and relative protector. They were believed to be part of the occurrence of fortune or misfortune of family members if a member of the family performed a behavior called "Kheud" (evil taboos). The area to place the ancestor shrine was at the head side of sleeping place. It would be worshiped and decorated with flowers, candles and incenses. In addition, there would be a spirit shrine (angel shrine) placed in the house owner's bedroom. The ceremony of inauguration of ancestor and spirit shrines would be done along with the ceremony of the

house inauguration. The appropriate day of the ceremony would be given and calculated according to the birth day and year of the house owner.

The structure of Tai Kheun house was divided into two parts. The inside part would be the interior space of the house where outsiders (who did not possess the same linear of spirit family) were not allowed to enter. If an outsider entered this area, this would be regarded as committing the “Kheud”(evil taboo) action. The ceremony of apology had to be done. In front of the door, there would be a “Talew” (a protective amulet against evil spirit) and the “Khom Pratu” (doorstep). The outer part would be called “Teun” (patio), including outdoor terrace for washing and cooking (Yea Gin) which was called later the “kitchen” because the wall was built around. “Teun” was the area for family activities, e.g. dining, discussing and doing other activities concerning traditions. It was also the place for working activities, such as sewing, selecting corps of the family, receiving guests and offering food to monks in any merit events.

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทคัดย่อ (ภาษาไทย)	ข
บทคัดย่อ (ภาษาอังกฤษ)	ง
สารบัญ	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
ความสำคัญของปัญหา	๑
วัตถุประสงค์	๒
ขอบเขตในการศึกษา	๒
นิยามศัพท์เฉพาะ	๓
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๓
บทที่ ๒ การทบทวนวรรณกรรม	๔
แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนและวัฒนธรรมพื้นบ้าน	๔
วิถีชีวิตความเป็นอยู่ไทยเขิน	๘
แนวทางการศึกษาเรือนพักอาศัยพื้นถิ่นไทยเขิน	๑๑
แนวคิดเกี่ยวกับการคงอยู่และการเปลี่ยนแปลง	๑๗
แนวคิดการมีส่วนร่วม	๑๘
เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๒๔
บทที่ ๓ ระเบียบวิธีการวิจัย	๒๖
แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย	๒๖
วิธีที่ใช้ในการวิจัย	๒๗
การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม	๒๙
การตรวจสอบข้อมูล	๒๙
การวิเคราะห์ข้อมูล	๒๙
บทที่ ๔ ผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ	๓๐
ผลการศึกษา	๓๐
สรุป	๓๘
ข้อเสนอแนะ	๔๔
บรรณานุกรม	๔๕

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ภาคผนวก	
-ภาพประกอบการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามของคณะผู้วิจัยจังหวัดเชียงใหม่	๔๗
-ภาพองค์ประกอบบริเวณบ้านและบ้านไทยเขินชุมชนบ้านต้นแห่น้อย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่	๔๙
-เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยแบบสัมภาษณ์ / แบบสังเกต	๕๓
-ประกาศสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่	๕๗
เรื่อง แต่งตั้งคณะทำงานการวิจัยท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม	
-แบบฟอร์มรายงานการสร้างการมีส่วนร่วม	๕๘
ประวัติคณะผู้วิจัย	๖๔

บทที่ ๑

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

สังคมแต่ละชุมชนย่อมจะมีวิถีชีวิตของตนเองที่บ่งบอกลักษณะเฉพาะของสังคมนั้น ๆ ลักษณะเฉพาะเหล่านี้ประกอบด้วยภาษา ความเชื่อ พิธีกรรม ประเพณี ภูมิปัญญา และความสัมพันธ์ของคนในสังคมนั้น ลักษณะเฉพาะเหล่านี้จะถูกถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกคนรุ่นหนึ่ง เพื่อให้คนในสังคมคิดและปฏิบัติเหมือน ๆ กัน ซึ่งจะยังความสงบสุขให้เกิดในสังคม การที่สังคมมีการถ่ายทอดลักษณะต่าง ๆ นี้ เรียกว่าเป็นการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ซึ่งเริ่มตั้งแต่เกิด โดยมี พ่อ แม่ เพื่อนบ้าน ผู้อาวุโส ผู้นำกลุ่ม องค์กร และสถาบันต่าง ๆ ในสังคมทำหน้าที่ ขัดเกลาด้านภาษา ความเชื่อ ประเพณี การกินอยู่ การแต่งกาย อันเป็นลักษณะเฉพาะของสังคมนั้น ๆ

การดำเนินวิถีชีวิตของคนในสังคมแต่ละชุมชน ต่างมีวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองที่ประกอบไปด้วย ปัจจัย และเงื่อนไข อีกทั้งบรรพบุรุษของแต่ละชุมชนได้ใช้ประสบการณ์ในการดำรงชีวิตชั่วอายุชั่ว เป็นกลไกสำคัญ ในการถ่ายทอดสู่รุ่นลูกหลานด้วยวิธีต่าง ๆ ตามสภาพแวดล้อมของชุมชนที่มีอยู่อย่างสอดคล้องและเหมาะสมตามความต้องการของชุมชน หากเกิดการเปลี่ยนแปลงที่ไม่เหมาะสมก่อให้เกิดความเสียหายในชุมชนทำให้ได้รับผลกระทบในด้านต่าง ๆ ชุมชนก็จะทำหน้าที่เป็นปราการสุดท้ายในการรักษาวัฒนธรรมอันเป็นสมบัติที่ล้ำค่าของชุมชนไว้ โดยปกติคนในสังคมย่อมเห็นความสำคัญของวัฒนธรรมในสังคมของตน จึงเกิดความหวงแหนและรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนไว้เพื่อการอนุรักษ์และสืบทอดคุณค่า ด้านวัฒนธรรมให้กับสมาชิกของตนเองไว้

จากสภาพสังคมในปัจจุบันเป็นยุคแห่งการพัฒนาเศรษฐกิจ และการสื่อสาร ผลที่เกิดขึ้นคือ การไหลบ่าของวัฒนธรรมจากต่างถิ่น และการขยายพื้นที่ความเจริญเข้าสู่ชุมชนท้องถิ่น มีการรับวัฒนธรรมเหล่านั้นเข้ามาในชุมชน ทำให้มีผลต่อการวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน ดังนั้นการรับเอาวัฒนธรรมต่าง ถิ่นเข้ามาใช้คนในชุมชนจะเป็นผู้กลั่นกรอง และร่วมกันคิดว่าสิ่งใดที่สามารถนำมาใช้หรือปรับให้เข้ากับคนในชุมชน ซึ่งเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิต และการดำรงอยู่ที่สอดคล้องต่อสภาพความเป็นจริง เป็นประโยชน์และสอดคล้องคนในชุมชนมากที่สุด

ไทยเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง มีประวัติความเป็นมา ความเชื่อ ภาษา ประเพณีและวัฒนธรรมและระบบความเชื่อที่แตกต่างออกไป ซึ่งกลุ่มชนไทยจีนได้กระจายสร้างบ้านเรือนอาศัยหลายจังหวัดในภาคเหนือตอนบน ในจังหวัดเชียงใหม่ มีหมู่บ้านชาวไทยจีนหลายแห่ง เช่น บ้านทรายมูล บ้านมอญ บ้านน้อย บ้านสันกลาง เขตอำเภอสันกำแพง บ้านสันต้นแห่น บ้านไร่ เขตอำเภอสันป่าตอง บ้านสันป่าสัก บ้านซ้อแล เขตอำเภอแม่แตง บ้านลวงเหนือ บ้านลวงใต้ เขตอำเภอดอยสะเก็ด บ้านนันทาราม เขตอำเภอเมือง เป็นต้น บรรพบุรุษชาวไทยจีนในภาคเหนือส่วนใหญ่ สมัยก่อนถูกพระเจ้ากาวิละ ต้อนมาอยู่ในลำนานาตามนโยบาย เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง ของสมัยนั้น เพราะมีเมืองแต่ไม่มีคนอยู่ พี่น้องชาวไทยจีนเมื่อมาตั้งรกรากในลำนานาไทย จึงตั้งชื่อหมู่บ้านของตนที่มาอยู่ใหม่ตามชื่อหมู่บ้านเดิมในแคว้นเชียงตุง ด้วยเหตุนี้เองหมู่บ้านทางภาคเหนือจึงมีชื่อซ้ำกับทางหมู่บ้านทางเชียงตุงเป็นจำนวนมาก เช่นเดียวกับชื่อวัดจนชาวบ้านเวลาบอกชื่อวัดก็ต้องบอกที่ตั้งติดตามด้วยทันที เช่น วัดสันทรายมูล วัดทรายมูลเมือง วัดทรายมูลพม่า ในเมืองเชียงใหม่ เป็นต้น

ชุมชนไทยจีน บ้านต้นแห่น้อย ตำบลท่าวังพร้าว อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ปัจจุบันมีประชากร ๖๕๐ คน และมี ๒๐๖ หลังคาเรือน การสร้างบ้านชาวไทยจีนที่อพยพมาจากเมืองเชียงตุง มาตั้งชุมชนและบ้านเรือนที่บ้านต้นแห่น้อย อำเภอสันป่าตอง ที่นี้ได้ปลูกสร้างบ้านเรือนในรูปแบบของคณเมืองล้านนาเป็นส่วนใหญ่เป็นรูปแบบที่คล้ายคลึงกับชาวไทยจีนในเชียงตุง โดยชาวจีนจะสร้างบ้านด้วยไม้ไต้ถุนโล่ง หลังคาคล้ายทรงปั้นหยาคลุมด้วยดินขอ (กระเบื้องที่ทำจากดินเหนียว) มีหน้าต่าง บางที่มีหน้าต่างสองส่วน คือ หน้าต่างด้านบนจะมีขนาดใหญ่ กว้างกว่า หน้าต่างด้านล่าง ไว้สำหรับเปิดรับลมเย็นเวลาหน้าร้อน ตัวเรือนจะมีห้องเป็นสัดส่วน ห้องที่ต้อย(ปูย่า ตา ยาย) อยู่เรียกว่า เอือนหลวง ที่ด้านบนเหนือขอบประตูอาจมี “ ห้ายนต์ ” เป็นไม้แผ่นแกะสลักลงอาคม อยู่เพื่อป้องกันสิ่งชั่วร้าย เข้าสู่ในเอือนหลวง มีชานยื่นออกไปจากตัวบ้านเรียกว่า “ เต็น ” สำหรับตากลมและทำกิจกรรมภายในบ้าน และมักจะสร้างครัวไฟ(ห้องครัว)เป็นสัดส่วนไว้ทางด้านหลังของเรือนโดยจะทำลดส่วนลงมาจากพื้นบ้าน ส่วนเสาเรือนนิยมสร้างวางไว้บนหินหรือซีเมนต์(กุ่มดินเสา) เพื่อป้องกันปลวก ฝาบ้านบริเวณชมบ้านหรือบริเวณเตาไฟ จะทำเป็นฝาไหลสามารถเลื่อนปิด-เปิดได้เพื่อให้แสงสว่างส่องถึง ตรงฝาบ้านที่บรรจบกันตรงเหลี่ยมเสาจะมีไม้แผ่นตีประกบไว้เรียกว่า ไม้ซี่หลาย เป็นการซ่อมรอยต่อของฝาบ้านเอกลักษณ์ที่สำคัญอีกอย่างของเรือนไทยจีน บริเวณจั่วบนหลังคาจะทำเป็นไม้แกนตั้งขึ้นไปมักจะแกะสลักหรือฉลุเป็นลวดลาย เรียกว่า เจียรนัย หรือบางทีเรียกว่า จองป्ली ซึ่งได้รับอิทธิพลจากพม่า หลังที่เก่าแก่หลายๆก็มีอายุอยู่ในราว ๗๐ - ๘๐ ปี ที่ใหม่ก็อยู่ในราว ๔๐ ปี ชาวไทยจีนที่นี้ได้ปลูกสร้างบ้านเรือนในรูปแบบของคณเมืองล้านนาเป็นส่วนใหญ่ เป็นรูปแบบที่เรียกว่า เรือนสมัยกลาง

คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจว่า ชาวไทยจีนบ้านต้นแห่น้อยมีวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อในชุมชนอย่างไร และเหตุผลใดเรือนไทยจีนในชุมชนบ้านต้นแห่น้อย ยังคงสภาพอยู่ภายใต้สิ่งแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงค่านิยมการสร้างบ้านเรือนแบบสมัยใหม่ ในกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในปัจจุบัน รวมทั้งศึกษาการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับหน่วยงานทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาการคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของเรือนไทยจีนในปัจจุบัน
๒. เพื่อศึกษาพิธีกรรมความเชื่อ ในการปลูกเรือนไทยจีนร่วมทั้งความลัทธิพันธ์ของชุมชนไทยจีนบ้านต้นแห่น้อย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่
๓. เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนไทยจีนบ้านต้นแห่น้อยกับหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน

ขอบเขตในการศึกษา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดขอบเขตการวิจัยได้ดังนี้ คือ

๑. ขอบเขตของพื้นที่

ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาในพื้นที่ บ้านต้นแห่น้อย หมู่ที่ ๗ ตำบลท่าวังพร้าว อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากเป็นชุมชนไทยจีนที่ยังคงรักษาวิถีชีวิต วัฒนธรรมความเป็นอยู่ของคนไทยจีน ตลอด

จนถึงบ้านเรือนแบบไทยเขินยังไม่มีการรื้อถอน แต่ยังคงใช้เป็นที่อยู่อาศัยในปัจจุบันท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเข้ามาในชุมชนอย่างต่อเนื่องแต่ยังคงมีการอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นของตนเองอยู่

๒. ขอบเขตแหล่งข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ศึกษาชุมชนไทยเขิน ที่มีประวัติการเคลื่อนย้ายมาจากเมืองเชียงตุง ประเทศพม่า มีชาติพันธุ์ไทเขิน มาตั้งถิ่นฐานและสร้างบ้านไทยเขินในอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน ๑๐ หลังคา และเป็นเรือนไทยเขินที่มีอยู่เก่าแก่อายุอยู่ในราว ๗๐ - ๘๐ ปี

๓. ขอบเขตด้านเนื้อหา

๓.๑ บริบทของชุมชน ลักษณะทางกายภาพ ประวัติความเป็นมาของชุมชน การปกครอง การศึกษา การประกอบอาชีพ ความสัมพันธ์ในชุมชน ประเพณีวัฒนธรรม ฯลฯ

๓.๒ การคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของเรือนไทยเขิน เช่น ความเชื่อที่สืบทอดกันต่อ ๆ มาในกลุ่มชาติพันธุ์ เครื่องใช้ในชุมชน อัตลักษณ์ของชุมชน รูปแบบของเรือนอาศัยของคนไทยเขิน องค์ประกอบและพื้นที่การใช้สอย งานศิลปะตกแต่งภายในเรือนที่พักอาศัย ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปลูกเรือนไทยเขิน ฯลฯ

๓.๓ พิธีกรรม ความเชื่อในการปลูกเรือนไทยเขิน เช่น การเลือกทิศในการปลูกเรือน การหาฤกษ์ยามในการปลูกเรือน พิธีกรรมในการปลูกเรือน ลักษณะขี้ด (เสนียดจัญไร) ที่เกี่ยวกับบ้านเรือน

นิยามศัพท์เฉพาะ

ไทยเขิน หมายถึง ชาวไทยเขินที่ถูกกวาดต้อนไพร่พลเข้ามาพัฒนาเมืองเชียงใหม่ ในยุคเก็บผักใส่ฝ้า เก็บขำใส่เมือง ตั้งถิ่นฐานสร้างบ้านเรือนในจังหวัดเชียงใหม่ ในพื้นที่ได้แก่ ชุมชนไทยเขินบ้านต้นแทนเหนือ อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

ชุมชนเมือง หมายถึง ชุมชนพื้นที่ที่มีเขตติดต่อใกล้ตัวเมืองเชียงใหม่ ซึ่งมีความเจริญทางด้านวัตถุ เทคโนโลยี มีการไหลบ่าวัฒนธรรมที่ทันสมัยเข้ามาในชุมชนอย่างต่อเนื่อง

การมีส่วนร่วม หมายถึง การทำงานร่วมกันระหว่างสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ สภาวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ สภาวัฒนธรรมอำเภอสันป่าตอง และชุมชนบ้านต้นแทนเหนือในการร่วมกันอนุรักษ์ รักษา บ้านเรือนไทยเขินของชุมชน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ได้ทราบถึงวิถีชีวิตคนไทยเขินและการคงอยู่ของเรือนไทยเขินในเขตชุมชนเมืองเชียงใหม่ในปัจจุบัน
๒. ได้ทราบถึงความเชื่อ ค่านิยม และความสัมพันธ์ของคนไทยเขินในชุมชนบ้านต้นแทนเหนือ อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่
๓. เป็นแนวทางในการพัฒนาและการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนไทยเขินในจังหวัดเชียงใหม่

บทที่ ๒

การทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย ดังนี้

- ๑.แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนและวัฒนธรรมพื้นบ้าน
- ๒.วิถีชีวิตความเป็นอยู่ไทยเขิน
- ๓.แนวทางการศึกษาเรือนพักอาศัยพื้นถิ่นไทยเขิน
- ๔.แนวคิดเกี่ยวกับการคงอยู่และการเปลี่ยนแปลง
- ๕.แนวคิดการมีส่วนร่วม
- ๖.เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๗.กรอบแนวคิดในการวิจัย

๑.แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนและวัฒนธรรมพื้นบ้าน

วัฒนธรรมมีทั้งส่วนที่มองเห็นและส่วนที่มองไม่เห็น กาญจนา แก้วเทพ (๒๕๓๘) กล่าวว่า วัฒนธรรมส่วนที่มองเห็นหรือสัมผัสจับต้องได้ เช่น ภาษา การศึกษา ศิลป การเกษตร สัญลักษณ์ พิธีกรรม หนังสือ ความเชื่อ ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งสูงสุด เรื่องเล่าและวัฒนธรรมในส่วนที่มองไม่เห็นหรือสัมผัสไม่ได้ ต้องใช้การคิดไตร่ตรองวิเคราะห์จึงจะเข้าใจได้แก่ ระบบคุณค่าหรืออาจเรียกว่าส่วนที่เป็น “เนื้อหา” ของวัฒนธรรมซึ่งวัฒนธรรมทั้งสองส่วนนี้แยกจากกันไม่ออก การมองวัฒนธรรมต้องมองอย่างองค์รวมไม่ดูวัฒนธรรมแบบแยกส่วนจะทำให้ไม่เข้าใจความหมายทั้งหมด

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพรพีไล เลิศวิชา (๒๕๓๙) ให้ความเห็นว่าวัฒนธรรมชุมชนเป็นระบบคิด ระบบคุณค่าและอุดมการณ์ที่ชุมชนตั้งไว้ กลับกรองและสืบทอดกันมา วัฒนธรรมหมู่บ้านของไทยมีความสัมพันธ์กับเงื่อนไขที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ ซึ่งมีอิทธิพลต่อวิถีการตั้งถิ่นฐานรูปแบบการทำมาหากินและการจัดความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านกับโลกภายนอก เงื่อนไขด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวิถีการผลิตซึ่งมีอิทธิพลต่อการจัดวางรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน ระหว่างคนกับที่ดินและมีอิทธิพลต่อรูปแบบการรู้จักนึกคิดและระบบการให้คุณค่า ส่วนเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์หมู่บ้านมีอิทธิพลต่อความรู้สึกรู้จักในด้านการเกี่ยวข้องระหว่างตนเอง-บรรพบุรุษ-ชุมชน และตำแหน่งแหล่งที่อยู่ของหมู่บ้าน ชาวบ้านจัดความสัมพันธ์ระหว่างโลกของคนกับผี ระหว่างโลกนี้กับโลกอื่นระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เป็นผลของการตีความจักรวาลที่ชาวบ้านย่อส่วนมาอย่างเป็นรูปธรรมในหมู่บ้าน การตั้งบ้านเรือน การจัดวางสิ่งก่อสร้าง ประดิษฐ์กรรม วัฒนธรรม เศรษฐกิจของหมู่บ้าน ก็อยู่ภายใต้โครงสร้างความคิดนี้

ในส่วนของ สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์ (๒๕๓๓) ได้มองชุมชน ชนบทว่าในชนบทมีโครงสร้างทางวัฒนธรรมของชาวบ้านชนบทเอง โดยมีองค์ประกอบ ๓ ประการคือ

๑. ระบบการผลิตหรือระบบการทำมาหากิน

๒. ระบบการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน ประกอบด้วย ครอบครัว เครือญาติ ชุมชนและความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน

๓. ระบบความเชื่อ ประกอบด้วย ศาสนา คุณค่าและพิธีกรรม

ทั้งสามระบบมีความสัมพันธ์และส่งผลต่อกันอยู่ตลอดเวลา เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงในระบบใดก็จะส่งผลต่อระบบอื่น ๆ ด้วย วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ชีวิตที่มีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงมีความหลากหลาย มีความไม่สม่ำเสมอ แม้กลุ่มชนที่กำเนิดมาจากชาติพันธุ์เดียวกัน มีวัฒนธรรม ๓ ด้านร่วมกันมาก่อน แต่เมื่ออยู่ในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน มีการสังสรรค์กับวัฒนธรรมอื่นในระดับที่ต่างกันก็จะทำให้การปรับตัวเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้นแตกต่างกัน หรือมีระดับการเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างกันไปด้วย

ระบบการผลิต ชุมชนหมู่บ้านในอดีตเป็นระบบการผลิตเพื่อยังชีพ หรือเพื่อกินเพื่ออยู่เป็นระบบกสิกรรมแบบปลูกพืชไว้กิน เลี้ยงสัตว์สำหรับกินและใช้งานผสมผสานกับการหาเก็บผักจากป่า จากทุ่ง ล่าสัตว์ จับปลา พืชหลัก คือ ข้าว ปัจจัยสำคัญในการเพาะปลูกคือที่ดิน การครอบครองที่นาจะสัมพันธ์กับการเป็นสมาชิกของชุมชน เมื่อออกจากหมู่บ้านไปสิทธิในการครอบครองนั้นก็หมดไปด้วย น้ำเป็นอีกปัจจัยหนึ่งในการผลิต ชาวบ้านส่วนใหญ่พึ่งน้ำจากธรรมชาติคือน้ำฝน การปลูกข้าวใช้แรงงานคนและสัตว์กับเครื่องมือขนาดเล็กที่ผลิตเองได้ นอกจากแรงงานคนในครอบครัวแล้วอาจมีการระดมหลาย ๆ ครอบครัวมาลงแขกกัน ไม่ต้องจ้างแรงงาน ไม่ต้องลงทุนในรูปตัวเงิน แต่ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงในระบบการผลิต มุ่งผลิตเพื่อขาย ได้แทรกซึมเข้าไปในพื้นที่ชนบททั่วไป ทั้งนี้ระดับปฏิบัติยังแตกต่างกันตามสภาพแวดล้อมและบริบทของชุมชน

ระบบความสัมพันธ์ ครอบครัวในชนบทเป็นครอบครัวขยาย ลูกที่แต่งงานมีครอบครัวแล้วจะอาศัยอยู่กับพ่อแม่ ส่วนลูกคนอื่น ๆ ที่แยกครอบครัวไปมักสร้างบ้านเรือนหลังใหม่ในบริเวณเดียวกันจนกลายเป็นกลุ่มบ้านหรือเรียกว่าคุ่มบ้าน เกือบทุกคนในแต่ละคุ่มบ้านต่างเป็นญาติกันทั้งโดยสายเลือดและการนับถือว่าเป็นญาติกัน โดยวิธีทางประเพณีอื่น ๆ เช่น การมาจากถิ่นฐานเดียวกัน การนับถือผีเดียวกัน การผูกมิตร ผูกญาติ ผูกเสี่ยว ผูกเกลอ ความเป็นสังคมเครือญาติทำให้สมาชิกแต่ละคนในหมู่บ้านสนใจและห่วงใยในความเป็นไปในชีวิตของสมาชิกคนอื่น เช่น วันที่มีเด็กเกิดในหมู่บ้าน เพื่อนบ้านหรือญาติก็จะมาช่วยกัน ผู้ชายผ่าฟืน ผู้หญิงหุงหาอาหาร เด็กก็ช่วยงานอื่น เช่น ตักน้ำ ขนน้ำ เมื่อมีคนเจ็บไข้ได้ป่วยหรือมีคนตายก็จะช่วยกันอย่างนี้ การเกิด การแก่ การเจ็บ การตาย จึงเป็นเรื่องที่สำคัญของชุมชนไม่ใช่เรื่องของครอบครัวใดครอบครัวหนึ่ง การจัดการภายในชุมชนก่อนที่รัฐบาลจะเข้าไปมีบทบาทนั้น ชุมชนหมู่บ้านมีระบบการบริหารภายในอยู่ก่อนแล้ว โดยผู้อาวุโสและหัวหน้ากลุ่มบ้านต่างๆ มีการปรึกษาหารือเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ก็ทำหน้าที่คล้ายคณะกรรมการหมู่บ้านในปัจจุบัน โดยมีผู้อาวุโสที่เรียกว่าผู้เฒ่า ผู้แก่ เป็นผู้มีบทบาทสำคัญ

ระบบคุณค่า ศาสนา และความเชื่อมีพื้นฐานอยู่บนความเชื่อ ๓ แบบ คือ ความเชื่อดั้งเดิม ความเชื่อแบบพราหมณ์ และความเชื่อแบบพุทธ ซึ่งส่วนผสมของความเชื่อเหล่านี้จะมีส่วนไหนมาากน้อยเท่าใดขึ้นอยู่กับพื้นฐานและพัฒนาการของชุมชนแต่ละแห่ง และแต่ละบุคคลความเชื่อดั้งเดิมเป็นรากฐานความเชื่อของชาวชนบทที่มีผลต่อวิถีชีวิต อันเป็นผลจากการต่อสู้ทางการผลิตที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติ และการที่มาอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน ลักษณะเด่นของความเชื่อดั้งเดิมอันเป็นลักษณะร่วมของชาวบ้าน คือ การให้คุณค่ากับธรรมชาติที่แวดล้อมตัวเขา

อยู่สะท้อนให้เห็นถึงปรัชญาการดำเนินชีวิตของชาวบ้านที่เน้นการปรับตัวเข้ากับธรรมชาติและการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ ทุกอย่างที่มีเจ้าของที่เราจะล่วงละเมิดด้วยความมั่งงายไม่ได้ ความเชื่อในเรื่องจิตวิญญาณ เจ้าป่าเจ้าเขา นอกจากนี้ การให้ความเคารพแก่บรรพบุรุษและสิ่งที่ยุติธรรมได้สั่งสมถ่ายทอดมาแสดงออกโดยการบูชาและยำเกรงบรรพบุรุษ แม้ว่าบรรพบุรุษของเขาจะตายจากไปแล้ว การเคารพผีบรรพบุรุษคือการเคารพในรากเหง้าของตนเอง ส่งผลให้สมาชิกของชุมชนต้องดำเนินชีวิตตามแบบอย่างที่ยู่ย่ายาวงามไวให้จะได้รับประโยชน์ด้วยตนเอง

ดังนั้นการที่จะเข้าใจชุมชนชนบท ควรเข้าใจในวัฒนธรรมของชุมชนเพราะสิ่งที่เป็นระบบคิด ระบบคุณค่า และอุดมการณ์ที่ชุมชนได้ตั้งไว้ได้ถูกกลั่นกรองและสืบทอดกันเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ทำให้มองเห็นโครงสร้างทางวัฒนธรรมคือ ทางด้านการผลิต ด้านความเชื่อและด้านความสัมพันธ์ของชุมชน หากด้านใดเกิดการเปลี่ยนแปลง ก็จะส่งผลให้ด้านอื่น ๆ เปลี่ยนแปลงไปด้วยเพื่อทั้งสามด้านนี้มีความสัมพันธ์ต่อกัน

ศาสตราจารย์สุทิวรงค์ พงศ์ไพบูลย์ และคณะผู้เชี่ยวชาญทางวัฒนธรรมพื้นบ้านได้ให้ความหมายรวมไว้ คือ วัฒนธรรมพื้นบ้าน หมายถึง แบบอย่างการดำเนินชีวิตของกลุ่มคนที่ถือปฏิบัติร่วมกัน สั่งสม สืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ย่อมเกิดขึ้นคงอยู่และเปลี่ยนแปลงอย่างสัมพันธ์กับบริบทของชุมชนและสังคม

ส่วนใน วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมพื้นบ้านว่า เป็นรูปแบบวัฒนธรรมที่กล่าวถึงรูปแบบการดำรงชีวิตของกลุ่มคนท้องถิ่น ที่แสดงถึงลักษณะของบุคคลหรือท้องถิ่นนั้น มักจะส่งผ่านต่อกันทางคำพูดมากกว่าการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรไว้ วัฒนธรรมพื้นบ้านมักจะแตกต่างกันตามถิ่นที่อยู่อาศัย ซึ่งจะมีลักษณะเด่นเฉพาะตัวแตกต่างกันไป

ฮิลดา เอลลิส ดาวิดสัน อธิบายไว้ว่า วัฒนธรรมพื้นบ้าน คือ วัฒนธรรมของชนสามัญที่ปรากฏอยู่ในรูปของความคิด ความเชื่อ และการปฏิบัติ รวมทั้งวัตถุที่ชาวบ้านประดิษฐ์คิดสร้างขึ้นมาแล้ว มีการเอาแบบสืบทอดกันต่าง ๆ มีการอภิบาลสืบทอด ทั้งนี้เป็นไปด้วยความจงใจและไม่จงใจ เพื่อให้คงสภาพหรือคงคุณภาพไว้จนปรากฏให้เห็นเป็นประเพณี หรือเป็นสิ่งที่สังเกตเห็นได้ทั่วไป

ตามพระราชบัญญัติวัฒนธรรม พุทธศักราช ๒๕๕๔ ได้แบ่งประเภทของวัฒนธรรมไว้เป็น ๔ ประเภท คือ ๑.วัตถุนิยม ได้แก่ วัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น เกี่ยวกับการกินดีอยู่ดี เครื่องนุ่งห่ม บ้านเรือน เครื่องใช้ไม้สอย โบราณวัตถุ โบราณสถาน ศิลปวัตถุ การประกอบอาชีพเพื่อเพิ่มพูนรายได้เป็นการยกฐานะและความเป็นอยู่ของตนให้สูงขึ้น

๒.สัทธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมทางสังคม หมายถึง คุณธรรมต่าง ๆ ทำให้คนเราอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก ถ้อยที่ถ้อยอาศัยกัน รวมทั้งระเบียบมารยาทที่จะติดต่อเกี่ยวข้องกับสังคมทุกชนิด เช่น มารยาทในการไปร่วมงาน มงคล มารยาทในการพูด มารยาทในการรับประทานอาหาร

๓.คติธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับหลักในการดำเนินชีวิตส่วนใหญ่เป็นเรื่องของจิตใจ และได้มาจากศาสนา ความขยันหมั่นเพียร ความประหยัด ความสามัคคี ความซื่อสัตย์ การใช้ปัญญาในทางที่ถูกที่ควร

๔.นิติธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมทางกฎหมาย รวมทั้งระเบียบ ประเพณีที่ยอมรับนับถือว่ามีความสำคัญพอกับกฎหมาย เช่น การรู้ถึงสิทธิและหน้าที่ของพลเมืองตามกฎหมาย และรวมถึงกฎหมายต่าง ๆ ที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน

รศ.ดร.สมสุข หินวิมาน ได้กล่าวถึงแนวคิดในการศึกษาบริหารจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น ว่า คำว่า “วัฒนธรรมท้องถิ่น/วัฒนธรรมพื้นบ้าน” มีวิธีการทำความเข้าใจได้หลายลักษณะด้วยกัน เช่น สายคติชนวิทยา ให้ความหมายว่า วัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สั่งสมและสืบทอดมาจากบรรพชน ส่วนมุมมองของสาขาวิชาประวัติศาสตร์ คำว่า “วัฒนธรรมท้องถิ่น/วัฒนธรรมพื้นบ้าน” พิจารณาได้ในอีกแง่หนึ่งว่าเป็น “สื่อพื้นบ้าน” มีฐานะเป็นสื่อ จะต้องมีความสัมพันธ์ในการประสานการพบกันของธาตุทั้ง ๔ คือ Sender Message Channel Receiver ซึ่งสื่อจะต้องเกี่ยวข้องกับคนอย่างน้อยสองกลุ่ม คือ ต้องมีผู้ส่งสารกับผู้รับสาร และหากเป็นสื่อ ประเภท สื่อพื้นบ้าน เอกลักษณะที่เพิ่มขึ้นมาก็คือ คำว่า “พื้นบ้าน” แสดงให้เห็นว่าในแง่ของเวลา และพื้นที่ ในส่วนของเวลา สื่อพื้นบ้านจะถูกมองว่ามีอายุยาวนานและเป็นสื่อดั้งเดิม ส่วนในแง่ของพื้นที่ สื่อพื้นบ้านถือได้ว่ามีลักษณะเฉพาะถิ่น เฉพาะที่ และสื่อพื้นบ้านถือเป็นอัตลักษณ์ร่วมของแต่ละชุมชนท้องถิ่น

สำหรับวัฒนธรรมพื้นบ้านที่เกี่ยวข้องกับการปลูกบ้านเรือนนั้น ได้มีนักการศึกษา ได้กล่าวไว้ ดังนี้

อรศิริ ปาณินท์ กล่าวว่า เรือนพักอาศัย เป็นอาคารที่สร้างขึ้นเพื่อการอยู่อาศัยของแต่ละครัวเรือน เท่านั้น ขนาดของเรือนและลักษณะการใช้สอยอาจแปรไปตามฐานะความเป็นอยู่ของแต่ละครอบครัว

นอกจากนั้น อรศิริ ปาณินท์ ยังได้ทำการศึกษาและอธิบายถึงประเพณีการยกเสาของบ้านในกลุ่มคน เอเชียว่า มีความเชื่อเกี่ยวกับความเป็นสิริมงคลคล้ายคลึงกัน เพื่อให้การดำรงชีวิตอยู่มีความเจริญรุ่งเรืองและร่มเย็นเป็นสุข สำหรับความเชื่อเกี่ยวกับเรือนพักอาศัยเป็นความเชื่อและข้อห้ามต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับที่ตั้งเรือน การปลูกเรือนการวางทิศทางของเรือน ซึ่งส่วนใหญ่แล้วสามารถวิเคราะห์หาเหตุผลประกอบได้ว่า ข้อห้ามต่าง ๆ หลายประการนั้นล้วนทำให้เกิดความปลอดภัย การอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข และกำลังใจของผู้ที่อยู่อาศัยในเรือนไปตลอด

สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ไทเขิน คือ กลุ่มชาติพันธุ์ไทยกลุ่มหนึ่งที่มีความคล้ายคลึงกับกลุ่มไทยยวน หรือ คนเมือง และไทลื้อ ที่เชียงใหม่ มีวัฒนธรรมหลักเดียวกัน ซึ่งอยู่ในกลุ่มของวัฒนธรรมล้านนาในอดีตเชียงตุงตก อยู่ภายใต้การปกครองของล้านนาและไทยในบางช่วงเวลา ดังนั้นกลุ่มไทเขินจากเชียงตุงจึงมีบางส่วนที่กระจายตัวเข้ามาอยู่ในเชียงใหม่ซึ่งมีหมู่บ้านชาวไทยเขินหลายแห่ง เช่น บ้านทรายมูล บ้านมอญ บ้านน้อย บ้านสันกลาง ในอำเภอสันกำแพง บ้านต้นแห่น้อย บ้านต้นแห่นหลวง บ้านไร่ ในเขตอำเภอสันป่าตอง บ้านสันป่าสัก บ้านป่าไผ่ บ้านช่อแล เขตอำเภอแม่แตง บ้านลวงเหนือ บ้านสันอุ้ม บ้านลวงใต้ เขตอำเภอดอยสะเก็ด เป็นต้น การสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยจึงยังยึดหลักประเพณี ความเชื่อ วัฒนธรรมที่มาจากเชียงตุงมาสร้างในชุมชนที่อยู่อาศัยในแหล่งนั้น ๆ

ดังนั้น วัฒนธรรมพื้นบ้านการสร้างบ้านเรือน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญอันหนึ่งในปัจจัยสี่ของมนุษย์ที่ยังคงได้รับการถ่ายทอด ความเชื่อ ในกลุ่มคนที่มีเชื้อชาติ กลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน เป็นการบ่งบอกถึงเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ของกลุ่มชนนั้น ๆ สืบต่อ ๆ กันมา

๒.วิถีชีวิตความเป็นอยู่ไทยจีน

ไทยจีน เป็นชนชาติไทยเผ่าหนึ่งซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่เหนือเขตแดนประเทศไทยในบริเวณเรียกว่า แคว้นเชียงตุง เขตประเทศพม่า เมืองหลวงหรือราชธานีของแคว้นนี้เรียกว่า "เมืองเชียงตุง" เช่นเดียวกับคำว่า เชียงตุงมาจาก หนองใหญ่ที่อยู่ใจกลางเมือง คือ "หนองตุง" นัยว่า ดึกดำบรรพ์น้ำหนองตุงเอ่อขึ้นท่วมเมืองจนชาวบ้านอยู่ไม่ได้ และมีฤๅษีตนหนึ่งชื่อว่า "ตุงฤๅษี" ใช้ขอภินิหารของ "ไม้ซีกข้าย" หรือไม้เท้าของฤๅษี ขีดพื้นดิน เป็นการทำให้น้ำระบายออกจากหนองตุงให้ไหลย้อนไปทางเหนือ ซึ่งปกติแล้วน้ำจะไหลไปทางทิศใต้ จึงได้ชื่อว่า แม่น้ำขึ้น ที่เรียกว่า "ขึ้น" เพราะในเอเชียอาคเนย์ แม่น้ำใหญ่ทุกสาย เช่น "แม่น้ำโขง" "แม่คง" ส่วนมากจะไหลลงทางใต้ แต่แปลกที่ในแคว้นเชียงตุงมีแม่น้ำสายหนึ่งไหลขึ้นเหนือ คือ แม่น้ำขึ้น ชนชาติที่อาศัยอยู่ตามลุ่มน้ำนี้จึงเรียกตนเองว่า "ขึ้น" ตามสำเนียงไทยกลางจึงกลายเป็น "ชาวขึ้น" มีภาษาพูดและเขียนของตัวเอง ซึ่งคล้ายคลึงกับภาษาของไทยอง (คนไทที่อาศัยอยู่ในเมืองยอง ประเทศพม่า) และไทลื้อ(คนไทที่อาศัยอยู่ในสิบสองปันนา ประเทศจีน) ไทยจีนนับถือศาสนาพุทธนิกายเถรวาท และผีควบคู่ไปด้วย

ส่วนหนองน้ำแห่งนั้น ต่อมาได้มีการสร้างเมืองขึ้น ที่เรียกว่า เมืองเชียงตุง(เขมรัฐ ,ตุงคบุรี) ชาวไทยจีนดั้งเดิม มีรากฐานทางวัฒนธรรมที่ดั้งเดิม ทั้งทางด้านภาษา ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม เมืองเชียงตุงเป็นเมืองที่มีเอกราชปกครองโดยมีเจ้าฟ้า เมืองเชียงตุงเป็นรัฐที่มีเอกราชปกครองโดย "เจ้าฟ้า" แต่เพราะเป็นรัฐที่เล็กจึงได้กลายเป็นประเทศราชของอาณาจักรล้านนาบ้าง พม่าบ้าง ปัจจุบันแคว้นเชียงตุง อยู่ในรัฐฉาน ประเทศพม่า

ปัจจุบัน ในภาคเหนือประเทศไทยยากที่จะแยกออกด้วยสายตาวา ใครเป็นไทยจีน ใครเป็นไทยยวน หรือไทลื้อ ภายในครอบครัวหรือระหว่างชาวขึ้นด้วยกันอาจยังมีการสนทนากันด้วยสำเนียง ขึ้น ของตนเอง ในด้านวัฒนธรรม ชาวไทยจีนคล้ายคลึงกับชาวไทยล้านนามากที่สุด คือ มีขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษา ตัวอักษรประจำเผ่าเช่นเดียวกับชาวไทยล้านนา ถ้าจะวิจัยอย่างละเอียดเป็นการแน่นอนว่าจะต้องมีข้อแตกต่างกันบ้าง อาทิ สำเนียง ภาษา รูปแบบสันฐานตัวอักษร และ พิธีกรรมทางวัฒนธรรม แต่ก็เป็นหลักกรรมชาติทั่วไป สิ่งที่น่าสรรเสริญที่สุดคือ ชาวไทยจีน แม้จะถูกชนชาติอื่นปกครองมานานแต่ก็ยังไม่ละทิ้งขนบธรรมเนียมประเพณี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ตัวอักษรประจำชาติ ยังคงรักษาแบบดั้งเดิมทุกอย่าง ยกตัวอย่าง การเทศน์ของพระสงฆ์ไทยจีนยังถือวิธีเดิมคือนั่งในธรรมมาสน์สูง (ขึ้นเรียกว่า หอผ้า) ทุกครั้ง ในล้านนาเองในสมัยก่อนพระสงฆ์เทศน์ในธรรมมาสน์สูงเช่นกัน และปัจจุบันวัดเก่าหลายวัดก็ยังมีธรรมมาสน์สูงเก็บไว้เป็นวัตถุโบราณอยู่ แต่ได้เปลี่ยนมานั่งธรรมมาสน์เทศน์แบบเก้าอี้ใหญ่ปัจจุบันแทน

วัฒนธรรมประเพณี

ชาวไทยจีน ในเชียงตุง มีความเชื่อว่าการร่วมศาสนกิจในรูปแบบประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ จะน้อมนำมาซึ่ง สวัสดิคติมงคลทั้งส่วนตนและครอบครัว ส่วนประเพณีซึ่งเกี่ยวข้องกับชีวิต เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ งานสืบชะตา งานศพ ผู้คนต่างจะช่วยเหลือร่วมมือกันอย่างเต็มที่ ประเพณีที่มักได้รับการกล่าวถึง เช่น

ประเพณี ๑๒ เดือนของชาวไทยจีน

- เดือนหก (เมษายน) ประเพณีแหวนกลองและขอน้ำฝน
- เดือนเจ็ด (พฤษภาคม) ประเพณีไหว้พระธาตุ จุดบั้งไฟจรวด และอ่านมอด (กลอนยาว)

- เดือนแปด (มิถุนายน) ประเพณีทำบุญเจดีย์ทราย ๑๐๘ องค์ และประเพณีสืบทอดมาเมือง
 - เดือนเก้า (กรกฎาคม) ประเพณีเข้าพรรษา และส่งพระเคราะห์เมือง
 - เดือนสิบ (สิงหาคม) ประเพณีชุมนุมอุโบสถครั้งใหญ่
 - เดือนสิบเอ็ด (กันยายน) ประเพณีตั้งธรรมหาป่าง หรือฟังเทศน์พระธรรมมหาเวสสันดรชาดก
 - เดือนสิบสอง (ตุลาคม) ประเพณีออกพรรษา ทำบุญต้นแปก (ต้นเกี๋ยง) และจุดบั้งไฟดอกไม้
 - เดือนเกี้ยว (พฤศจิกายน) ประเพณีถวายผ้ากฐิน และทำบุญบูชาพระเจ้าหลวงระเซ่ง
 - เดือนยี่ (ธันวาคม) ประเพณีเข้าปรีวาสรกรรม และทำบุญถวายน้ำอ้อย
 - เดือนสาม (มกราคม) ประเพณีบูชาเทวดาหนองตุง
 - เดือนสี่ (กุมภาพันธ์) ประเพณีอุปสมบทพระภิกษุ บรรพชาสามเณร
 - เดือนห้า (มีนาคม) ประเพณีไหว้พระธาตุเจดีย์หนองผา และเดือนแรมเลี้ยงเทวดาอารักษ์ตลาดเก่า
- ประเพณีต่าง ๆ มักจะมีการละเล่นเข้ามาประกอบ ได้แก่
- ย่นส้าว (ชักเย่อ)
 - ชี่เซ็งซาโคง (เล่นชิงช้า)
 - ต่อหมากบัว (สะบ้า)
 - การอ่านมอด
 - การขับเส็น
 - ฟ้อนเซ็งลาย ก้าโต (ฟ้อนโต) กองมอ (กลองมอเซ็ง)

ภาษาและวรรณกรรม

ชาวเซียงตุง ยังคงใช้อักษรไทเขิน และพระสงฆ์ก็ใช้อักษรไทเขินในการเขียนธรรมลงในใบลาน หรือพับสา มีความคล้ายคลึงกับวรรณกรรมในใบลานหรือพับสาของล้านนา เนื่องจากเซียงตุงได้รับพุทธศาสนา ตลอดจนคัมภีร์ต่าง ๆ มาจากล้านนานั้นเอง ตัวอักษรล้านนา หรือ "ตัวเมือง" เป็น อักษรดั้งเดิมของภาคเหนือที่ใช้จารึกคัมภีร์ใบลานหรือสมุดข่อยนั้น ปัจจุบันผู้นุชนในภาคเหนือไม่ค่อยรู้จัก แต่ชาวไทเขินในแคว้นเซียงตุงยังใช้กันในชีวิตประจำวัน และในคัมภีร์อย่างเสมอต้นเสมอปลาย ชาวไทเขินไม่ว่าผู้หญิงผู้ชายส่วนใหญ่จะอ่านออกเขียนได้ โดยที่ชาวไทเขินเขียนตัวเมืองเป็นประจำจึงเขียนหวัด เชื่อมอักษรต่อกันอย่างแคล่วคล่องและสวยงาม ส่วนภาษาพูดนั้นจะพูดภาษาเขินซึ่งอาจมีศัพท์เฉพาะของไทใหญ่ปะปนกับศัพท์เฉพาะของไทเขินด้วย

การแต่งกาย

ผู้ชายจะนิยมุ่งกางเกงขากว้าง สวมเสื้อแขนยาวตัวสั้นแบบเสื้อพม่า โปกหัวด้วยผ้าทิ้งชายตั้งขึ้นด้านบน ผู้หญิงจะนุ่งผ้าถุง สวมเสื้อปิด ถักผมไว้กลางหัวหรือขออไว้ด้านหลัง และเคียนหัวด้วยผ้า แต่ปัจจุบันการ แต่งกายด้วยชุดประจำกลุ่มกับการโปกหัว เคียนหัวมักอยู่ในกลุ่มคนสูงอายุ คนหนุ่มสาวจะแต่งกายตามสบาย แต่ถ้าเมื่อใดมีงานบุญ หรืองานบอยพิเศษ หนุ่มสาวเหล่านั้นก็จะใส่ชุดประจำกลุ่มมาร่วมงาน

อาหารการกิน

อาหารยอดนิยม ได้แก่ ข้าวซอย ข้าวพุ้นขาว ข้าวพุ้นเหลือง ข้าวเงี้ยว ข้าวเส้น(ขนมจีน) รวมถึงอาหารพื้นบ้านซึ่งใช้ถั่วเน่าแชบ(ถั่วเหลืองหมักแล้วทำเป็นแผ่นตากแห้ง) แทนกะปิหรือปลาร้า

งานหัตถกรรม

ซึ่งแต่เดิมจะทำใช้ในชีวิตประจำวัน ประเภทเครื่องปั้นดินเผา เช่น หม้อน้ำ คนโทดินเผา หม้อแกงดิน เครื่องจักสาน เช่น เบียด บุง กว๋ย ใช้กันในครัวเรือน สำหรับเครื่องเงิน หรือ ครัวรักครัวหาง เป็นงานหัตถกรรม อันเลื่องชื่อของชาวไทเขิน เช่น ชันดอก ชันหมาก ชันโอ หีบผ้า แอ็บ อูบ ปุง ซึ่งปัจจุบันได้กลายเป็น งานอุตสาหกรรมในครอบครัวของชาวไทเขิน และมีวางขายให้นักท่องเที่ยวได้ชมและซื้อกัน

สถาปัตยกรรม

บ้านเรือนของชาวไทเขิน มีลักษณะคล้ายคลึงกัน เนื่องจากการสืบทอดจากบรรพบุรุษต่อ ๆ มา บ้านของชาวไทเขินดั้งเดิมนั้น สร้างด้วยไม้เนื้อแข็ง นิยมสร้างเป็นบ้านชั้นเดียว มีใต้ถุนสูง ใช้ก้อนหินขนาดใหญ่รองเสาบ้าน เพื่อป้องกันปลวก และความชื้นเข้าทำลายเสาไม้ ชานบ้านจะแบ่งเนื้อที่ใช้สอยเป็น ๓ ส่วน คือ

๑. ส่วนนั่งเล่น พักผ่อนและรับประทานอาหาร
๒. ส่วนครัวสำหรับประกอบอาหาร
๓. ส่วนที่ใช้ตากพืชผลทางเกษตร

สำหรับภายในบ้าน จะมีห้องนอน ๑ หรือ ๒ ห้องตามความจำเป็นและเนื่องจากชาวไทเขินนับถือศาสนาพุทธ ฉะนั้น มุมด้านหนึ่งภายในบ้านจะทำหิ้งบูชา หลังคาบ้านของชาวไทเขินมักสร้างสอบต่ำลงมาคลุมตัวบ้าน มักไม่มีหน้าต่าง หรือมีเพียงด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้น จึงทำให้ภายในบ้านค่อนข้างมืด และนิยมสร้างกาแล หรือแป๊ะ ไร่ที่ส่วนบนของหน้าจั่วเพื่อความเย็นสบาย หลังคาบ้านมุงด้วยดินช่อ

ปัจจุบัน ในตัวเมืองเชียงตุงมีการก่อสร้างบ้านเรือนรูปทรงใหม่ๆ ซึ่งสันนิษฐานว่าเจ้าของบ้าน หรือญาติพี่น้องคนนำแนวคิดและรูปแบบจากประสบการณ์ที่ได้พบเห็นจากแหล่งอื่นๆ มาเป็นแบบก่อสร้างที่อยู่อาศัย และนิยมใช้วัสดุแทนไม้ในการก่อสร้างบ้าน

อาชีพ

เชียงตุงเป็นเมืองในหุบเขา มีที่ราบน้อย ลักษณะภูมิประเทศที่มีภูเขากับที่ราบ ทำให้ เกิดอาชีพ ๒ กลุ่มคือ กลุ่มอยู่บริเวณที่ราบจะทำการเพาะปลูก ส่วนกลุ่มอยู่บนที่สูงมักจะหาของป่ามาแลกข้าวกับกลุ่มคนที่อยู่พื้นราบ

การเกษตรกรรมเป็นแบบยังชีพ การทำน่ายังยึดระบบเหมืองฝาย นิยมปลูกทั้งข้าวเหนียว ข้าวเจ้า นอกจากนี้ ยังมีอุตสาหกรรมภายในหมู่บ้าน เช่น ปั่นหม้อ ทำมิด ทำเครื่องเงิน เครื่องเงิน และทอผ้า

กลุ่มผลิตผลทางหัตถกรรมที่เราเรียกว่า "เครื่องเงิน" นั้น เดิมชาวเขินเป็นผู้ชำนาญและได้เผยแพร่ทั่วไปในเวลาต่อมาชาวไทเขิน ในปัจจุบันมีประมาณหนึ่งล้านคน ไม่นับชาวเขินที่เกิดในประเทศไทย

คนเมือง เรียก ไทเขิน เพราะพวกนี้มีฝีมือในการทำเครื่องเขิน และคำว่า เขิน กับ ขึ้น ก็ออกเสียงใกล้เคียงกัน ไทเขินอพยพเข้าสู่ไทยทั้งเพราะถูกกวาดต้อนและอพยพมาเอง เข้ามาตั้งบ้านเรือน ทั้งในตัวเมือง เชียงใหม่ บริเวณนอกกำแพงเมืองด้านใต้ มีอาชีพทำเครื่องเงินและเครื่องเขินมาจนทุกวันนี้

ในจังหวัดเชียงใหม่ มีหมู่บ้านชาวไทยเขินหลายแห่ง เช่น บ้านทรายมูล บ้านมอญ บ้านน้อย บ้านสันกลาง เขตอำเภอสันกำแพง บ้านสันต้นแห่น บ้านไร่ เขตอำเภอสันป่าตอง บ้านสันป่าสัก บ้านช่อแล เขตอำเภอแม่แตง บ้านลวงเหนือ บ้านลวงใต้ เขตอำเภอดอยสะเก็ด บ้านนันทาราม เขตอำเภอเมือง เป็นต้น บรรพบุรุษชาวไทยเขินในภาคเหนือส่วนใหญ่ สมัยก่อนถูกพระเจ้ากาวิละ ต้อนมาอยู่ในลัทธิตามนโยบาย เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง ของสมัยนั้น เพราะมีเมืองแต่ไม่มีคนอยู่ พี่น้องชาวไทยเขินเมื่อมาตั้งรกรากในลัทธิไทย จึงตั้งชื่อหมู่บ้านของตนที่มาอยู่ใหม่ตามชื่อหมู่บ้านเดิมในแคว้นเชียงตุง ด้วยเหตุนี้เองหมู่บ้านทางภาคเหนือจึงมีชื่อซ้ำกับทางหมู่บ้านทางเชียงตุงเป็นจำนวนมาก เช่นเดียวกับชื่อวัดชนบ้านเวลาบอกชื่อวัดก็ต้องบอกที่ตั้งติดตามด้วยทันที เช่น วัดสันทรายมูล วัดทรายมูลเมือง วัดทรายมูลพม่า ในเมืองเชียงใหม่ เป็นต้น

๓.แนวทางการศึกษาเรือนพักอาศัยพื้นถิ่นไทยเขิน

สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

ในวิทยานิพนธ์ของ ANNA Dattillo Rubbo ที่เสนอต่อมหาวิทยาลัย Michigan เพื่อรับปริญญาเอก ทางสถาปัตยกรรมนั้นมีความบางตอนที่กล่าวถึงความจำเป็นในการศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น (Vernacular) ว่าทำไมจึงศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นหรือสถาปัตยกรรมของประชาชน (Popular architecture) การศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นนั้น เพราะว่าเมื่อศึกษาแล้วย่อมทราบว่สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นนั้นได้ให้บทเรียนและความรู้แก่ผู้ที่ศึกษาค้นคว้าได้เข้าใจถึงสภาพของสังคมชัดเจนขึ้นเพราะรูปทรงของอาคารสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมของประชาชน (Popular culture) ที่แฝงอยู่ในรูปทรงและแผนผังของอาคารทั้งยังถือว่าการสร้างสรรค์ที่สำคัญและยิ่งใหญ่อย่างหนึ่งของมนุษยชาติ การศึกษาเรือนพักอาศัยพื้นถิ่นในแต่ละภูมิภาคนั้นย่อมทราบถึงกิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์ที่พักอาศัยอยู่ภายในอาคาร เนื่องด้วยว่าบ้านเรือนพักอาศัยนั้นเป็นศูนย์รวมของชีวิตในทุกสังคม รูปทรงของเรือนพักอาศัยของชาวบ้านนั้นส่วนใหญ่มักมีรูปร่าง ขนาด วัสดุ และระเบียบวิธีการก่อสร้างเหมือนกันในแต่ละท้องถิ่น เพราะไม่ได้เป็นงานที่ออกแบบมีลักษณะเฉพาะตัวของสถาปนิก หากแต่เป็นงานออกแบบที่เป็นลักษณะรวมของสังคม ที่เรียกว่า “Communal architecture” ซึ่ง Pietro Belluschi สถาปนิกที่มีชื่อเสียงในยุคปัจจุบัน ได้ให้จำกัดความของ “สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น” นี้ว่าเป็นงานศิลปะที่ไม่ใช่ผลผลิตของคนที่ชาญฉลาดหรือผู้ชำนาญเพียงสองสามคน แต่หากว่าเป็นงานคิดค้นและสร้างสรรค์ที่เป็นไปตามธรรมชาติและกิจกรรมที่ต่อเนื่องของประชาชนทั้งหมดในสังคมแต่ละสังคม เพราะอาศัยประสบการณ์และความชำนาญของกลุ่มชนทั้งหมดของสังคมสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมขึ้นมาและถ่ายทอดต่อสมาชิกของสังคมรุ่นหลังๆ ซึ่งเปรียบกับการมอมรดกทางวัฒนธรรมของการก่อสร้างแต่ละสังคม นับเป็นปรากฏการณ์ที่แสดงถึงศักยภาพทางวัฒนธรรมและสุนทรีย์ของสังคมแต่ละกลุ่ม

แฟรงค์ ลอยด์ ไรท์ สถาปนิกผู้บุกเบิกสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ขึ้นแนวหน้า ก็ยังชื่นชมในคุณค่าและความงามของอาคารพื้นถิ่นในชนบท โดยเฉพาะความงามของฉางข้าว ในแถบมลรัฐ Wisconsin และได้

กล่าวถึงความงามของอาคารบ้านเรือนในชนบทของชาวนาที่สร้างด้วยไม้ เขาได้กล่าวว่า “อาคารที่พักอาศัยของชาวบ้านนั้นเกิดขึ้นจากการสนองตอบที่ตรงไปตรงมากับความต้องการที่แท้จริงและเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมก็เพราะชาวบ้านใช้ส่วพื้นที่ที่แท้จริงของเขาออกแบบอาคารให้เหมาะสมกับความต้องการ อาคารของชาวบ้านเกิดขึ้นก็เช่นเดียวกับการเกิดขึ้นของคติชาวบ้าน (folk lore) หรือเพลงพื้นบ้าน (folk song) นั้นเอง

เมื่อสถาปนิกยุคนี้เห็นคุณค่าของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่ว่า มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนารูปแบบสถาปัตยกรรมปัจจุบัน เพื่อสร้างเอกลักษณ์ที่ต่อเนื่องกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมกายภาพและชนบทธรรมเนียมประเพณีของแต่ละท้องถิ่น ฉะนั้นการศึกษาจะต้องศึกษาค้นคว้าให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างรูปทรงที่สนองความต้องการทางกายภาพที่เป็นความจำเป็นและความต้องการขั้นพื้นฐานของการดำรงชีพ การชาญฉลาดในการแก้ปัญหาทางเทคนิควิธีการก่อสร้าง ตลอดจนการคิดประดิษฐ์วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่นแล้ว ผู้ศึกษาหาสาระทางสังคมที่แฝงเร้นอยู่กับรูปทรง และการแบ่งพื้นที่ภายในตัวเรือนนั้นอีกด้วย เพราะเรือนพื้นถิ่นเป็นสถาปัตยกรรม อีกชนิดหนึ่งที่นักมานุษยวิทยา เห็นว่าแหล่งศูนย์กลางที่สะท้อนถึงเนื้อความของวัฒนธรรมในแต่ละสังคมได้เป็นอย่างดี เนื้อหาทางวัฒนธรรมนี้หมายรวมถึงพฤติกรรม และคติความเชื่อ พร้อมการตั้งถิ่นฐาน ระบบการวางผัง และลำดับขั้นตอนของการก่อสร้างการแบ่งพื้นที่ และรูปลักษณะของอาคาร

การศึกษาในเชิงระบบการก่อสร้าง การจัดแบ่งพื้นที่สนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของการดำรงชีพทางกายภาพ อันเป็นเนื้อแท้ โดยตรงทางสถาปัตยกรรมล้วนๆ เพียงด้านเดียวนั้น ย่อมเป็นวิธีการที่ไม่กว้างขวางครอบคลุมความหมายได้ทั้งหมด เพราะสถาปัตยกรรมมิใช่เป็นผลผลิตทางการแก้ปัญหาด้านเทคนิควิทยาการก่อสร้างเท่านั้น แต่สถาปัตยกรรมก็ยังเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงโลกทัศน์และความต้องการที่อยู่เหนือสภาวะทางกายภาพ อันเป็นความต้องการที่ลึกซึ้ง เพื่อหวังจัดความกลัวและสร้างความหวังที่เป็นอุดมคติให้แก่ชีวิตอันเป็นระบบความเชื่อต่ออำนาจเหนือธรรมชาติที่อยู่เหนือความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ประเพณีคติความเชื่ออันยังผลให้เกิดโลกทัศน์นั้นถือได้ว่าเป็นคลังความรู้ที่สำคัญของท้องถิ่นที่คนยุคปัจจุบันไม่ควรละเลยและมองข้าม

ความหมายและโลกทัศน์บางประการที่แฝงอยู่ในเรือนพักอาศัยพื้นถิ่น

โลกทัศน์นั้นเป็นส่วนหนึ่งของอุดมการณ์ของสังคมและสังคมทุกสังคมต้องมีอุดมการณ์ ซึ่งเป็นระบบความเชื่อขั้นพื้นฐานที่ใช้อธิบายปรากฏการณ์ของธรรมชาติและธรรมชาติของมนุษย์ที่สัมพันธ์กับโลก ปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดจากการสังเกตการณ์ของมนุษย์แต่ละสังคมนั้น มนุษย์ในแต่ละสังคมนักจะตีความพื้นฐานของความเชื่อนั้น

สังคมล้านนาไทยในอดีตได้พัฒนาระบบความเชื่อและโลกทัศน์มาจากความเชื่อดั้งเดิม ของกลุ่มชนชาวล้านนาเอง และคติคำสอนของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทเป็นส่วนใหญ่ วิธีการดำรงชีวิตของมนุษย์นั้นชาวล้านนาเชื่อว่า ความสุขและความทุกข์นั้นเป็นผลของการกระทำหรือกรรมนี้ได้ทำมาแล้วแต่อดีต และยังเชื่อว่าความทุกข์บางอย่างอาจจะขจัดด้วยพระพุทธรูปมนต์ คือ การสาธยายพระปริตต์ ซึ่งพระสงฆ์ได้ใช้สวดในงานมงคลและอวมงคลต่างๆ และความเชื่อเรื่องการสาธยายพุทธรูปมนต์นี้ถือว่าเป็นกิจกรรมในพระพุทธศาสนาโดยตรงทำให้เป็น ติรัจฉานวิชาของพระพุทธศาสนาไม่ ความเชื่อดังกล่าวนี้เป็นความเชื่อทางพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังเข้าใจว่ามีสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ซ่อนตัวแอบแฝงอยู่ในปรากฏการณ์ทางธรรมชาติต่างๆ และมั่นใจว่าธรรมชาติเหล่านี้ต้องมี

“สภาวะ” อย่างหนึ่งสถิตอยู่ โดยปรับให้มีฐานะเป็นเทวดาในคติพุทธศาสนา ซึ่งสามารถดลบันดาลให้เกิดปรากฏการณ์ขึ้นทั้งในทางบวกและทางลบ เทวดาเหล่านี้ไม่อยู่ในฐานะ “พระผู้เป็นเจ้าผู้สร้างโลก” แบบศาสนาฝ่ายเทวนิยม ความเชื่อดังกล่าวนี้ถือเป็นแนวความเชื่อในแนวหลักกว้างๆ ของลัทธิลัทธิ นอกจากนี้ชาวล้านนาฯยังเชื่อเรื่องโศกลาง ถูกรังงามยามดี สิ่งของวัตถุที่เป็นมงคลโดยตัววัตถุเองและโดยรูปทรงและสัดส่วนและสิ่งบางอย่างไม่เป็นมงคลแก่มนุษย์ยังเชื่อว่า การกระทำบางอย่างที่เป็นพฤติกรรมจะนำมนุษย์ยังเชื่อว่า การกระทำบางอย่างที่เป็นพฤติกรรมจะนำความสุขมาแก่ผู้ประพฤติและพฤติกรรมบางอย่างนำความวิบัติมาสู่ผู้ปฏิบัติซึ่งเป็นระบบความเชื่ออีกอย่างหนึ่งที่ไม่ใช่คติทางพระพุทธศาสนา

ความเชื่อเหล่านี้ทำให้ชาวล้านนามีโลกทัศน์ต่อการดำรงชีวิตโดยเฉพาะเกี่ยวกับการปลูกสร้างที่พักอาศัยอย่างมากมาย ความเชื่อที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือเชื่อเรื่อง “ผีบรรพบุรุษ” (ผีปู่ผีย่า) ว่ามีส่วนบันดาลความสุขสวัสดิ์และความวิบัติแก่ลูกหลานที่ยังคงดำรงชีวิตอยู่ โดยจะบันดาลความวิบัติให้แก่เครือญาติ ถ้าหากเครือญาติไม่ปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีหรือ “ฮีตฮอย” ที่บรรพบุรุษได้บอกกล่าวและประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมาโดยวางกติกากฎ ในเรื่องของ การ “ผัดผี” เอาไว้ หลักการนับถือผีบรรพบุรุษ และกติกากฎการผัดผีนี้มีบทบาทสำคัญต่อการแบ่งเนื้อที่ภายในเรือนพักอาศัยอย่างชัดเจน ผีบรรพบุรุษจะสถิตอยู่ตามบ้านเรือนบางครั้งก็เรียกว่า “ผีเรือน” คอยคุ้มครองและลงโทษลูกหลาน มีอิทธิฤทธิ์แผ่กว้างออกไปถึงอาณาเขตของหมู่บ้านและตัวเมืองชาวล้านนาเรียกว่า “ผีเสื้อบ้าน ผีเสื้อเมือง” ผีเสื้อบ้าน ผีเสื้อเมืองนี้มักจะเป็นวีรบุรุษที่สำคัญของชุมชนล้านนาแต่อดีตและมีเรื่องเล่าขานกันสืบต่อกันมาในเชิงปรัมปราคดี

ที่สถิตของผีปู่ย่านั้นจะสถิตอยู่ที่ศาล หรือ “หอผี” ตั้งอยู่ด้านหัวนอนหรือมุมบ้านด้านหัวนอน ในศาลหรือหอผีมีส่วนวางเครื่องบูชา คือ พาน ดอกไม้ ธูป เทียน เชี่ยนหมาก คนโทน้ำเอาไว้ ผีปู่ย่ายังแยกออกเป็น “ผีเรือน” อีกคือ เมื่อมีคนในตระกูลแยกออกไปตั้งเรือนเป็นครอบครัวใหม่ก็จะแยกหรือแบ่งผีเอาไปด้วย ด้วยการแบ่งเอาดอกไม้บูชาผีปู่ย่า จากหอผีไปไว้ที่บ้านเรือนของตนและไปสร้างหิ้งไว้ด้านหัวนอน ไม่จำเป็นต้องสร้างศาล บ้านที่ศาลาหรือ “หอผี” นั้นเป็นบ้าน “แก้าผี” คือบ้านของหญิงในตระกูลเดียวกันที่อาวุโสที่สุด หิ้งผีบรรพบุรุษนั้นจะอยู่ในห้องนอนใหญ่ที่สมาชิกในครอบครัวนอนอยู่รวมกัน โดยทำหิ้งติดกับฝาเรือน ติดกับเสาเอกหรือเสามงคลของบ้าน ฉะนั้นบริเวณภายในห้องนอนนี้ ในโลกทัศน์ล้านนาถือว่าเป็นส่วนสถิตของ “ผีปู่ย่า” อีกด้วย และถือเป็นบริเวณเฉพาะของกลุ่มเครือญาติเดียวกัน เป็นบริเวณหวงห้ามสำหรับบริเวณภายนอกตระกูลหรือผู้ที่ไม่ใช่ผีเดียวกัน การแบ่งบริเวณเขตหวงห้ามสำหรับบุคคลภายนอกตระกูลหรือผู้ที่ไม่ใช่ผีเดียวกัน การแบ่งบริเวณเขตหวงห้ามนั้นแบ่งโดยธรณีประตูหรือ “ข่มประตู” เข้าไปของบุคคลที่ไม่ใช่ผีเดียวกัน ถือว่าเป็นการละเมิดกติกากฎของสังคมเป็นการ “ผัดผี” จะทำให้ผีบรรพบุรุษโกรธ ผู้ล่วงล้ำเข้าไปจะต้องทำพิธี “เสียผี” คือจะต้องขอมมาบรรพบุรุษด้วยเครื่องสังเวยและเงินค่ารับโทษ ผู้ที่แยกผีเรือนไปอยู่ในบ้านอื่นจากแก้าผีมักจะเป็นฝ่ายหญิง เพราะการสืบทอดผีปู่ย่านั้นสืบทอดทางฝ่ายหญิง

เนื่องจากคติความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษนี้เอง เรือนในโลกทัศน์ของล้านนาจึงสามารถแบ่งได้เป็น ๒ บริเวณกว้างๆ คือ “ส่วนใน” ได้แก่บริเวณหวงห้ามและบริเวณส่วนตัว (private zone) ของสมาชิกในตระกูลผีเดียวกันเท่านั้น ที่สามารถเข้าออกได้โดยเสรี (public zone) สำหรับคนทั่วไปที่จะขึ้นเยี่ยมพูดคุยกับคนในบ้าน

นั่น คือ “ส่วนนอก” ใต้แก่บริเวณนอกประสงค์ที่เป็นห้องโถงเปิดผนัง บางส่วนโถงเชื่อมกับชานและอยู่หน้าห้องนอน ซึ่งคนล้าหน้าเรียกบริเวณนี้ว่า “เต็น” และนอกชานและครัวตลอดจนบริเวณชานสำหรับซักล้าง บริเวณ “เต็น” นี้มีความสำคัญมาก เพราะสนองกิจกรรมหลายอย่างตั้งแต่กินข้าว รับประทานอาหาร เลี้ยงพระในนามงคล ตลอดถึงการจัดตั้งศพเมื่อสมาชิกของครอบครัวได้ตายลง ด้านตะวันออกของเต็นจะเป็นผนังปิดหุ้มพระและหิ้งวางสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น ตะกรุด ยันต์ และคัมภีร์ต่างๆ จะอยู่ที่บริเวณฝาเต็น ซีกนี้ โดยหิ้งจะยื่นออกทางด้านนอกของฝา บางบ้านจะปักเสาหิ้งพระให้แยกเด็ดขาดออกไปจากตัวเรือนเลยก็มีบ้าง โดยให้ความเห็นว่าพระพุทธรูปเครื่องรางของขลังเป็นของบริสุทธิ์จะมาระคนปนอยู่กับเนื้อที่ภายในตัวบ้าน ซึ่งเป็นเนื้อที่ๆ สอนองกิจกรรมทางโลก ปุถุชน ย่อมไม่บังควร แต่อย่างไรก็ตามหิ้งก็หันหน้าเข้าสู่โถง เต็น เพื่อเชื่อมโยงบริเวณหิ้งพระให้สัมพันธ์กับเต็น ต่างกับหิ้งศิบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นหิ้งที่ยึดกับฝาเรือนนอนแต่ยื่นเข้ามาในบริเวณห้องทำให้เข้าใจว่า ศิบรรพบุรุษนั้นยังคงสถานะเป็นปุถุชนและผูกพันกับเครือญาติลูกหลานอย่างแนบแน่น การจัดวางหิ้งพระและหิ้งผีที่วางยื่นจากฝาในทิศทางที่ตรงกันข้ามนี้ จึงสามารถอ่านโลกทัศน์ของล้าหน้าว่า ชาวล้าหน้าแบ่งสิ่งที่เคารพนับถือและสักการะเป็น ๒ สถานะ คือ สถานะที่บริสุทธิ์ (โลกุตตระ) และสภาก็ยังเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตแบบโลกๆ หรือแบบปุถุชน (โลกีย์) ให้แยกเด็ดขาดออกจากกัน แม้หิ้งพระอันเป็นบริเวณที่ “บริสุทธิ์” จะยื่นเลยออกไปจากฝา แต่หิ้งก็หันหน้าเข้าสู่เต็นเกิดเนื้อที่ว่าง (space) ที่สัมพันธ์กัน เพื่อให้ทุกคนทำการเคารพสักการะ ซึ่งเป็นการสื่อความหมายว่าสิ่งที่เคารพบูชาอันบริสุทธิ์นั้น แม้มนุษย์ที่มีกิเลสหนักก็ยังสามารถยึดถือเพื่อสร้างศรัทธาอันเป็นเบื้องต้นในการกระทำความดี เพื่อยกระดับจิตใจมนุษย์เองให้สูงขึ้นได้ และไม่มีภาระให้โทษแก่ผู้สักการะเลย ส่วนหิ้งผีเรือนที่ติดกับฝาเรือนด้านตะวันออกของเรือนนอนยื่นหิ้งเข้าสู่ภายในตัวเรือนนั้น แสดงว่าศิบรรพบุรุษยังมี “สถานะของปุถุชน” ที่วิถีชีวิตยังยึดติดกับสถานะทางโลกอย่างเหนียวแน่น พร้อมทั้งจะคุ้มครองและปกป้องตลอดจนการลงโทษลูกหลานได้ด้วย

อนึ่งการวางหิ้งพระออกไปจากฝาเต็น โดยหันหน้าเข้าสู่เต็นอันเป็น “ส่วนนอก” ที่เป็นบริเวณใช้สอยที่เปิดอย่างเสรีนั้น เพราะเป็นที่สถิตของสิ่งเคารพบูชาของชาวล้าหน้าโดยถ้วนทั่ว ส่วนหิ้งผีเรือนซึ่งอยู่บริเวณ “ส่วนใน” นั้นชาวล้าหน้าถือว่าเป็นสิ่งที่เคารพบูชาที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ในวงที่แคบ คือกลุ่มสมาชิกของครอบครัว และเครือญาติเดียวกันเท่านั้น หากเป็นสิ่งที่เคารพที่สาธารณะต่อมนุษย์ทั้งหมดในสังคมล้าหน้าไม่ แต่ก็เป็นระบบความเชื่อดั้งเดิมที่ดำรงอยู่ แม้ชาวล้าหน้าจะหันมารับนับถือพระพุทธรูปศาสนาอย่างเหนียวแน่นแล้วก็ตาม ความเชื่อดั้งเดิมนี้อาจจะเป็นความเชื่อของกลุ่มชนล้าหน้า มาแต่ยุคดึกดำบรรพ์ สมัยก่อนประวัติศาสตร์เลยก็ได้

มีภาษาท้องถิ่นล้าหน้าอยู่คำหนึ่ง คือคำว่า “อยู่นอก” หมายถึงประเพณีการเลือกคู่ครองของหนุ่มสาว โดยที่บิดามารดาของฝ่ายหญิงสาวให้สิทธิแก่ลูกสาวของตนพูดคุยในเชิงเกี่ยวพาราสี (courtship) กับชายหนุ่มได้โดยเสรีในยามค่ำคืน และลูกสาวจะมีโอกาสพูดคุยกับชายหนุ่มในเชิงรักใคร่ต่อเมื่อหญิงมีอายุได้ ๑๕ ปีขึ้นไป เพราะถือว่าเป็นสาวแล้ว โดยที่ถึงเวลาหลับนอนแล้ว แต่ลูกสาวยังคงคุยกับชายหนุ่มอยู่ที่บริเวณ “เต็น” อันเป็นส่วนนอกนั่นเอง คำว่าอยู่นอกนี้ใช้กับลูกสาวโดยเฉพาะ ขณะเกี่ยวพาราสีกันระหว่างหนุ่มกับสาวนั้น บิดามารดาตลอดจนถึงสมาชิกภายในครอบครัวจะไม่เข้ามาขัดขวาง และร่วมวงด้วย เพราะแต่ละคนยึดขอบเขตและกติกาของ “การนับถือผี” เพราะสาวจะไม่เปิดโอกาสให้หนุ่มลูกเนื้อต้องตัวแต่อย่างใด หากหนุ่มล่วงเกินก็นับว่า “ผิดผี”

ซึ่งบรรพบุรุษจะลงโทษ เช่น สาวเกิดเจ็บป่วยโดยไม่มีสาเหตุ การจะแก้ “การผิดผี” ได้ก็ต้องทำพิธี “เสียผี” หรือ “ไล่ผี” คือการขอขมาต่อผีบรรพบุรุษและผีเรือน โดยฝ่ายชายผู้ละเมิดกติกาจะต้องนำเครื่องสังเวศ พร้อมเงิน “ค่าผี” จะมาน้อยก็ขึ้นอยู่กับ “เจ้าของผี” จะเรียกร้องและนำเครื่องขอขมาเหล่านี้มาให้ฝ่ายหญิงทำพิธี “สังเวศ” “ผีปู่ย่า” ที่หอบ้านเก่าผีหรือที่หิ้งผีภายในเรือนนอน บริเวณที่หญิงสาวกับชายหนุ่มเกี่ยวพาราสี ภาษารักกันนั้น ใช้บริเวณ “เต็น” ส่วนหน้าประตูเรือนนอนโดยฝ่ายหญิงจะนั่งอยู่ตรง “เต็น” ส่วนที่ชิดกับชาน ซึ่งภาษาเหนือเรียกว่า “ซ่ม” คำว่า “ผาลับนาง” นั่นคือ ผาเรือนด้านนอกซีกปลายทำยื่นเลยเข้ามายังส่วนโถงของเต็น ประมาณ ๒ คืบ ใช้เป็นส่วนกำบังหญิงสาว ในขณะที่ทำงานบ้านในเวลาค่าคืนและขณะพูดคุยกับชายหนุ่มเพื่อป้องกันกระแสลมหรืออันตรายที่จะเกิดกับหญิงสาว และสร้างบริเวณที่นั่งของหญิงสาวให้กระชับขึ้น

การใช้ส่วนเต็นเพื่อสนองกิจกรรมการเกี่ยวพาราสีอย่างเปิดเผยของหนุ่มสาวล้านนาในอดีต โดยไม่มีการล่วงละเมิดถึงขั้นเสียความบริสุทธิ์ของหญิงสาว ก็เนื่องจากชาวล้านนาเห็นว่าการเกี่ยวพาราสีดังกล่าวนี้ มีผีบรรพบุรุษที่มีทิพย์อำนาจเหนือมนุษย์คอยปกป้องดูแลความปลอดภัยของหญิงสาวอยู่ ทั้งชายหนุ่มและหญิงสาวก็เกิดความเกรงกลัวจากการลงโทษโดยผีบรรพบุรุษ จึงไม่ยอมล่วงละเมิด แม้ด้วยการถูกเนื้อต้องตัว กติกาที่ถือว่าการถูกเนื้อต้องตัวเป็นการ “ผิดผี” นั้น นับว่าเป็นกติกาที่สำคัญมาก เพราะเป็นการป้องกันเบื้องต้นที่สุด เพื่อเป็นการสกัดความใคร่ทางกาม มิให้ลุกลามเลยไปถึงการเสียความบริสุทธิ์ของหญิงสาวอันเกิดจากการเกี่ยวพาราสีที่เป็นวัจกรรมที่เพิ่มอัตราความรุนแรงจนถึงกับจะละเมิดด้วยกายกรรม แม้ว่าการเกี่ยวพาราสีเป็นวัจกรรมที่แสดงความรักในเชิงซู้สาว แต่ชาวล้านนาก็ยังเห็นว่า ไม่รุนแรงยังพอจะสกัดกันได้ด้วยกติกากการ “ผิดผี” นอกจากคำเกี่ยวพาราสียังเป็นคำพูดเชิงสัญลักษณ์ที่ไพเราะเป็นบทกวีที่มีความหมายกินใจอย่างลึกซึ้ง ก่อให้เกิดความเพลิดเพลินในการใช้ถ้อยคำที่สามารถบดบังความกำหนดทางกายเสียได้ นับเป็นความชาญฉลาดในอุบายวิธีที่รู้เท่าทันกามกิเลสของบรรพบุรุษชาวล้านนาในอดีต หากชายหนุ่มหญิงสาวได้ล่วงละเมิดกติกาของสังคมโดยการถูกเนื้อต้องตัวที่สุด แม้การกอดรัด และฝ่ายหญิงเสียพรหมจรรย์ไปแล้วก็ตาม กติกาขั้นต่อไปต้องทำพิธีไล่ผี ซึ่งเท่ากับเป็นการเปิดเผยในการล่วงกติกากการผิดผี ให้สมาชิกในครอบครัวและสังคมให้รับรู้ โดยหญิงสาวซึ่งเกิดความเกรงกลัวต่อภัยพิบัติที่จะเกิดขึ้นกับตนและครอบครัวจึงไม่ปิดบังอำพรางพฤติกรรมที่ตนได้ล่วงละเมิดกติกาเอาไว้เป็นความลับ โดยจะแจ้งให้ญาติผู้ใหญ่ของฝ่ายตนให้ทราบและผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงก็จะแจ้งให้สมาชิกและญาติผู้ใหญ่ฝ่ายชายมาทำพิธี “ไล่ผี” เพื่อขอขมาต่อผีบรรพบุรุษฝ่ายหญิง และทั้งหญิงและชายจึงเป็นที่ยอมรับจากสังคมว่าเป็นคู่ครองกันอย่างเปิดเผยและถูกต้องตามกติกาของสังคมที่ได้วางไว้ และไม่เกิดปมแก่ฝ่ายหญิงและบุตร โดยบุตรที่เกิดมาอยู่ในสภาพของ “ลูกที่ไม่มีพ่อ” ซึ่งเป็นการกระทำที่สังคมติเตียน

ด้วยเหตุนี้ผีบรรพบุรุษในสายตาของสังคมล้านนา จึงมีอุปการคุณอย่างใหญ่หลวงต่อสตรีเพศเพราะเป็นผู้ปกป้องคุ้มครองพรหมจรรย์ของหญิงสาวมิให้เสียไปอย่างง่ายดายโดยปราศจากผู้รับผิดชอบ ฉะนั้นการสืบทอดผีปู่ย่าและการสังเวศเช่นสรวงผี จึงเป็นหน้าที่ของฝ่ายหญิงดังกล่าวมาแล้ว

อนึ่งเรือนพักอาศัยในความหมายของชาวล้านนานั้น เรือนมิใช่เป็นเพียงที่กำบังเพื่อพำนักอาศัยที่สะดวกสบายอำนวยความสะดวกทางกายภาพเพียงอย่างเดียว หากแต่ยังเป็นสิ่งปกป้องความชั่วร้ายที่ชาวล้านนาเข้าใจว่าเกิดจากสิ่งที่ไม่เป็นมงคลต่างๆ ยังผู้อาศัยให้เดือดร้อนวุ่นวายทั้งทางกายและทางใจ และตัวเรือนเองจะต้องเป็น

สถานที่ที่เป็นมงคล ที่สามารถลดบันดาลให้ผู้อยู่อาศัยได้รับความสุขทั้งทางกายและทางใจ ทั้งยังต้องมีพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ คอยคุ้มครองจิตวิญญาณของผู้พักอาศัยให้อยู่ในสภาพที่ปกติสุขและสามารถอำนวยความสะดวกสมบูรณ์แก่ผู้พักอาศัย โดยที่ชาวล้านนาสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์ที่เข้าใจว่าเป็นมงคลขึ้นไว้หลายประการ ตั้งแต่การหาฤกษ์ยามในการตัดไม้เพื่อทำเสาเรือน โดยตำราโบราณกล่าวว่า การไปแสวงหาตัดไม้สำหรับทำเสาเรือนนั้นให้แสวงหาและตัดฟันในเกียง เดือนยี่ เดือนสาม เดือนสี่ เดือนห้า เดือนหกนี้ดีนักแล เมื่อเข้าไปถึงป่าไม้ การหาสัดส่วนที่เสาเรือนเรียกว่า วิธีหาโลกเสาเรือนนั้นเพื่อให้เสาเรือนเป็นมงคล หากกำหนดผิดพลาดจากวิธีการที่กำหนดในตำราแล้วผู้อยู่อาศัยมักเจ็บไข้ เกิดเป็นถ้อยร้อยความอยู่ไม่คอยเจริญ งามมิตรและเพื่อนได้ยากเป็นต้น บางครั้งอาจทำให้แม่ล้มหายตายจากไปได้ก็มี หากกำหนดสัดส่วนถูกต้องตามตำราเสาเรือนเหล่านั้นย่อมยังผู้พักอาศัยจักมีเดช มีศิริและมีมิตรสหายที่เป็นคนดี และเสาเรือนยังสามารถนำลาภมาให้อยู่เสมอ แม้หากได้เสาเรือนที่เป็นมงคลแล้วก็ตาม หากไม่ทำพิธีขอที่ดินกับพญานาคเสียก่อนแล้วแม้หากสร้างเรือนลงไปผู้อาศัยย่อมประสบทุกข์จึงต้องประกอบพิธีกรรมขอให้พญานาคยกที่ดินให้ปลูกเรือนก่อน พิธีนี้จะทำก่อนจะขุดหลุมเสาเรือน โดยทำเครื่องสังเวยและบอกกล่าวให้พญานาคทราบและมารับเครื่องเช่นสังเวย เพื่อให้พญานาคอำนวยโชคชัยและลาภผลทั้งปวงให้

จากการตั้งข้อสังเกตพิธีกรรมในการปลูกสร้างบ้านเรือนล้านนานั้นพบว่า พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเสาเรือนมีบทบาทอยู่มาก นอกเหนือจากฤกษ์ที่จะไปตัดเสาเรือนในป่า การหาสัดส่วนของเสาเรือดังกล่าวมาแล้ว ยังมีพิธีกรรมขุดหลุมเสาเรือนให้เป็นศิริมงคลโดยกำหนดทิศทางที่สอดคล้องกับวันที่จะขุดและยังต้องกำหนดที่จะเอาดินจากหลุมให้สอดคล้องกับหลุมที่วางในทิศทางต่างๆ ทิศที่ห้ามเด็ดขาดคือทิศตะวันตก ห้ามไม่ให้เอาดินในหลุมที่จะฝังเสาขึ้นมากองไว้ การจะยกเสาเรือนก็ควรจะยกเสาเรือนต้นที่อยู่ในทิศใด ก่อนจะยกเสาเรือนก็จะต้องวางปลายเสาให้ถูกต้องตามทิศ เมื่อขุดหลุมแล้วจะต้องนำดินจากหลุมกลับเข้าฝังเสาในแต่ละต้นที่เป็นมงคล เพื่อขับเสนียดจัญไรก่อให้เกิดโชคลาภ จากนั้นก็ต้องเสกน้ำและทรายเพื่อรองดินเสา และหาใบไม้ที่เห็นว่าเป็นมงคล โดยกำหนดชนิดของใบไม้ตามวันที่จะยกเสาเรือน เช่น จะยกเสาเรือนลงหลุมในวันอาทิตย์ ใบไม้ที่จะมารองรับเสาทุกหลุมต้องเป็นใบไผ่ จึงจะอยู่ดีมีสุข

เสาที่สำคัญของเรือนล้านนาได้แก่ “เสามงคล” หรือ “เสาพญา” กับ “เสานาง” “เสาพญา” นั้นเป็นเสาประธานแก่เสาทั้งหมดในบ้าน เป็นเสาที่จะอำนวยความสะดวกและโชคลาภแก่ผู้พักอาศัย “เสาพญา” หรือ “เสามงคล” นั้นเป็นเสมือนพ่อ “เสานาง” นั้นเป็นเสมือนแม่ ผู้ที่จะยกสองเสานี้ลงหลุมต้องมีชื่อที่หมายถึงความมั่งคั่ง คือคนที่ชื่อ แก้ว คำ เงิน มัน แก่น ก้นเสาทั้งสองจะต้องรองด้วยใบไม้ที่มีชื่อในการสื่อความหมายถึงความมั่งคั่ง คือ ใบแก้ว ใบตัน (พุทรา) ใบหนูน (ใบขนุน) ใบเต้า ส่วนปลายเสามงคลยังจะต้องนำไปไม้ที่ถือว่าเป็นพญาของใบไม้ทั้งหลายมาผูกไว้เพื่อ “จักเป็นมงคละวุฑฒิ” ตามตำราที่กล่าวไว้ เสาทั้งสองต้นคือ “เสาพญา” และ “เสานาง” ต้องฝังในแนวเดียวกัน คือ “เสามงคล” หรือ “เสาพญา” อยู่ด้านหัวนอน (เสาต้นที่สองนับจากเสาห้องนอนต้นริมสุดของห้องนอน) “เสานาง” อยู่ด้านปลายตีนตรงกันข้ามกับ “เสาพญา” และจะต้องฝังเสามงคลก่อนเสาดันอื่นๆ แล้วจึงฝัง “เสานาง” และเสาดันอื่นๆ ตามลำดับ ก่อนจะยกเสามงคลก็ต้องมีพิธีเรียกขวัญเสามงคลและเสาทุกต้นของเรือนให้มาสถิตกับตัวเสาโดยการอ่านโองการซึ่งเป็นคำร้อยกรองของล้านนาที่ไพเราะ

ในพิธีกรรมทำขวัญเสาทงเหนือเรียกว่า “พิธีฮ้องขวัญเสา” เครื่องในการประกอบพิธีเรียกร้อขวัญประกอบด้วยมะพร้าว ๑ คะแวง (ทะลาย) กล้วย ๑ เครื่อง ต้นกุ๊ก ต้นกล้วย ต้นอ้อย ห่อหมาก ห่อพลู มีด้ายขาว ๑๐๘ เส้น ก่อนทำพิธีมัดก็จัดหามาเข้าที่พร้อมแล้ว จึงให้พ่อ แม่ ลูกหลานเจ้าของบ้านมาประชุมพร้อมๆ กันแล้วปุจฉารยหรือผู้เฒ่าผู้แก่ที่เจ้าบ้านเชิญมาทำพิธี เริ่มทำพิธีเรียกร้อขวัญ

การที่ชาวล้านนาได้ประกอบพิธีกรรม เพื่อความเป็นมงคลให้แก่เสาที่มีชั้นตอนหลายชั้นตอนก็เพราะเสาเรือนทุกต้นนั้นเป็นโครงสร้างหลัก รองรับส่วนต่างๆ ของเรือนทั้งหมด รับน้ำหนักทั้งหมดของอาคารตลอดถึงสิ่งของเครื่องใช้รวมถึงคนที่เข้าพักอาศัย หากเสาเรือนไม่แข็งแรง มันคง อาคารย่อมทรุดตัวและหักพังได้ง่าย เสาเรือนจึงเป็นสัญลักษณ์ของความมั่นคง แข็งแรง พละกำลังและโครงสร้างที่สำคัญและมีความหมายต่อสวัสดิภาพและความปลอดภัยแก่ผู้อาศัย เมื่อชาวล้านนามีโลกทัศน์ความสุขของการดำรงชีวิต มีใช้ความสุขทางรูปกายเพียงอย่างเดียว หากยังต้องอำนวยความสะดวกให้แก่จิตวิญญาณ โดยสนองจินตนาการของความปรารถนาทางใจให้สมหวังได้ด้วยพิธีกรรมที่จะอัญเชิญพลังอำนาจที่ชาวล้านนาเข้าใจว่ามีพลังภาพเหนือธรรมชาติมาให้สถิตอยู่ภายในเสาดด้วยพิธีกรรมต่างๆ พิธีกรรมบางตอนเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับมิติของกาลเวลา และสถานที่ (time-space) ซึ่งวันเวลาแต่ละวันย่อมบันดาลให้ความสุขสบายทั้งกายและใจอีกทั้งจะบันดาลความวิบัติให้ พลังอำนาจนี้ไม่ได้เกิดจากอำนาจภูตผีที่ศักดิ์สิทธิ์ หากแต่เป็นพลังอำนาจที่ตัววัตถุเองมีความขลังตัวขึ้นเมื่อประกอบพิธีกรรมที่ถูกต้อง โดยใช้วัตถุคือ เสาต่างๆ นั้นมีความสัมพันธ์เกี่ยวกับวิถีโคจรของดวงดาวในช่วงจังหวะเวลาที่เชื่อเป็นโอกาสที่เหมาะสมที่อาจถือได้ว่าเป็นประสบการณ์ของมนุษย์ในการสังเกตอิทธิพลของการเวลาที่ส่งผลต่อสภาพแวดล้อมทางกายภาพระบบหนึ่งที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็นเวลาที่ยาวนาน

เมื่อสร้างบ้านเสร็จชาวล้านนาส่วนใหญ่จะประกอบพิธีกรรมขึ้นเรือนใหม่ โดยนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์เพื่อความเป็นสิริมงคล ฉะนั้นบ้านและเรือนในโลกทัศน์ของล้านนาจึงมิใช่มีความหมายเพียงแต่บ้านที่สัมผัสได้ด้วยตาเห็นและสามารถพำนักอาศัยกินอยู่หลับนอนได้อย่างสบายเท่านั้น แต่กินความถึงการสร้าง “บ้านแห่งจินตนาการของความปรารถนา” (home in mind) ที่มนุษย์แสวงหาและไขว่คว้าหาความสมบูรณ์ของชีวิตขึ้นมาอีกรูปแบบหนึ่งด้วยการประกอบพิธีกรรมตามแนวทางของความเชื่อเพื่อหาพลังอำนาจเหนือธรรมชาติมาเป็น “ภูมิคุ้มกัน” อุบาทว์ จัญไร ทั้งมวลอันเป็นสิ่งที่มองไม่เห็นและยังบันดาลความหวังที่เป็นอุดมคติสูงสุดให้เกิดมีขึ้น จึงอาจกล่าวได้ว่า “บ้าน” ในความหมายของชาวล้านนานั้นเป็นสถานที่รวมเอา “โลกของสัญลักษณ์ทางจินตนาการ” และ “โลกของประสบการณ์ในชีวิตจริง” เข้าไว้ด้วยกัน

๔.แนวคิดเกี่ยวกับการคงอยู่และการเปลี่ยนแปลง

สุริชัย หวันแก้ว (๒๕๓๕) ได้ให้ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไว้ว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงระบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคมและการเปลี่ยนแปลงทางด้านโครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มและระหว่างส่วนประกอบของสังคมนั้นโดยที่สามารถจำแนกได้ว่ามาจากภายในหรือภายนอก

- การเปลี่ยนแปลงจากภายใน เช่น จากการประดิษฐ์คิดค้นวิธีการผลิตใหม่ขึ้นในสังคมนั้นเอง จากการต่อสู้ขัดแย้งระหว่างกลุ่มและกระบวนการในสังคม จากการริเริ่มดำเนินการเปลี่ยนแปลงจากชนชั้นนำ หรือจาก

ขบวนการปฏิวัติโดยประชาชน เป็นต้น

- การเปลี่ยนแปลงจากภายนอก เช่น การรับเอาเทคโนโลยีมาจากภายนอกเข้ามาใช้ในชีวิตประจำวัน การเปลี่ยนแปลงที่มาจากภายนอกนี้บางครั้งก็เกิดขึ้นโดยสมัครใจและเลือกสรรโดยสังคมเป็นผู้เปลี่ยนแปลง บางครั้งก็เป็นการใช้กำลังบังคับโดยทางตรงหรือทางอ้อม

ส่วนอุบล เสถียรปริณการณ (๒๕๒๘) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมมี ๒ สาเหตุ เช่นกันคือ จากภายในสังคมและภายนอกสังคม โดยมีปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมดังนี้คือ

๑. ปัจจัยทางนิเวศวิทยา ได้แก่ สิ่งแวดล้อมในทางภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อมทางประชากร
๒. การสร้างสิ่งใหม่ ได้แก่ การประดิษฐ์ และการค้นพบ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิด การประดิษฐ์ การคิดค้นก็คือความจำเป็น ความสามารถทางสมองและจารีตประเพณี

๓. การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี ผลของการที่มนุษย์นำความรู้ความสามารถตลอดจนเทคโนโลยี สมัยใหม่มาใช้ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในลักษณะทางสังคม ตลอดจนสถาบันต่าง ๆ ในสังคม

๔. การขัดแย้งและการแข่งขัน จัดเป็นกระบวนการทางสังคมซึ่งจะมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เช่น ในขณะที่กลุ่มบุคคลต้องแข่งขันกันจะต้องมีการสร้างหรือประดิษฐ์สิ่งใหม่ ๆ ให้ดีกว่าของเดิมของกลุ่มใน ลักษณะการประกอบธุรกิจ เป็นต้น

สำหรับผ่องพันธุ์ มณีรัตน์ (๒๕๒๑) ได้เสนอไว้ว่า กระบวนการเปลี่ยนแปลงมีปัจจัยหลายอย่างซึ่งมี แนวโน้มทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ได้แก่ แนวโน้มที่สังคมมักจะยอมรับการเปลี่ยนแปลงระบบเดิม การรวมตัว กันของค่านิยมไม่สมบูรณ์ ค่านิยมบางอย่างขัดแย้งกันเอง หรือสถาบันสังคมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง แต่ยังมี พลังที่สามารถต่อต้านการเปลี่ยนแปลงได้บ้าง คือ กระบวนการขัดเกลาทางสังคมและการควบคุมทางสังคม

๕. แนวคิดการมีส่วนร่วม

ความหมายแนวคิดการมีส่วนร่วม

สำนักงานแรงงานระหว่างชาติ (International Labour Office) ให้คำจำกัดความของการมีส่วนร่วมว่า “การมีส่วนร่วม หมายถึง ความร่วมมือ (Cooperation) การมีส่วนร่วมในบางสิ่งบางอย่าง ซึ่งหมายถึงความ รับผิดชอบ”

ศูนย์ศึกษาวิจัยทางสังคมศาสตร์ ให้นิยามการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง เป็นการรวมกันของประชาชนทั้งที่เป็น บุคคลหรือกลุ่มคนที่มีความเห็นพ้องต้องกัน ได้เข้าร่วมรับผิดชอบเพื่อดำเนินการพัฒนาตามโครงการ ให้เป็น ทิศทางที่ต้องการ โดยการกระทำผ่านกลุ่มหรือองค์กรเพื่อให้งานนั้นบรรลุตามเป้าหมายลักษณะจะออกมาในรูปการ ร่วมกระทำโดยสละแรงงาน การบริจาคทรัพย์หรือวัตถุ การร่วมใช้ประโยชน์และการบำรุงรักษา

Willem W.Reeder ให้คำจำกัดความว่า การมีส่วนร่วมในการปะทะสังสรรค์ทางสังคม ซึ่งรวมทั้งการ มีส่วนร่วมของปัจเจกบุคคล และการมีส่วนร่วมของกลุ่มด้วยเช่นกัน

เกียรติศักดิ์ เรือนทองดี (๒๕๓๖ : ๑๔) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน หมายถึง การร่วมคิดแก้ไขปัญหา และการดำเนินกิจกรรมในชุมชน ร่วมวางแผน วางโครงการ ร่วมปฏิบัติงานใหญ่ของการ

เสียสละแรงงาน การบริจาคเงิน วัสดุ สิ่งของและร่วมติดตามผลงาน บำรุงรักษาสาธารณประโยชน์ในหมู่บ้าน ทั้งนี้ การแสดงออกในการมีส่วนร่วมอาจเป็นการแสดงออกของบุคคลโดยตรง หรือโดยผ่านองค์กรประชาชนในชุมชนนั้น ๆ เอง

สวัสดิ์ รัชฎาภรณ์พงษ์ (๒๕๔๓ : ๗-๘) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า คือ การที่ประชาชนจะทำตนเป็นผู้กระทำในกิจกรรมที่สร้างสรรค์ในกระบวนการพัฒนา ซึ่งจะก่อให้เกิดผล 2 ด้าน คือ ประชาชนสามารถแสดงบทบาทที่สร้างสรรค์ได้ และผลของกิจกรรมที่ประชาชนได้ทำไปจะต้องสะท้อนกลับสู่พวกเขาเหล่านั้น

มาโนชญ์ อูปสินธุ์ (๒๕๔๓ : ๙) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วมประกอบด้วย 3 มิติ คือ มิติที่หนึ่ง การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่าควรทำหรือไม่ทำอย่างไร มิติที่สองการมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนา การลงมือปฏิบัติตามที่ได้อัดสินใจ มิติที่สาม การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน

อรุณ วัชรธรรม (๒๕๔๔) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่บุคคลเข้าไปเกี่ยวข้องกับกระบวน การดำเนินงานของโครงการกำหนดแนวทางการปฏิบัติงานหรือเข้าไปมีส่วนในกระบวนการใดกระบวนการหนึ่ง

สรุปการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่ปัจเจกบุคคล กลุ่มคนหรือองค์กร ได้ร่วมกันคิดแก้ไขปัญหา ร่วมกันวางแผน ร่วมกันดำเนินการกิจกรรมในชุมชน ในลักษณะการเสียสละแรงงาน บริจาคเงินวัสดุสิ่งของด้วยความสมัครใจ ร่วมกันแบ่งปันผลประโยชน์และติดตามผลเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรหรือพัฒนาสิ่งแวดล้อมของชุมชนให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้

ทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation Theory)

ความหมาย ของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา เป็นแนวคิดพื้นฐานของวิธีการพัฒนาชุมชน คือการให้ประชาชนช่วยตนเองได้ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นหัวใจของการพัฒนาในทุกชุมชน เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชน ผู้มีส่วนร่วมในขั้นตอนต่างๆ ของการพัฒนา โดยผู้เข้าร่วมได้ใช้ความพยายามและทรัพยากรบางอย่าง เช่น ความรู้ ความคิด แรงงาน และเงิน เป็นต้น

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของชุมชน

การมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) เป็นหัวใจของการดำเนินงานวัฒนธรรม เนื่องจากวัฒนธรรมหมายถึง วิถีชีวิตประชาชนในสังคม ซึ่งมีความหลากหลายในตัวของมันเอง จำเป็นที่จะต้องให้ประชาชนที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรมมีส่วนร่วมในการดำเนินงานวัฒนธรรม จึงจะเกิดผลให้เกิดความยั่งยืนในการอนุรักษ์ รักษา และดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมที่ดีงามของชาติ การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นแนวทางรัฐศาสตร์ในเรื่องของการปกครองตนเอง (Self - government) คือ ต้องการให้ประชาชนได้เข้าไปตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ของชุมชนด้วยตนเอง ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาทุกๆ แขนง โดย โคเฮน และอัฟฮอฟ (Cohen & uphoff) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมไว้ กล่าวคือ การมีส่วนร่วมโดยทั่วไป หมายถึง การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการตัดสินใจ (Dicision Making) แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า จะเน้นการตัดสินใจเพียงอย่างเดียว ยังใช้การตัดสินใจควบคู่ไปกับขั้นตอนการปฏิบัติการ (Implementation) ด้วย เช่น ในการจัดองค์กร การกำหนดกิจกรรมพัฒนา เป็นต้น การตัดสินใจยังมีความเกี่ยวข้องกับประชาชนในเรื่องของผลประโยชน์ (Benefits) และการประเมินผล (Evaluation) ในกิจกรรมพัฒนาด้วย ซึ่งจะเห็นว่าการตัดสินใจนั้นเกี่ยวข้องโดยตรงกับการ

ปฏิบัติการ และเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์และการประเมินผล โดยที่ผลประโยชน์นั้นเป็นผลมาจากขั้นตอนการตัดสินใจนั่นเอง นอกจากนี้ก็จะมีผลสะท้อนกลับ (Feed – back) จากการประเมินผลและปฏิบัติการกลับไปสู่การตัดสินใจอีกด้วย

นिरันตร์ จงวุฒิเวศย์ ได้แบ่งลักษณะของการเข้ามีส่วนร่วมของประชาชนไว้ ๓ ประการ คือ

๑. การมีส่วนร่วมโดยตรง โดยผ่านองค์กรผู้แทนของประชาชน เช่น การรวมกลุ่มเยาวชนกลุ่มต่างๆ
๒. การมีส่วนร่วมทางอ้อม โดยผ่านองค์กรผู้แทนของประชาชน เช่น กรรมการของกลุ่มหรือชุมชน กรรมการกลุ่มสตรี กรรมการหมู่บ้าน
๓. การมีส่วนร่วมโดยการเปิดโอกาสให้ผ่านองค์กรที่ไม่ใช่ผู้แทนของประชาชน เช่น สถาบัน หรือหน่วยงานที่เชิญชวน หรือเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเมื่อไหร่ก็ได้ทุกเวลา

การเข้าไปมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานวัฒนธรรมนั้น เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญมาก ซึ่งไพรัตน์ เดชะรินทร์ (อ้างในพิimana บุรณินทุ) ได้อธิบายถึงขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนาทั้งหลายจะต้องให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในทุกขั้นตอนของกระบวนการพัฒนา ๘ ประการ ดังนี้

๑. ขั้นร่วมศึกษา ค้นคว้าหาปัญหา สาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้น และความต้องการของชุมชน
๒. ขั้นร่วมสร้างรูปแบบ ค้นหาวิธีการพัฒนา เพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชนสร้างสิ่งใหม่ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน
๓. ขั้นร่วมกำหนดหรือนโยบาย วางแผนงาน โครงการ และกิจกรรม
๔. ขั้นร่วมตัดสินใจเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรในชุมชนที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมให้มากที่สุด
๕. ขั้นร่วมปรับปรุง เสนอแนะระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
๖. ขั้นร่วมช่วยเหลือสนับสนุนด้านการเงิน หรือลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชนตามขีดความสามารถ และศักยภาพของตนเอง
๗. ขั้นร่วมปฏิบัติตามนโยบายและแผนงาน โครงการ กิจกรรมที่วางไว้ให้บรรลุผลตามเป้าหมายบังเกิดผลดีแก่ชุมชน
๘. ขั้นร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล รวมทั้งร่วมบำรุงรักษาโครงการหรือกิจกรรมที่ทั้งเอกชนและรัฐบาลได้จัดทำขึ้น ให้สามารถใช้เป็นประโยชน์ได้ตลอดไป

ลี เจ แครี (อ้างในพิimana บุรณินทุ) ได้แบ่งลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อกิจกรรมต่างๆ ไว้ ๕ ประการ คือ

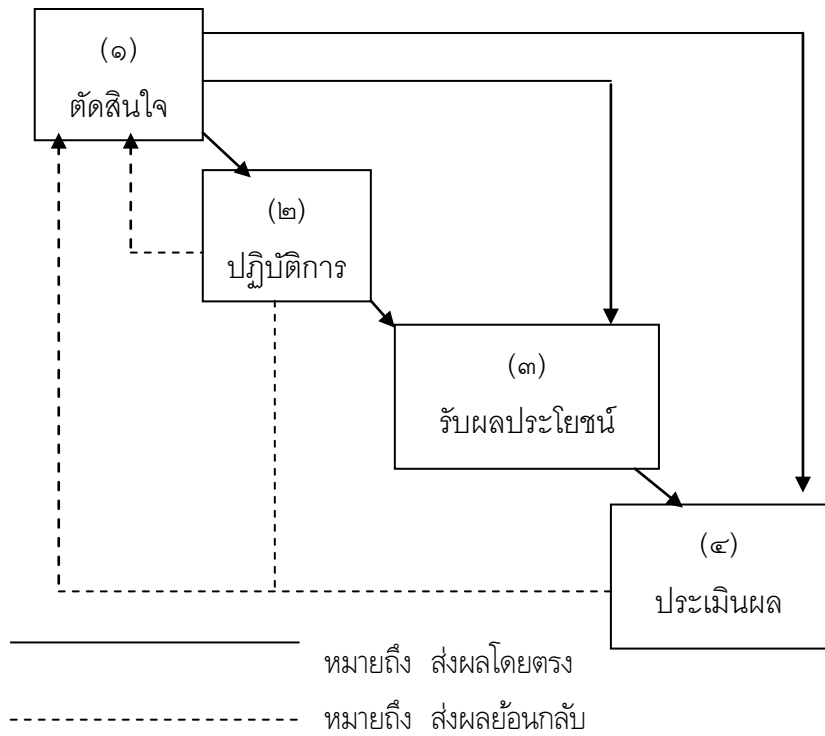
- (๑) มีส่วนร่วมโดยเป็นสมาชิกของกลุ่ม
- (๒) มีส่วนร่วมโดยเป็นผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่ม
- (๓) มีส่วนร่วมโดยเป็นผู้สนับสนุนเงินให้แก่กลุ่ม
- (๔) มีส่วนร่วมโดยเป็นกรรมการบริหารกลุ่ม
- (๕) มีส่วนร่วมโดยเป็นประธานหรือผู้นำกลุ่ม

ขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชน

ทศนิยม ไทยากริมย์ ได้แยกแยะขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชน ๔ ขั้นตอน ดังนี้

- ๑. ร่วมคิด : สภาพที่เป็นอยู่มีอะไรเดือดร้อน และสาเหตุเกิดจากอะไร
 - ๒. ร่วมวางแผน : วิเคราะห์สาเหตุ จัดลำดับความสำคัญของปัญหาพิจารณาทางเลือก
 - ๓. ร่วมดำเนินการ : ดำเนินงานตามโครงการ และแผนงาน
 - ๔. ร่วมติดตามประเมินผล : ประเมินผลความสำเร็จ หรือล้มเหลว เป็นระยะๆ และแก้ไข
- Cohan & Uphoff ได้เสนอขั้นตอนของการมีส่วนร่วม ดังนี้

- ๑. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) คือเริ่มตัดสินใจการดำเนินการตัดสินใจและตัดสินใจปฏิบัติการ
 - ๒. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบด้วยการสนับสนุนทางด้านทรัพยากร การบริหาร และประสานขอความช่วยเหลือ
 - ๓. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefit) ทางด้านวัตถุ สังคม และส่วนบุคคล
 - ๔. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)
- จากขั้นตอนทั้ง ๔ แสดงด้วยภาพ ดังนี้

จากภาพเห็นได้ว่า มีการให้ความสำคัญของการมีส่วนร่วมในขั้น (๑) คือการตัดสินใจ ซึ่งจะมีผลต่อขั้นต่อๆ มาจนถึงขั้นประเมินผล แสดงด้วยเส้น (—————) ในขณะที่เดียวกันการตัดสินใจจะมีต่อขั้นรับผลประโยชน์ และประเมินผลซึ่งในขั้นตอนที่ ๔ จะส่งผลย้อนกลับไปยังขั้นปฏิบัติการ และตัดสินใจแสดงโดยเส้น (- - - - -) คือ หลังจากประเมินผลแล้วว่าดี ก็จะตัดสินใจดำเนินกิจกรรมนั้นต่อไป

โดยทั่วไปแล้วการสร้างความร่วมมือ จะต้องเริ่มจากการที่สมาชิกเห็นด้วยในวัตถุประสงค์ เพื่อให้เกิดความผูกพันและรับผิดชอบต่อนหน้าที่ได้รับมอบหมาย สิ่งจำเป็นอีกประการหนึ่ง คือ การเห็นด้วยในวิธีการที่จะบรรลุวัตถุประสงค์และผลประโยชน์ร่วมกัน การกำหนดมาตรฐานการปฏิบัติงานของกลุ่มไม่ควรสูงเกินไป เพื่อให้ทุกคนสามารถยอมรับได้ นอกจากนี้ การสร้างบรรยากาศให้สมาชิกเกิดความรู้สึกว่ามีส่วนสำคัญที่จะช่วยคนอื่นหรือกลุ่มได้ ตลอดจนมิตรภาพ มนุษยสัมพันธ์ในกลุ่ม ภาวะผู้นำ และการควบคุมซึ่งกันและกันในกลุ่ม สิ่งเหล่านี้เป็นลักษณะของเครือข่ายทางสังคม (Social Network) นั่นเอง ซึ่ง J.A Barues ได้เสนอเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคมว่า โดยธรรมชาติของสังคมจะประกอบด้วยบุคคลจำนวนมากมาย ซึ่งแต่ละคนย่อมมีความสัมพันธ์ต่อบุคคลอื่นๆ ไม่ลักษณะใดก็ลักษณะหนึ่ง ดังนั้นการมองภาพเครือข่ายทางสังคมที่ประกอบด้วยจุดและเส้นโยงใยต่างๆ ก็จะเสมือนร่างแห (Mesh) ที่แผ่กระจายครอบคลุมเอาบุคคลจำนวนมากไว้ และเครือข่ายทางสังคมจะแสดงถึงการเกี่ยวข้อสัมพันธ์ของบุคคล (Interpersonal Relationship) ได้แก่ เนื้อหาของสายสัมพันธ์ (Content) ทิศทางของสายสัมพันธ์ (Directedness) และระดับความผูกพันและภาระหน้าที่ที่มีต่อกัน (Intensity) คุณลักษณะเหล่านี้ถูกนำมาเป็นปัจจัยในการศึกษาปรากฏการณ์ต่างๆ ทางสังคมและวัฒนธรรมต่อไป ในการที่ประชาชนโดยทั่วไปปร่วมมือรณรงค์ทางวัฒนธรรมได้นั้น ต้องสร้างศรัทธาหรือความเชื่อให้เกิดขึ้นว่า การรณรงค์เพื่ออนุรักษ์ ส่งเสริม เผยแพร่ และพัฒนาวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ดีและเกิดประโยชน์ต่อประเทศชาติ หากประชาชนส่วนใหญ่มีความเลื่อมใสศรัทธาในหลักการหรือนโยบายแล้ว ความร่วมมือย่อมเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ เพราะเรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรมเป็นเรื่องเกี่ยวกับวิถีชีวิต อันเป็นสิ่งที่ทุกคนในสังคมมีส่วนเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กันอยู่

การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการเปิดโอกาสให้แต่ละคนเรียนรู้จากกิจกรรมที่ตนปฏิบัติ การได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่มีผลกระทบต่อตนเอง ต่อที่อยู่อาศัย ต่อกลุ่ม ต่อสังคม และต่องานอาชีพ ทำให้มีโอกาสเรียนรู้โดยตรงจากกิจกรรมที่ปฏิบัติเป็นการเพิ่มความรู้ ความสามารถและความชำนาญมากยิ่งขึ้น อีกทั้งการมีส่วนร่วมของประชาชนจะทำให้เกิดการรวมพลังในการปฏิบัติกิจกรรมทางวัฒนธรรมร่วมกันเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจและรับผิดชอบต่อวิถีชีวิตการดำเนินชีวิตของชุมชนท้องถิ่นของตนเอง เป็นการเพิ่มศักยภาพในการดำเนินงานวัฒนธรรมในภาพรวมของประเทศให้ประชาชนมีส่วนร่วม และเป็นผู้ปรับประยุกต์ให้สอดคล้องกับยุคสมัยและภาวะการณ์ที่เปลี่ยนแปลงในสังคมโลก (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. ๒๕๔๔ : ๖ – ๑๒ คู่มือแนวทางการปฏิบัติการดำเนินงานของวัฒนธรรม และคู่มือวิทยาการ กระบวน : วัฒนธรรมชุมชน : หน้า ๑๑-๑๔)

แนวคิดในการศึกษาการบริหารจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น

จากเอกสารประกอบการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ การพัฒนานักวิจัยท้องถิ่น ด้านการบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม และแนวคิดในการศึกษาการบริหารจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น ของอาจารย์สมสุข หินวิมาน ได้กล่าวถึงนิยามของสื่อพื้นบ้านไว้ดังนี้

โดยทั่วไปแล้ว เมื่อพูดคำว่า “วัฒนธรรมท้องถิ่น / วัฒนธรรมพื้นบ้าน” จะมีวิธีการทำความเข้าใจได้หลายลักษณะด้วยกัน เช่น สายคติชนวิทยา ก็จะทำให้ความหมายว่า วัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สั่งสมและสืบทอดมาจากบรรพชน ฯลฯ

วัฒนธรรมพื้นบ้าน / ลือพื้นบ้าน

ลือพื้นบ้านถือได้ว่ามีลักษณะเฉพาะถิ่น / เฉพาะที่ และด้วยเหตุที่ลือพื้นบ้านมีลักษณะเฉพาะถิ่น/ เฉพาะที่เช่นนี้ ลือพื้นบ้านจึงเป็นอัตลักษณ์ร่วมของแต่ละชุมชนท้องถิ่น

ลือพื้นบ้านกับชุมชนต่างมีความสัมพันธ์แบบการทำหน้าที่ซึ่งกันและกัน เช่น ถ้าชุมชนเข้มแข็ง (หรืออ่อนแอ) ก็จะเอื้อ / ทำหน้าที่สร้างเสริมให้ลือพื้นบ้านเข้มแข็ง (หรืออ่อนแอ) ตาม

จากที่กล่าวมาข้างต้น เนื่องจากลือพื้นบ้านมีลักษณะเฉพาะถิ่น / เฉพาะที่ เพราะฉะนั้นหากจะศึกษาทำวิจัยเรื่องลือพื้นบ้าน ก็ต้องพิจารณาควบคู่ไปกับบริบทของชุมชนด้วยเช่นกัน การศึกษาบริบทชุมชนจะต้องวิเคราะห์ถึงเรื่องดังต่อไปนี้

๑.อายุ / การก่อรูปชุมชน ซึ่งจะมีหลักการพื้นฐานง่าย ๆ ว่า หากชุมชนมีอายุยาวนาน ก็แปลว่า แนวโน้มสายสัมพันธ์น่าจะแน่นหนา และมีต้นทุนวัฒนธรรมมากมาย แต่ตรงกันข้ามหากเป็นชุมชนเกิดใหม่หรืออายุไม่มากนัก การต่อสู้กับแรงกระหน่ำจากภายนอกก็จะเปราะบางกว่า

๒.สภาพภูมิศาสตร์ชุมชน เช่น ถ้าเป็นพื้นที่ที่อยู่ติดกับคลองหรือทะเล ชาวบ้านก็จะสร้างวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการใช้ชีวิตดังกล่าว

๓.ลักษณะหมู่บ้านเปิด / ปิด กล่าวคือ ยิ่งหากชุมชนมีลักษณะเป็นสังคมที่ปิดต่อโลก ภายนอกโอกาสที่จะอนุรักษ์ประเพณีท้องถิ่นเดิมก็จะเป็นไปได้สูง แต่ถ้าเป็นชุมชนเปิด (อาทิ มีถนนตัดผ่านเป็นชุมชนแบบเมืองใหญ่) ลือพื้นบ้านก็ต้องต่อสู้เผชิญหน้ากับคลื่นลมค่อนข้างสูง

๔.อัตลักษณ์/ตัวตนชุมชน อัตลักษณ์ หมายถึง การสื่อสารเพื่อแสดงออกว่าเราเป็นใคร เหมือนหรือต่างจากผู้อื่นอย่างไร การศึกษาอัตลักษณ์ชุมชนก็เพื่อค้นหาหรือเชื่อมโยงมาที่วัฒนธรรมท้องถิ่น เนื่องจากลือ / วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นช่องทางที่สื่อสารอัตลักษณ์ชุมชนได้ดีที่สุด

๕.ทุนทางสังคม อันได้แก่ ระบบเครือญาติ บุคคล สายสัมพันธ์ต่างๆ ซึ่งจะเกี่ยวพันกับการสืบทอดและการต่อสู้กับความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของลือพื้นบ้าน

๖.การเมืองและบทบาทของผู้นำ การศึกษาการเมืองและบทบาทของผู้นำจะมีประโยชน์อย่างมากต่อการจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม โดยเฉพาะการค้นหาบุคคลหรือผู้นำที่มีแนวโน้มจะสนใจการมีส่วนร่วมทางวัฒนธรรม

๗.ความเชื่อชุมชน เนื่องจากลือพื้นบ้านเกือบทั้งหมดจะมีมิติความเชื่อ / ความศักดิ์สิทธิ์หล่อเลี้ยงอยู่ ฉะนั้น ผู้วิจัยอาจต้องเริ่มต้นเก็บข้อมูลด้านความเชื่อชุมชนเป็นพื้นฐานก่อน

๘.การสื่อสารและเครือข่ายการสื่อสาร เป็นการวิเคราะห์เพื่อค้นหาเส้นทางไหลเข้าออกของข่าวสารในชุมชน ตลอดจนการประเมินความเข้มแข็งของชุมชน เช่น ถ้าชุมชนมีการไหลเข้าออกและตรวจสอบข่าวสารจากภายนอกได้ดี ก็แปลว่า น่าจะมีแรงปะทะต่อสู้กับโลกภายนอก ได้สูง

จากการวิเคราะห์บริบทชุมชนด้านต่าง ๆ ที่ได้ธิบายมานี้ เป้าหมายก็เพื่อประเมิน สถานการณ์ชุมชนว่า กรณีที่เราเลือกศึกษาวิจัยนั้น เป็นชุมชนที่มีศักยภาพเข้มแข็ง ปานกลาง หรืออ่อนแอนั่นเอง

กระบวนการทำงานหรือบริหารจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น อาจกำหนดไว้เป็น ๔ เส้นทางด้วยกัน ตามแต่ สถานภาพของสื่อพื้นบ้านนั้น ๆ ดังนี้

๑. หากสื่อพื้นบ้านนั้นประสบปัญหากำลังสูญหาย กลยุทธ์การทำงานที่สำคัญก็คือ การรื้อฟื้น / ฟื้นฟู ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ที่หน่วยงานทางวัฒนธรรมของรัฐสนใจทำอย่างต่อเนื่องอยู่แล้ว

๒. หากสื่อพื้นบ้านนั้นอยู่ในภาวะกำลังพิการ / บกพร่อง (เช่น ขาดผู้รับสารรุ่นใหม่) ก็จำเป็นต้องหาทาง สืบทอดทั้งตัวผู้ส่งสารและผู้รับสาร

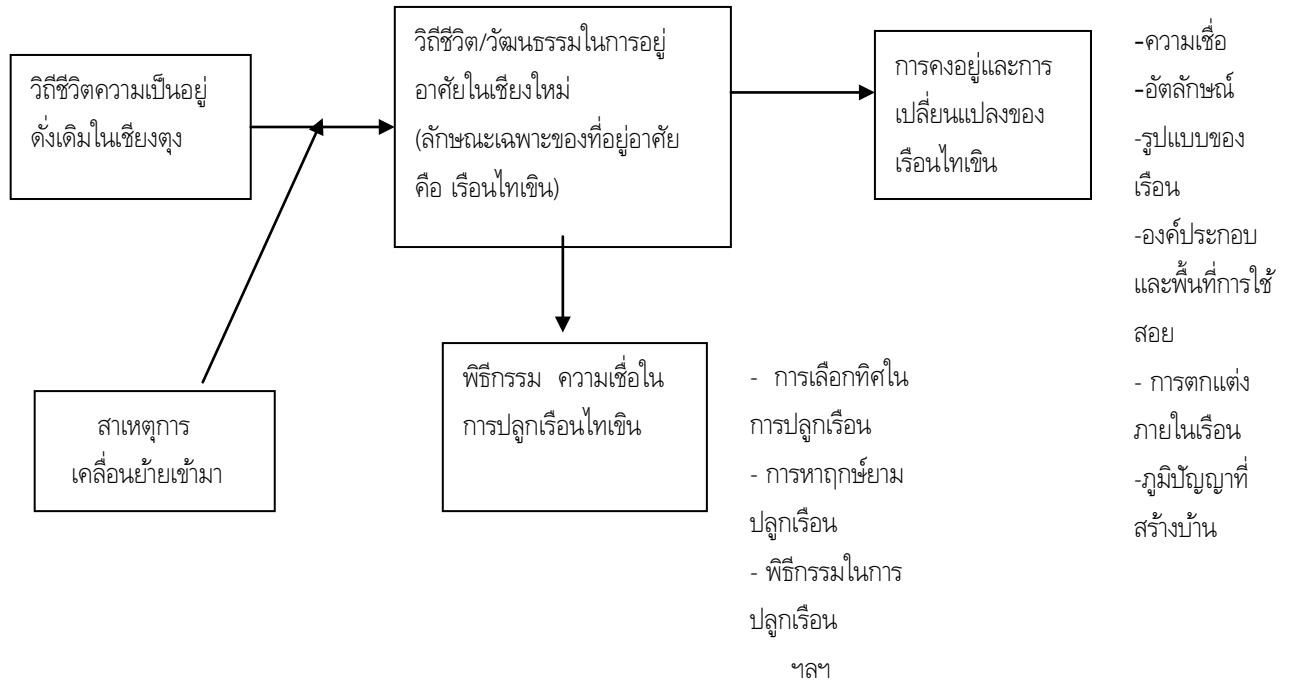
๓. หากสื่อพื้นบ้านนั้นกำลังเพี้ยน / แตกแถว ก็ต้องเน้นการปรับปรุงประยุกต์ให้คุณค่าแท้จริงกลับคืนมา

๔. หากสื่อพื้นบ้านนั้นเข้มแข็งอยู่แล้ว ก็อาจต้องหาทางส่งเสริมเป็นระยะ ๆ เพื่อป้องกันความอ่อนแอในวัน ข้างหน้า

๖. เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พิชัย สุขงุ่น (๒๕๔๕ : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ของสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลและประชาชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี” ผลการวิจัยพบว่า สมาชิกองค์การบริหาร ส่วนตำบลและประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นในระดับต่ำทั้งนี้มิเหตุมาจากการ เปลี่ยนแปลงทางสังคม ปัญหาความยากจน ปัญหาด้านทรัพยากร ความแตกต่างของรายได้ ส่งผลให้คนในภาคชนบท ละทิ้งวิถีชีวิตแบบเดิมด้วยความจำเป็นทางเศรษฐกิจ ในขณะที่เดียวกันก็ละทิ้งศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นไปพร้อมๆ กัน ดังนั้นการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นจึงต้องเปลี่ยนแปลงไปตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจตามนโยบาย ของรัฐ ถึงแม้กฎหมายรัฐธรรมนูญจะให้สิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนในการดูแลปกป้องศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น แต่หาก ว่าโครงสร้างเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ยังไม่เปลี่ยนแปลง โอกาสที่ศิลปวัฒนธรรม ท้องถิ่นจะกลับมามีความ สมดุลก็เป็นไปได้ยาก แนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าว รัฐจึงควรร่วมมือกับประชาชนในการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ ด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นในเชิงของคุณค่าทาง วัฒนธรรมเพื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างความสมดุลของชุมชน นอกจากนี้รัฐควรจัดงบประมาณในการทำงานด้านศิลปวัฒนธรรมให้มากกว่าที่เป็นอยู่ หลังจากที่พัฒนาแต่เพียง โครงสร้างพื้นฐานมาเป็นเวลานาน แม้กระนั้นรัฐควรดำเนินการประชาสัมพันธ์ให้รู้ถึงคุณค่าของศิลปวัฒนธรรม ท้องถิ่นมากกว่าที่ใช้สื่อเป็นเพียงเครื่องมือประชาสัมพันธ์ด้านการค้า รวมทั้งควรแก้ไขปัญหาของช่องว่างรายได้ ระหว่างภาคชนบทกับคนเมืองให้แคบเข้า เพื่อแก้ไขปัญหาการละทิ้งถิ่นฐานและต่อเนื่องไปถึงการตัดตอนทาง วัฒนธรรม และสิ่งที่สำคัญคือต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น อย่างแท้จริง

กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓ ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม : กรณีศึกษาเรือนไทยจีนชุมชนบ้านต้นแห่น้อย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของเรือนไทยจีนในปัจจุบัน และศึกษาพิธีกรรมความเชื่อในการปลูกเรือนไทยจีน รวมทั้งการศึกษาความสัมพันธ์ของชุมชนไทยจีน ภายในบ้านต้นแห่น้อย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ และเป็นการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน โดยดำเนินตามขั้นตอนดังนี้

๑. แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย
๒. วิธีที่ใช้ในการวิจัย
๓. การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม
๔. การวิเคราะห์ข้อมูล

๑. แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย

๑ การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร บทความ เอกสารวิชาการ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยเอกสารที่ทำการศึกษามีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับชาติพันธุ์ สถาปัตยกรรมไทยจีน พิธีกรรมของชาวไทยจีน เพื่อนำไปเป็นแนวทางกำหนดทิศทางการศึกษาและประเด็นในการวิจัยเชื่อมโยงสัมพันธ์กับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นและวิเคราะห์ผลการศึกษาวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวข้อง

๒ ศึกษาข้อมูลจากบุคคล

ศึกษาข้อมูลของเรือนไทยจีนจากเจ้าของเรือนที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน จำนวน ๑๐ เรือน การเลือกกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบยึดจุดมุ่งหมายของการศึกษาเป็นหลัก (purposeful sampling) เป็นการเลือกเพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสมกับแนวคิด จุดมุ่งหมาย และวัตถุประสงค์ของการวิจัย ส่วนการเลือกผู้ให้ข้อมูล สถานที่ เหตุการณ์ หรือกระบวนการในการศึกษา ก็จะมีลักษณะเป็น “information-rich-case” คือ ผู้ให้ข้อมูลมีอะไรให้ศึกษาในระดับลึกได้มากและมีความหมายต่อจุดมุ่งหมายหลักของการศึกษาอีกด้วย (ชาย โปธิธิตา ๒๕๕๙: ๑๒๘-๑๒๙)

ดังนั้นในการเลือกกลุ่มตัวอย่างสำหรับการศึกษาในครั้งนี้ เป็นการพิจารณาเลือกบ้านไทยจีนจากบ้านที่ยังคงรูปแบบของเรือนไทยจีน และมีอายุการก่อสร้าง ๔๐ - ๗๐ ปี ทั้งนี้บ้านจะมีโครงสร้างของเรือนไทยจีนแบบดั้งเดิม ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับบ้าน คือ เจ้าของบ้านจำนวน ๑๐ คน ส่วนข้อมูลชุมชน พิธีกรรม ความเชื่อ ผู้ให้ข้อมูล คือ เจ้าอาวาสวัด ผู้ทรงคุณวุฒิของหมู่บ้าน รายชื่อ ดังต่อไปนี้

๑. นายคำ - นางตอง ศรีพรหม บ้านเลขที่ ๓ หมู่ที่ ๗ ตำบลท่าวังพร้าว อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่
๒. นางพรณี ต้นจ้อย บ้านเลขที่ ๑๘ หมู่ที่ ๗ ตำบลท่าวังพร้าว อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

๓. นายนิคม จันทร์พรหม บ้านเลขที่ ๒๐ หมู่ที่ ๗ ตำบลท่าวังพร้าว อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่
๔. นายอินตา - นางบุญปั้น สมณะ บ้านเลขที่ ๒ หมู่ที่ ๗ ตำบลท่าวังพร้าว อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่
๕. นางนวล ศรีกันหา บ้านเลขที่ ๒๓ หมู่ที่ ๗ ตำบลท่าวังพร้าว อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่
๖. นางโฉมศรี สุรินตะ บ้านเลขที่ ๕ หมู่ ๗ บ้านต้นแห่น้อย ตำบลท่าวังพร้าว อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่
๗. นางแสงคำ วงศ์บุญเรือน บ้านเลขที่ ๒๑ หมู่ ๗ บ้านต้นแห่น้อย ตำบลท่าวังพร้าว อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่
๘. นางจันทา อินตะวงค์ บ้านเลขที่ ๑ หมู่ ๗ บ้านต้นแห่น้อย ตำบลท่าวังพร้าว อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่
๙. นางตากำ อินปั้น บ้านเลขที่ ๖๗ หมู่ ๗ บ้านต้นแห่น้อย ตำบลท่าวังพร้าว อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่
๑๐. นางบัวเต็ม อุปรกุล บ้านเลขที่ ๙๕ หมู่ ๗ บ้านต้นแห่น้อย ตำบลท่าวังพร้าว อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่
๑๑. พระอธิการบุญมา รัตนปัญญา เจ้าอาวาสวัดดอนชัย หมู่ ๗ บ้านต้นแห่น้อย ตำบลท่าวังพร้าว อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่
๑๒. นายถนอม ปวงคำ หมู่ ๗ บ้านต้นแห่น้อย ตำบลท่าวังพร้าว อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่
๑๓. นายประยูร อรุณประดิษฐ์ หมู่ ๗ บ้านต้นแห่น้อย ตำบลท่าวังพร้าว อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

๒. วิธีที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ คณะวิจัยใช้เครื่องมือในการเก็บและรวบรวมข้อมูลดังนี้

การสังเกต

การสังเกต แบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม

คณะทำงานวิจัยได้เข้าไปร่วมกิจกรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง เช่น กิจกรรมสำรวจแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของอำเภอและของชุมชน เข้าไปร่วมกิจกรรมและสนทนากับผู้เฒ่า ผู้แก่ในวันดา การขึ้นบ้านใหม่ในชุมชน และกิจกรรมอื่น ๆ

๒. การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

ระหว่างการเก็บข้อมูลภาคสนามในชุมชนได้สังเกตบริบทของชุมชนว่ามีวิถีชีวิต กิจกรรมวันสำคัญของชุมชน ตลอดจนสังเกตพฤติกรรมของคนในชุมชนที่มาเข้าร่วมกิจกรรมว่ามีพฤติกรรมอย่างไร

การสัมภาษณ์

การสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น ๒ แบบ คือ

๑. การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

คณะทำงานวิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์ และทำการสัมภาษณ์ตามหัวข้อที่กำหนด เพื่อนำมาตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของข้อมูลที่จะศึกษา

๒. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

เป็นการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นรายบุคคลตามกรอบเนื้อหาที่กำหนด ประกอบด้วย เจ้าของเรือนไทยจีน ๑๐ ราย ช่างปลูกสร้างบ้าน ผู้ประกอบพิธีกรรม ผู้ทรงคุณวุฒิของหมู่บ้าน เป็นต้น

การสนทนากลุ่ม

การสนทนากลุ่ม เป็นการสนทนากลุ่มโดยใช้วิธีการประชุมแบบมีส่วนร่วม จัดขึ้นเมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๑ ณ บ้านนางโคมศรี สุรินตะ บ้านเลขที่ ๕ หมู่ที่ ๗ บ้านต้นแห่น้อย ตำบลท่าวังพร้าว อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วย เจ้าของเรือนไทยจีน ช่างที่ปลูกสร้างบ้าน มัคคทายก ประชาชนชาวบ้าน ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอสันป่าตอง นักวิชาการวัฒนธรรมอำเภอสันป่าตอง และคณะทำงานวิจัย โดยมีรายชื่อดังต่อไปนี้

๑. นายกมลศรี สุจินต์
๒. นายจันทร์ จันทร์ไชย
๓. นางพรณี ตันจ้อย
๔. นายประยูร อรุณประดิษฐ์
๕. นายดำ คำอินปั้น
๖. นางจันทร์ตา อินทร์ตะ
๗. นายสิงห์คำ ศรีพรหม
๘. นายชาติ ปัญญาวิโรภาส
๙. นางบัวเต็ม อุประกุล
๑๐. นายเกตุ มูลประการ
๑๑. นายทินกร ตี๋สุริยะ
๑๒. นายอเนก ปวงคำ
๑๓. นายทองใบ ตี๋สุยะ
๑๔. นางประภาศรี เจริยวรรณ
๑๕. นางลัดดา ไชยชนะ
๑๖. นางอรพรรณ ปัญญาใหญ่
๑๗. นายเปรม ศรีวิชัยลำพรรณ
๑๘. นายบพิตร วิทยวิโรจน์
๑๙. ผศ.จินตนา มัชฌิมบุรุษ
๒๐. นางภัทรา จันทร์อาทิตย์
๒๑. นางปานรดา อุ่นจันทร์
๒๒. นางสาวนฤมล ลกะวงศ์

๓. การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยที่เน้นการมีส่วนร่วม ดังนั้นคณะทำงานที่ได้รับการแต่งตั้งนอกจากบุคลากรของสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่แล้ว ยังมี ตัวแทนจากชุมชนที่ทำงานทางด้านศิลปวัฒนธรรม คือ ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอสันป่าตอง ตัวแทนของหน่วยงานทางด้านศิลปวัฒนธรรมภาครัฐในพื้นที่ คือ นักวิชาการวัฒนธรรมประจำอำเภอสันป่าตอง ตัวแทนของหน่วยงานที่ทำงานทางด้านศิลปวัฒนธรรมในสถาบันอุดมศึกษา คือ นักวิชาการศึกษาจากสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านงานวิชาการวัฒนธรรมของล้านนา คือ ผศ.จินตนา มัชฌิมบุรุษ นอกจากนี้ยังมีประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ และวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ เป็นที่ปรึกษาของคณะทำงานการวิจัยท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมในครั้งนี้

นอกจากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร จากบุคคลด้วยกัลมภาษณ์แล้ว คณะผู้วิจัยได้จัดเวทีชุมชนขึ้นภายในพื้นที่ โดยจัดขึ้นที่บ้านนางโฉมศรี สุรินดี บ้านเลขที่ ๕ หมู่ ๗ บ้านต้นแห่น้อย ตำบลท่าวังพร้าว อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๑ มีผู้เข้าร่วม จำนวน ๒๒ คน คือ ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอสันป่าตอง นักวิชาการวัฒนธรรมอำเภอสันป่าตอง เจ้าของบ้านไทยจีน ผู้ทรงคุณวุฒิของหมู่บ้าน ประธานกลุ่มแม่บ้าน ฯลฯ และคณะผู้วิจัย

๔. การตรวจสอบข้อมูล

ผู้วิจัยทำการตรวจสอบข้อมูล โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ซ้ำถามควบคุมกับการสังเกต เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์สมบูรณ์ที่สุด และนำมาตรวจสอบหากมีประเด็นที่ขาดหายไปหรือไม่สมบูรณ์ คณะผู้วิจัยจะเข้าไปเก็บเพิ่มเติมและทำการตรวจสอบข้อมูลอีกครั้ง จะทำอย่างนี้จนครบถ้วนสมบูรณ์

๕. การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่รวบรวมจากภาคเอกสาร การสังเกต การสัมภาษณ์และข้อมูลที่ได้จากาสันทนาการกลุ่ม เข้าสู่กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูล โดยเริ่มจากการจัดระเบียบข้อมูล การทำให้ข้อมูลสะดวกต่อการเรียกมาใช้ บรรณาธิการณ์ (ขจัดเกลาร)ข้อมูล ให้คงเนื้อความและความหมายเดิมของข้อมูลไว้ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ทำการวิเคราะห์ข้อมูลแล้วนำเสนอข้อมูลในรูปของการพรรณนา และหาข้อสรุปเพื่อบอกข้อค้นพบที่เป็นสาระสำคัญของการวิจัยครั้งนี้

บทที่ ๔

ผลของการศึกษาและข้อเสนอแนะ

การวิจัยแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม : กรณีศึกษาเรือนไทยจีนชุมชนบ้านต้นแห่น้อย ตำบลท่าวังพร้าว อำเภอสนป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

๑. เพื่อศึกษาการคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของเรือนไทยจีนในปัจจุบัน

๒. เพื่อศึกษาพิธีกรรมความเชื่อในการปลูกเรือนไทยจีนร่วมทั้งความสัมพันธ์ของชุมชนไทยจีนบ้านต้นแห่น้อย อำเภอสนป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

๓. เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนไทยจีนบ้านต้นแห่น้อยกับหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสังเกตและการสัมภาษณ์ชาวไทยจีนเกี่ยวกับการสร้างเรือนไทยจีนบ้านต้นแห่น้อย จำนวน ๑๐ หลังคาเรือน จำนวน ๑๕ คน ในการวิเคราะห์ข้อมูลในลักษณะบรรยายประกอบภาพที่สะท้อนรูปแบบและภาพจริง ประกอบการศึกษาภาคสนามเพื่อให้เกิดความเข้าใจในรูปลักษณะดั้งเดิมจากเชียงใหม่ ประเทศสหภาพพม่า ซึ่งเป็นแหล่งดั้งเดิมของชาวไทยจีนที่ได้อพยพโยกย้ายเข้ามาอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ด้วยเหตุทางการเมืองภายในของเชียงใหม่เอง รวมทั้งการกวาดต้อนผู้คนจากเชียงใหม่ของเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่

ผลการศึกษาในครั้งนี้ พบว่า

กรณีศึกษาเจ้าของเรือนไทยจีน จำนวน ๑๐ หลังคาเรือน

เรือนหลังที่ ๑ นายคำ นางตอง ศรีพรหม อยู่บ้านเลขที่ ๓ หมู่ที่ ๗ ตำบลท่าวังพร้าว อำเภอสนป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ สร้างเมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๑

นายคำ ศรีพรหม อายุ ๘๙ ปี เคยเป็นสถาปนาก่อสร้างบ้านรุ่นที่ ๒ ของหมู่บ้านปัจจุบันอายุมากแล้วจึงหันมาทำไร่ ทำสวน มีลูกชาย ๑ คนได้เสียชีวิตแล้วปัจจุบันอยู่กับนางตอง ภรรยา นายคำถึงแม้อายุจะมากแล้วแต่ท่านแข็งแรง และสามารถเล่าเรื่องขั้นตอนการสร้างบ้านเมื่อยามที่รับจ้างเป็นสถาปนาก่อสร้างบ้านได้อย่างแม่นยำ (น้ำเสียงพูดฟังได้ชัดเจน และมีสีหน้าภาคภูมิใจกับการที่ได้เล่าเรื่องราวในอดีต) ก่อนที่จะเล่าเรื่องต่อ นายคำแนะนำให้รู้จักภรรยาผู้ใจดีนางตอง อายุ ๘๖ (นางตองอายุอ่อนกว่าแต่ความจำคงสู้พ่อคำไม่ได้เพราะจำอายุตัวเองไม่ได้ นายคำเป็นคนนับอายุให้นางตอง) และดูท่าทางนางตองจะมีโรคประจำตัว ที่เห็น ก็คงจะเป็นปวดเข่า “โรคคนแก่” สำหรับนายคำ แกบอกว่ายังสามารถปั่นรถถีบได้ (พูดแล้วอมยิ้มไปด้วยพร้อมกับชี้ให้ดูรถถีบคู่ใจที่จอดไว้ใต้ถุนบ้าน ๒ คัน คันหนึ่งสำหรับถีบไปสวน อีกคันสำหรับใช้ไปวัด) นายคำบอกว่าที่แข็งแรงไม่ค่อยเป็นอะไรเพราะอาหารการกินแต่ก่อนไม่ค่อยมีอะไร(คงหมายถึงไม่มีให้เลือกรับประทานและหาได้ตามบ้าน) ปัจจุบันมีให้กินเยอะจนไม่รู้ว่าจะกินอะไรไม่ควรกิน มีมากเกินไปและไม่ค่อยปลอดภัยทำให้คนเราในปัจจุบันมักจะเจ็บป่วยได้ง่ายแล้ว นายคำก็ยกตัวอย่างลูกชายตัวเองที่เสียชีวิตด้วยโรคมะเร็งเมื่ออายุ ๕๐ ปี ส่วนทีมสถาปนิกนายคำจะมีอยู่ด้วยกัน ๖ - ๗ คนแต่ละคนก็จะแบ่งหน้าที่กันซึ่งการสร้างบ้านแต่ก่อนจะหาหรือกันไปด้วยระหว่าง

เจ้าของบ้านกับสลา สอบถามมีบ้านหลังใดบ้างในหมู่บ้านที่นายคำได้เป็นสลาสร้างบ้าน ซึ่งได้รับคำตอบว่าส่วนใหญ่ นายคำจะรับจ้างต่างหมู่บ้าน

เรือนของนายคำ ศรีพรหม ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของถนนภายในหมู่บ้าน มีบันไดขึ้นทางด้านทิศ ตะวันออกของตัวเรือนทอดตามแนวเหนือ-ใต้ หันหน้าออกมากทางถนน ประตูรั้วบ้านทำด้วยไม้ไผ่สานขัดกันตาห่าง หรือที่เรียกว่า “รั้วตาแสง” เปิด-ปิดโดยการไขแรงยก และจะปลูกต้นข่อยกันเป็นรั้วบ้าน บริเวณโดยรอบจะ ปลูกต้นลำไยและไม่ประดับหลากหลายชนิดไว้รอบบริเวณบ้าน ทิศตะวันตกของเรือนจะเป็นที่ตั้งของหลองข้าว (ยุ้งข้าว) ซึ่งใต้ถุนหลองข้าวจะปล่อยโล่ง มุงหลังคาด้วยดินขอสภาพหลังคาค่อนข้างเสื่อมสภาพแต่ยังคงใช้งานได้อยู่

บันไดขึ้นเรือนจะมีด้วยกัน ๔ ชั้น นายคำ ศรีพรหม พูดถึงการสร้างบันไดขึ้นมักจะใช้เลขคู่ (๕,๗,๙,๑๑) เพื่อความเป็นสิริมงคล และจะไม่นิยมสร้างประตูเรือนตรงกัน ไม่ดี เชื่อว่าจะทำให้ซัด ทำให้เงินทองรั่วไหล ความ เชื่อที่หลงเหลือของชาวไทยเขินในชุมชนนี้เกี่ยวกับการสร้างบ้านเรือนยังคงมีเหลืออยู่ ในเรื่องการหาฤกษ์ หายาม ดูโหรา ซึ่งส่วนใหญ่ก็มักจะถามพ่อครูประยูร(ปราชญ์ชาวบ้าน) หลังคาเรือนจะมุงด้วยกระเบื้องลอนคู่ใหญ่ซึ่งแต่ เดิมจะใช้ดินขอมุง เนื่องจากสภาพดินขอไม่ทนต่อสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน และระยะเวลาการใช้งานของดินขอไม่ คงทน จึงต้องเปลี่ยนมาเป็นกระเบื้องลอนคู่ในปัจจุบัน เรือนของนายคำมีขนาดปานกลางขึ้นบันไดเรือนไปจะเจอ ซานหน้าบ้านต่อด้วยเต็นยกระดับขึ้น ถัดไปทางทิศใต้จะเป็นช่องทางเดิน ด้านตะวันออกจะทำเป็นห้องนอนขนาดใหญ่ สุดทางเดินจะเป็นพื้นที่ทำครัวขนาดย่อม เครื่องทำครัวยังคงใช้สภาพเดิม ๆ นายคำ เล่าต่อว่าในสมัยที่เป็นสลาจะ ได้รับคำตอบแทนเป็นเงินแถบ และก่อนที่จะมีปลูกเรือนจะมีพิธีกรรมหลายขั้นตอน ตั้งแต่เลือกทำเลที่ตั้ง เลือกลูก การส่งเตีอกเฮื่อน การขอที่ดินพญาภาค การถอน ฯลฯ เมื่อถามถึงรูปแบบโครงสร้างเรือน ส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับ ความพอใจของเจ้าของเรือนเป็นผู้กำหนดโดยจะยึดตามโหราศาสตร์ หายาม เป็นต้น และมักจะสร้างในรูปแบบ คล้ายๆกันจะต่างกันตรงขนาดของเรือนและจำนวนห้องนอน

เรือนหลังที่ ๒ นางพรณี ต้นจ้อย บ้านเลขที่ ๑๘ หมู่ที่ ๗ ตำบลท่าวังพร้าว อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ สร้างเมื่อปี พ.ศ.๒๔๘๑

นางพรณี ต้นจ้อย อายุ ๗๙ ปี เล่าว่าเป็นน้องสาวของนายคำ ศรีพรหม ได้แต่งงานกับนายอินตา ซึ่งเป็นคนบ้านเดียวกันมีบุตร ๔ คน ปัจจุบันนายอินตาเสียชีวิตแล้วเมื่อปี ๒๕๓๖ ลูกๆ ส่วนใหญ่ทำงานอยู่ ต่างจังหวัด ปัจจุบันอาศัยอยู่กับลูกชายคนเล็กและลูกสะใภ้ แต่ช่วงวันธรรมดาลูกชายจะไปทำงานในตัวเมือง เชียงใหม่จะกลับมาบ้านในช่วงวันเสาร์-อาทิตย์

เรือนของนางพรณี ต้นจ้อย เป็นเรือนไทยเขินที่คงรูปแบบเดิมไว้เกือบทั้งหมด รั้วรอบบริเวณบ้าน เป็นรั้วไม้ ประตูทางเข้าบ้านจะเป็นรั้วตาแสง มีลักษณะเป็นรั้วโปร่งขัดด้วยไม้ไผ่เป็นช่องสี่เหลี่ยมต่างๆ แม้จะได้รับการเปลี่ยนมาแล้ว แต่ยังคงรูปแบบเดิมไว้ รอบ ๆ บริเวณบ้านจะเป็นสวนลำไย และมีพื้นที่ไว้สำหรับปลูกพืชผัก สวนครัว เรือนจะหันหน้าออกถนนตั้งอยู่ในแนวทิศเหนือ-ใต้ บันไดขึ้นเรือนจะอยู่ทางทิศใต้ของเรือน จำนวน ๔ ชั้น ด้านหน้ามีประตูเข้าเรือน ๓ บาน เหนือประตูมีช่องระแนงแนวตั้งเหนือประตู ฝาเรือนเป็นฝาไม้ตีชิดแนวนอน ตรงกับบันไดทางขึ้นเรือนใกล้ๆกันจะเป็นที่ตั้งของหลองข้าว (ยุ้งข้าว) ขนาดกลาง หลังคามุงด้วยกระเบื้องซีเมนต์ ด้านล่างใต้ถุนหลองข้าวจะก่อซีเมนต์กันห้องเป็นที่เก็บของใช้เครื่องมือการเกษตร ส่วนตัวเรือนจะเป็นใต้ถุนสูง

หลังคาปัจจุบันมุงด้วยกระเบื้องลอนคู่ใหญ่ มีเสาเรือนจำนวน ๓๖ ต้นเสาทุกต้นจะก่อซีเมนต์รองเสาไว้ (ป้องกันปลวก เนื่องจากมีน้ำท่วมบ่อย) ใต้ถุนเรือนยังเป็นพื้นดินเดิม มีตั้งไม้ไว้สำหรับนั่งนอนเล่นทำกิจกรรมตอนกลางวัน ซึ่งจะรู้สึกได้ถึงกลิ่นลมพัดผ่านตลอดเวลา เมื่อเดินขึ้นบันไดจะเจอบริเวณด้านหน้าเรือนหรือชานหน้าเรือน สุดชานจะมีฮ้านหม้อน้ำ (ที่ตั้งหม้อน้ำ) ส่วนใหญ่ชานหน้าเรือนที่ต่อจากบันไดทางขึ้นจะกันด้วยไม้ฝาเรือนสูงประมาณระดับอกเพื่อสามารถมองเห็นพื้นที่ด้านนอกได้ชัดเจน และลมสามารถพัดผ่านได้สะดวก โดยจะทำหลังคาชายยื่นออกมาเพื่อกันฝนสาดเข้ามาภายในตัวเรือน ในตัวเรือนจะยกระดับขึ้นจากตัวชานหน้าประมาณเกือบฟุต เรียกว่า “เต็น” เป็นชานสำหรับทำกิจกรรมของครอบครัว ภายในเรือนมีห้องนอน ๒ ห้อง ด้านซ้ายมือเมื่อเดินขึ้นเต็นมาจะเป็นห้องนอน ๑ ห้อง ส่วนทางทิศตะวันออกเป็นห้องนอนของนางพรรณณี มีหิ้งพระอยู่ทางทิศตะวันออก บริเวณเต็นเมื่อมองขึ้นไปยังหลังคาจะเห็นโครงสร้างของหลังคาชัดเจน หน้าต่างจะมีส่วนบนและส่วนล่าง โดยหน้าต่างส่วนบนจะมีขนาดใหญ่กว่า ส่วนล่าง มีบานพับเปิด-ปิดทั้งสองส่วนมีช่องระแนงแนวตั้งเหนือหน้าต่างสำหรับระบายอากาศ นางพรรณณีให้ความรู้เพิ่มเติมว่าที่ทำหน้าต่างเป็นสองส่วนเนื่องจากตอนกลางคืนเวลานอนมักจะปิดหน้าต่างส่วนบน และจะเปิดหน้าต่างส่วนล่างเอาไว้รับลม และสังเกตได้เรือนบางหลังหน้าต่างส่วนล่างจะมีซี่กรงกันไว้ด้วยกันขโมยนั่นเอง ต่อจากเต็นไปทางด้านหลังผ่านช่องทางเดินกลางเรือนด้านบนจะปิดทึบด้วยไม้กระดานชนวนด้วยห้องนอน ซึ่งอยู่ด้านขวามืออีก ๑ ห้อง ทราบว่าเป็นห้องนอนที่เป็นที่ตั้งของเสาพญา ภายในห้องนอนจะมีหิ้งเทวดา สังเกตเห็นกรวยดอกไม้แห้ง ๆ วางอยู่ ผ่านห้องนอนนี้ไปด้านหลังจะมีชั้นรองลงมาจากเต็น นางพรรณณีเรียกว่า “บ้านหักลุ่ม” จะใช้เป็นที่ทำครัวซึ่งเป็นส่วนที่ยังอยู่ในสภาพเดิม และยังมีใช้งานอยู่เป็นประจำ สภาพห้องครัวมีคราบควันเขม่าของการใช้เตาสำหรับหุงหาอาหาร ส่วนบริเวณเหนือเตาจะมีไม้ไผ่สานท่างๆวางพาดไว้บนชื้อเหนือเตาไว้เป็นที่เก็บกระบุง (เบียด) หรือเพื่อใช้เป็นที่เก็บของทั่วไป ได้ยินนางพรรณณี เรียกว่า “ควั่น” และต่อลงไปทางด้านล่างจะทำเป็นห้องน้ำเพื่อความสะดวกในปัจจุบัน

เรือนไทยเขินของนางพรรณณี เป็นเรือนไทยเขินที่สวยงามอีกหลังหนึ่ง มีความโดดเด่น คือ สภาพของเรือนบริเวณโดยรอบและประตูเข้าบ้านที่ยังคงรูปแบบการก่อสร้างเดิมไว้เกือบทั้งหมด ซึ่งนับว่าเป็นความสวยงามที่น่าภาคภูมิใจของเจ้าของเรือนเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นเรือนหลังนี้จึงเป็นกรณีศึกษาที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการศึกษาในครั้งนี้

เรือนหลังที่ ๓ นายนิคม จันทรพรหม บ้านเลขที่ ๒๐ หมู่ที่ ๗ ตำบลท่าวังพร้าว อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ สร้างเมื่อปี พ.ศ.๒๔๘๐

นายนิคม จันทรพรหม อายุ ๕๕ ปี เล่าให้ฟังว่าเรือนหลังนี้เป็นฝีมือพ่อของตนเองเป็นหลักในการสร้างรวมถึงเพื่อนบ้านได้ลงแรงช่วยกัน ซึ่งมีเสาจำนวน ๕๗ ต้น และเป็นบ้านหลังเดียวในหมู่บ้านที่มีจำนวนเสามากที่สุด บริเวณบ้านจะอยู่ในพื้นที่เดียวกันกับบ้านของอาจารย์เอนก (เป็นหนึ่งในคณะทำงานวิจัยครั้งนี้) ซึ่งนายนิคมมีศักดิ์เป็นหน้าของอาจารย์เอนก นายนิคมอาศัยอยู่ในเรือนหลังแต่เพียงผู้เดียว แต่สภาพเรือนยังคงสภาพเดิมและอยู่ในสภาพที่ค่อนข้างแข็งแรง บริเวณรอบ ๆ บ้านจะประกอบด้วย หลองข้าว (ยุ้งข้าว) ต้นลำไย ไม้ดอก ใต้ถุนบ้านจะเห็นด้วยซีเมนต์ เสาเรือนจะสังเกตเห็นว่าน่าจะวางบนเสาซีเมนต์ เนื่องจากในส่วนล่างของเสาทุกต้นจะมีเหล็กตามไว้ สอบถามได้ความว่าจะใช้วิธีการติดบ้านขึ้นแล้ววางบนเสาซีเมนต์เพื่อป้องกันปลวก หลังคาจะ

มุงด้วยดินขอ (เริ่มลึกร่อนลงบ้างแล้ว) ถัดจากตัวบ้านไปทางทิศตะวันออก จะเป็นที่ตั้งของหลองข้าว ทรงสูง ยกใต้ถุนสูงไว้เป็นที่เก็บ “ลั่ววัว” จักรยานเก่า เครื่องมือทางการเกษตร ฯลฯ

สิ่งที่ผู้วิจัยสังเกตเห็นได้ในการศึกษาครั้งนี้ในเรื่องทุกหลังจะมี “หลองข้าว” ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับวิถีความเป็นอยู่ในชุมชนถือว่าเป็นอยู่ข้าวอยู่น้ำภายในบ้าน และสิ่งนี้เองอาจจะเป็นสิ่งที่บอกถึงสถานะภาพของเจ้าของบ้านได้ค่อนข้างดี เนื่องจากในสมัยก่อนนั้นผลผลิตทางการเกษตรโดยเฉพาะข้าว หากเก็บเกี่ยวได้มาก นั้นย่อมหมายถึงความสามารถและปริมาณไร่นารวมทั้งกำลังคนของผู้ผู้นั้นย่อมมีมากกว่าผู้อื่นนั่นเอง ด้วยเหตุนี้บ้านของคนที่มีฐานะดี จึงมักจะสร้าง “หลองข้าว” เป็นอาคารถาวรที่แข็งแรง อยู่ใกล้กับตัวเรือนใหญ่เสมอ อาจจะมีสร้างเป็นหลังเดี่ยวโดดๆ หรือ เชื่อมต่อกับส่วนฐานของเรือนก็ได้ และเมื่อถามถึงทำไมต้องทำใต้ถุนสูง ได้คำตอบว่า เพื่อกันผู้น้ำขโมยข้าวเปลือกและยังสามารถใช้ประโยชน์ของพื้นที่ใต้ถุนเป็นที่เก็บลั่ววัว (เกวียนสำหรับเทียมวัว)

ขนาดของเรือนค่อนข้างใหญ่ กว้างขวาง บริเวณบ้านสะอาด เป็นสัดส่วนทำให้ผู้วิจัยรู้สึกจนว่าเจ้าของบ้านเป็นผู้ชายแต่ทำไมจัดบ้านได้น่าอยู่ ตัวเรือนจะหันหน้าไปทางทิศเหนือ มีบันไดขึ้น ๔ ชั้น ถึงบริเวณชานหน้าบ้านมีพื้นที่ ๑ ช่องเสาด้านขวามือจะเป็นที่ตั้งของฮ้านหม้อน้ำ ด้านซ้ายมือจะเป็นบริเวณขึ้นไปสู่พื้นที่ที่เต็นยกสูงเกือบฟุต บริเวณเต็นจะมีพื้นที่ กว้างครึ่งหนึ่งของตัวเรือน หิ้งพระจะอยู่ทางทิศตะวันออก รอบๆ จะมีช่องหน้าต่างลักษณะเช่นเดียวกันกับเรือนหลังอื่นๆ แต่จะเพิ่มซี่กรง ไว้ทุกบาน นอกเหนือจากนั้น จะมีช่วงด้านหน้าติดกับบันไดทางขึ้นจะทำเป็นฝาไหล แต่ปัจจุบันจะติดกันไม่สามารถเลื่อนไหลได้ดังเช่นแต่ก่อน เนื่องจากกลัวขโมยขึ้นบ้าน ช่องทางเดินตรงกลางเรือน (ฮ่อมริน) ผ่านห้องนอน ขนาดข้าง อยู่ ๒ ห้อง สังเกตเห็นตรงเหนือประตูห้องนอนจะมีไม้แผ่นกระดานที่เกาะเป็นลวดลายดอกไม้ ขนาดความกว้างเท่ากับประตู ความสูงจะชิดกับชื่อห้องนอนพอดี ถัดจากห้องนอนจะเป็นเนื้อที่ส่วนที่เข้เป็นที่หุงหาอาหาร หรือ “ห้องครัว” จะทำเป็นส่วนลดหลั่นลง(หักมุม) ไปจากพื้นที่เต็น นอกจากนั้นยังต่อเติมด้านหลังเป็นห้องน้ำ ไว้ใช้เพื่อความสะดวกในตอนกลางคืน หลังคาในส่วนที่เป็นห้องครัวจะเปลี่ยนเป็นมุงด้วยกระเบื้องลอนคู่แล้ว

เรือนหลังที่ ๔ นายอินตา นางบุญปั้น สมณะ บ้านเลขที่ ๒ หมู่ที่ ๗ ตำบลท่าวังพร้าว อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ สร้างเมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๑

นางบุญปั้น สมณะ อายุ ๖๓ ปี เล่าว่า ได้แต่งงานกับนายอินตาซึ่งเป็นคนบ้านเดียวกันมีบุตร ๒ คน เป็นชาย ๑ คนและหญิง ๑ คน นายอินตา อายุ ๗๔ ปี เมื่อครั้งที่นายอินตายังแข็งแรงดี ได้ประกอบอาชีพค้าขาย รับซื้อพืชผลผลิตจากชาวสวนไปค้าขายในต่างพื้นที่ละแวกใกล้เคียงกันหารายได้เพื่อส่งเสียลูกชายและลูกสาวทั้งสองคนจนเรียนจบชั้นอุดมศึกษาจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งขณะนี้ลูกชายไปทำงานองค์การไฟฟ้า กรุงเทพมหานคร ส่วนลูกสาวได้ลาออกจากงานเพื่อมาดูแลพ่อกับแม่ที่บ้านและได้รับจ้างตัดเย็บผ้าไหลเป็นรายได้เลี้ยงครอบครัว

เรือนของนางบุญปั้น สมณะ ตั้งในบริเวณพื้นที่โล่งล้อมรอบด้วยไม้ดอกและไม้ผลให้ความร่มรื่นกับตัวเรือน ซึ่งเรือนตั้งอยู่ทางทิศใต้ของถนนหน้าเรือนจะหันหน้ามาออกมาทางถนนภายในหมู่บ้าน บันไดจะขึ้นทางทิศตะวันออกหลังคามุงด้วยกระเบื้องลอนคู่เล็ก(ก่อนหน้าจะมุงด้วยกระเบื้องซีเมนต์แต่เนื่องจากการแตกหักง่ายจึง

เปลี่ยนมาเป็นกระเบื้องลอนคู่จนถึงปัจจุบัน) และจะมีที่ตั้งของหลองข้าว (ยุ้งข้าว) ตั้งขนานกับตัวเรือนในแนวเหนือ-ใต้ สังเกตเห็นได้ว่าหลองข้าวจะมุงด้วยกระเบื้องดินขอ (มีการแตกหัก ลีกร่อนบ้างแล้ว)

เรือนหลังนี้อยู่มา ๓ รุ่นคน หลังคาทรงจั่วผสมปั้นหยา เป็นเรือนขนาดใหญ่ บันไดขึ้น ๑๑ ขั้นต่อบันไดจะชันเป็นชันหน้าบ้านกั้นด้วยไม้กระดานสูงขนาดอก ด้านบนจะเปิดโล่งสามารถมองเห็นบริเวณบ้านได้ทางทิศตะวันออก ต่อจากชานจะยกระดับขึ้นเป็นเดินโถงกว้าง ทิศใต้ของเดินติดกับบันไดจะเจาะเป็นหน้าต่างระหว่างช่องเสา หน้าต่างของเรือนจะประกอบด้วยหน้าต่างช่องใหญ่และช่องเล็กมีบานเปิด-ปิดทั้งด้านบนและล่างหน้าต่างด้านบนจะมีขนาดสูงกว่าด้านล่างประมาณ ๑ เท่าตัวเหนือหน้าต่างด้านบนจะทำเป็นช่องไม้เล็กๆวางเรียงรายติดกัน ความยาวเท่าช่องของหน้าต่าง สูงประมาณ ๑๐ นิ้ว และจะสังเกตเห็นหิ้งพระขนาดยาวประมาณ ๒ ฟุตได้ตั้งอยู่เหนือหน้าต่างทางทิศตะวันออกของเดิน ถัดจากตัวเดินซึ่งอยู่ประมาณกลางตัวเรือนจะเป็นช่องทางเดินกั้นระหว่างห้องนอน ๒ ห้อง เพดานใต้หลังคาจะตีด้วยไม้กระดานทึบ ห้องนอนทางด้านทิศตะวันออกจะเป็นห้องนอนที่มีหิ้งเทวดา(นางบุญบันชีให้ดูหิ้งไม้วางเปล่า)และเส้าพญา (คาดว่าเป็นห้องนอนของพ่อ-แม่) นางบุญบันชีบอกว่าเวลาลูกหลานจะเดินทาง หรือมีแขกมาเยือนนอนพักด้วย ก็จะนำดอกไม้ธูปเทียนมาไหว้บอกกล่าวให้ผีเรือน(ผีเทวดา) ทราบเพื่อช่วยปกป้องรักษาคุ้มครองให้มีความสุข สุดทางเดินก็เป็นบริเวณที่ทำครัว แต่ปัจจุบันใช้พื้นที่เป็นที่อเนกประสงค์และต่อเติมเป็นห้องน้ำบนเรือนด้านตะวันตก ส่วนที่ทำครัวจะสร้างหลังเล็กเชื่อมต่อกับเรือนเดิมลงไปต่างหากและต่อเติมได้ถุนบ้านกั้นทำเป็นนอนของลูกสาวและห้องทำกิจกรรมใช้เป็นที่เย็บผ้าโหลเป็นรายได้เสริม

นางบุญบันชีเล่าต่อว่า เมื่อก่อนพื้นใต้ถุนจะเป็นดิน แต่ในระยะหลังเกิดน้ำท่วมบ่อยครั้ง มาปีนี้ไม่ท่วมแต่เมื่อปีก่อน ๆ น้ำจะท่วมเกือบทุกปีสูงประมาณอกได้และชี้ให้ดูระดับน้ำ(รอยระดับน้ำตรงเสาเรือน)จึงต้องเทลาดด้วยซีเมนต์พื้นบ้านปูด้วยกระเบื้อง ยกเว้นพื้นที่ใต้บันไดขึ้นเรือนไม่เททับจะเห็นเป็นพื้นดิน

เรือนหลังที่ ๕ นางนวล ศรีกันทา บ้านเลขที่ ๒๓ หมู่ที่ ๗ ตำบลท่าวังพร้าว อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ สร้างเมื่อปี พ.ศ.๒๔๘๑

นางยุพิน แก้วอินดี๊ะ อายุ ๕๘ ปี เป็นบุตรสาวของนายคำ (เสียชีวิตแล้ว) นางนวล (อายุ ๘๒ ปี) อาชีพตัดเย็บกางเกงใน ชุดนอน ทั้งชายส่งและขายปลีก ซึ่งเป็นอาชีพที่ได้ดำเนินการต่อจากนางนวล เป็นช่องทางของรายได้มาสมัยรุ่นแม่จนถึงปัจจุบัน นอกจากเย็บผ้า ขายแล้วยังมีอาชีพเสริมด้วยการรับทำผมอีกด้วย หน้าบ้านหันออกมาทางถนน ผ่านประตูทางเข้าจะเดินผ่านหลองข้าว ซึ่งตั้งอยู่ทิศตะวันออก บันไดขึ้นบ้านจะอยู่ทิศเหนือของเรือน มีบันไดขึ้น ๙ ขั้น เชื่อมต่อกับชานหน้าบ้าน ซึ่งปัจจุบันเป็นที่เก็บเศษผ้ากองเป็นตั้ง ๆ ถัดจากชานหน้าบ้านมีประตูทางเข้าด้านซ้ายมือเข้าสู่พื้นที่ที่เรียกว่า “เดิน” ก็ยังใช้เป็นที่เก็บผ้าที่เป็นวัสดุสำหรับการตัดเย็บ กองพะเนินลำบากต่อการเข้าไปถ้ายรู้อย่างมาก แต่ก็ยังไม่ละความพยายาม ส่วนที่เป็นเดินมีขนาดกว้างเป็นครึ่งหนึ่งของพื้นที่เรือน ส่วนใต้หลังคาจะสามารถมองเห็นโครงสร้างของหลังคาได้ชัดเจน หลังคามุงด้วยกระเบื้องซีเมนต์ มีช่องทางเดินผ่านกลางเรือนกั้นระหว่างห้องนอน ๒ ห้องนอน ห้องด้านขวามือใช้เป็นที่นอนของยายนวลในปัจจุบัน สังเกตเห็นหิ้งเทวดาตั้งติดเสากลางห้องนอน ทะลุผ่านไปทางด้านหลังบ้านเป็นที่ตั้งของห้องทำครัวเดิม (ปัจจุบันไม่ได้ใช้แล้ว) สภาพฝ้าผุกร่อน มีคราบเขม่าควันติดอยู่แน่น ขาดการดูแลมีแต่จะเสื่อมสภาพไปในที่สุด

เรือนหลังที่ ๖ นางโคมศรี สุรินตะ บ้านเลขที่ ๕ หมู่ ๗ บ้านต้นแห่น้อย ตำบลท่าวังพร้าว อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ สร้างเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๑

นางโคมศรี สุรินตะ อายุ ๘๐ ปี เดิมประกอบอาชีพเป็นครูอยู่ที่โรงเรียนประสานศิลป์ อำเภอสันป่าตอง ปัจจุบันเป็นข้าราชการบำนาญ พื้นที่โดยรอบบ้านของนางโคมศรี สุรินตะ มีขอบเขตเป็นรูปสี่เหลี่ยมค่อนข้างจัตุรัส ด้านหน้าติดถนนในซอย ภายในบริเวณบ้านประกอบด้วย บ่อน้ำ ซึ่งอยู่ชิดแนวรั้วทางขวามือ ถัดจากบ่อน้ำมีหลองข้าว (ยุ้งข้าว) ตั้งอยู่เป็นหลองข้าวขนาดกลางมีเสาจำนวน ๘ ต้น ตัวเรือนตั้งอยู่ในแนวทิศเหนือ - ใต้ หน้าหน้าออกไปยังประตูทางเข้าเหมือนบ้านอื่น ๆ ประตูบ้านได้รับการเปลี่ยนแปลงเป็นประตูไม้สังกะสี ลานหน้าบ้านและรอบบ้านพื้นที่ส่วนใหญ่ปลูกหญ้าคลุมดินโดยรอบดูสวยงาม ด้านหลังปลูกเรือนชั้นเดียวใช้สำหรับเก็บผลผลิตทางการเกษตร พื้นที่ตลอดแนวทางด้านทิศใต้ ทิศตะวันออก ทิศตะวันตกเป็นบริเวณเรือนพักอาศัยของเพื่อนบ้านและเครือญาติ มีการทำประตูเชื่อมต่อระหว่างเพื่อนบ้านโดยรอบ

เรือนไทยจีนของนางโคมศรี สุรินตะ อายุของตัวเรือนประมาณ ๗๐ ปี เป็นเรือนไทยจีนทรงจั่วผสมบันหย่า เรือนขนาดค่อนข้างใหญ่หันหน้าเรือนไปทางทิศเหนือ รูปทรงหลังคาแบบจั่วบันหย่า ปีกนก ด้านหน้าของจั่ว ยื่นลงมาคลุมบันไดทางขึ้นเรือนด้านหน้า หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินขอ ฝาเรือนเป็นฝาไม้ตีซ้อนเกล็ดแนวนอน หน้าต่างมี ๒ ส่วน คือส่วนบนและส่วนล่างบริเวณด้านหน้ามีชานและชาน้ำ มีบันไดขึ้นทางหน้าเรือนจำนวน ๔ ขั้น มีเสาเรือนจำนวน ๒๔ ต้น ส่วนของตัวเรือนเสา ๒๐ ต้น ส่วนของห้องครัวเสา ๖ ต้น ตัวเรือนมีผนังปิดล้อมมิดชิดทุกด้าน มีเต็นกว้างเป็นพื้นที่ในการทำกิจกรรมภายในเรือน บนเรือนมีเพียงสองห้องนอน คือ ห้องนอนนางโคมศรี สุรินตะ ทางทิศตะวันออก ทางทิศตะวันตกเป็นห้องนอนของลูกสาว มีช่อมรินผ่านแทรกกลางไปยังห้องครัว ซึ่งยื่นต่อไปทางท้ายเรือน เรือนหลังนี้มีการต่อเติมห้องครัวโดยลาดซีเมนต์ สร้างห้องน้ำ และทำบันไดด้านหลังเพิ่มเติมเพื่อลงสู่พื้นล่าง นอกจากนั้นมีการปรับเปลี่ยนใต้ถุนเรือนโดยเทพูนซีเมนต์และมีการต่อเติมห้องเพื่อใช้สำหรับเก็บของ และยังคงใช้บริเวณใต้ถุนเรือนเป็นพื้นที่ใช้สอยประกอบกิจกรรมต่างๆ

เรือนไทยจีนของนางโคมศรี สุรินตะ ตัวเรือนยังคงความสวยงามของรูปแบบเรือนไทยจีนไว้อย่างสมบูรณ์ บริเวณโดยรอบได้รับการดูแลเป็นอย่างดี มีบางส่วนของเรือนที่ได้รับการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพการดำเนินชีวิตและความปลอดภัยในชีวิตในปัจจุบัน

เรือนหลังที่ ๗ นางแสงคำ วงศ์บุญเรือน บ้านเลขที่ ๒๑ หมู่ ๗ บ้านต้นแห่น้อย ตำบลท่าวังพร้าว อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ สร้างเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๑

นางแสงคำ วงศ์บุญเรือน อายุ ๗๖ ปี เรือนไทยจีนของนางแสงคำมีอายุราว ๗๐ ปี พื้นที่โดยรอบของบ้านเป็นรูปสี่เหลี่ยม ด้านซ้ายของเรือนมีหลองข้าวซึ่งมีอายุเท่ากับเรือนตั้งอยู่ มีบ่อน้ำใช้สอยตั้งอยู่ทางทิศตะวันออก ด้านหน้าของเรือนติดถนนหลักของหมู่บ้าน ลักษณะของเรือน คือ ทรงจั่วแฝด ฝาเรือนเป็นฝาไม้ตีซ้อนตลอดแนว เดิมหลังคามุงด้วยกระเบื้องดินขอ แต่ในปีพ.ศ. ๒๕๕๐ ได้เปลี่ยนหลังคาเป็นกระเบื้องเนื่องจากความชำรุดของกระเบื้องดินขอที่ใช้นานกว่า ๗๐ ปี

เรือนไทยเงินหลังนี้มีลักษณะพิเศษแตกต่างจากหลังอื่นๆ คือ เรือนหลังนี้มีบันได ๔ ชั้น ขึ้นทางทิศเหนือของเรือน จากบันไดมีการลาดซีเมนต์ทางเดินไปทางทิศตะวันตกยาวประมาณ ๒๐๐ เมตร และก่อบ่อซีเมนต์เก็บน้ำไว้สำหรับใช้ทำความสะอาดทำก่อนขึ้นเรือน ภายในเรือนมีเต็นท์สำหรับเป็นพื้นที่ทำกิจกรรมของครัวเรือน และมีการสร้างเต็นท์ขึ้นไปด้านนอกเรือนทางทิศตะวันตก เต็นท์เต็นส่วนนี้ไม่มีหลังคา ต่อมามีการสร้างหลังคาคลุมเต็นท์เพื่อประโยชน์ในการใช้พื้นที่มากขึ้น เหนือประตูทางออกไปสู่เต็นท์ทิศตะวันตก สร้างกล่องไม้เหนือประตูสำหรับเก็บสิ่งของ เช่น มีด ขวาน

ภายในเรือนมีห้องนอน ๒ ห้อง คือ ห้องนอนของพ่อแม่ทางทิศตะวันออก ส่วนห้องทางทิศตะวันตกจะเป็นของลูกสาว มีทางเดินระหว่างห้องทั้งสอง ไปสู่ครัวที่อยู่ด้านหลังเรือน เดิมจากห้องครัวลงสู่พื้นไม่มีบันไดแต่ใช้เก้าอี้ (บันไดลิง) พาดสำหรับการขึ้น-ลงสู่พื้น แต่ปัจจุบันเรือนของนางแสงคำ วงศ์บุญเรือนได้รับการซ่อมแซมเปลี่ยนพื้นบริเวณห้องครัวและสร้างบันไดสำหรับการขึ้น-ลงจากห้องครัวสู่พื้นด้านล่าง และบริเวณใต้ถุนเรือนได้ลาดซีเมนต์เพื่อใช้เป็นพื้นที่สำหรับการพักผ่อน หรือประกอบกิจกรรมต่างๆ

เรือนไทยเงินจะมุงหลังคาด้วยกระเบื้องดินขอ แต่เนื่องจากอายุการใช้งานที่ผ่านมาค่อนข้างนาน เรือนของนางแสงคำ วงศ์บุญเรือน จึงได้เปลี่ยนมุงหลังคาด้วยกระเบื้องแทน ดังนั้นการปรับเปลี่ยนโครงสร้างหรือวัสดุของเรือน ก็เป็นไปด้วยเหตุผลของความเสื่อมคุณภาพของวัสดุและประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวันเท่านั้น

เรือนหลังที่ ๘ นางจันทา อินตะวงค์ บ้านเลขที่ ๑ หมู่ ๗ บ้านต้นแห่น้อย ตำบลท่าวังพร้าว อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

เรือนไทยเงินของนางจันทา อินตะวงค์ ตั้งอยู่ในแนวทิศเหนือ-ใต้ หันหน้าเรือนไปทางเหนือ มีบันไดขึ้นเรือนทางทิศเหนือ จำนวน ๔ ชั้น ด้านหน้าติดถนนในซอยของหมู่บ้าน เป็นเรือนทรงจั่วแฝด หลังคามุงกระเบื้องลูกฟูกลอนเล็ก ภายในบริเวณเรือนมีบ่อน้ำเล็กลองข้าว (ยุงข้าว) อยู่ทางทิศตะวันออก ส่วนด้านล่างตีไม้ฝาปิดมิดชิดมีประตูเข้าไปด้านล่างแยกส่วนจากยุงข้าวด้านบน ส่วนยุงข้าวด้านบนมีประตู ๒ บานสำหรับเข้าไปเก็บผลผลิตแต่ไม่มีการสร้างบันไดไว้เป็นการถาวร

เรือนไทยเงินของนางจันทา อินตะวงค์ มีบันได ๔ ชั้นขึ้นสู่ตัวเรือน หน้าต่างของเรือนมีส่วน เดี่ยวและมีช่องระแนงแนวตั้งเหนือหน้าต่างสำหรับระบายอากาศ ภายในเรือนมีห้องนอน ๒ ห้อง ห้องนอนทางทิศตะวันออกเป็นของพ่อแม่ ส่วนห้องนอนทางทิศตะวันตกเป็นของลูกสาว ระหว่างห้องนอนทั้งสองมีทางเดินทอดยาวไปยังบริเวณด้านหลังที่เป็นบริเวณห้องครัว นอกจากพื้นที่สำหรับทำครัวแล้ว มีการปรับเปลี่ยนสร้างห้องน้ำไว้บนเรือน และมีการสร้างบันได ๔ ชั้นไว้ที่ห้องครัวสำหรับการขึ้น-ลง ด้านหลังเรือน

เรือนไทยเงินของนางจันทา อินตะวงค์ ทิศเหนือของเรือนติดกับถนนในซอย ส่วนทางทิศใต้ติดกับบ้านเพื่อนบ้านและมีการสร้างประตูเล็กเชื่อมไปหาเรือนเพื่อนบ้านที่อยู่ติดกัน สำหรับทิศตะวันตกมีบ้านของญาติอยู่ในพื้นที่เดียวกัน บริเวณโดยรอบเป็นพื้นดินเพื่อความสะดวกของรถยนต์ที่เข้าออกไม่มีการปลูกหญ้าคลุมดิน ใต้ถุนเรือนเป็นพื้นดินมีแคร่ไม้สำหรับพักผ่อน พื้นที่ด้านล่างเรือนบางส่วนได้รับการต่อเติมก่อสร้างให้เป็นพื้นที่ตากยาเส้น แต่ปัจจุบันเลิกใช้งานแล้ว

เรือนไทยจีนของนางจันทา อินตะวงค์ ยังคงรูปแบบของเรือนไทยจีน เว้นแต่การต่อเติมภายในเพื่อประโยชน์การใช้สอยด้านครัวเรือน ส่วนโครงสร้างหลักไม่ได้รับการเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด รวมทั้งพื้นที่ใต้ถุนเรือนที่ยังคงสภาพเป็นพื้นดินโดยรอบอยู่

เรือนหลังที่ ๙ นางตาคำ อินปั้น บ้านเลขที่ ๖๗ หมู่ ๗ บ้านต้นแห่น้อย ตำบลท่าวังพร้าว อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ สร้างเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๙

เรือนไทยจีนของนางตาคำ อินปั้น บริเวณพื้นที่โดยรอบของบ้านเป็นพื้นที่กว้างมีการตั้งบ้านเรือนระบบเครือญาติอยู่ในบริเวณพื้นที่เดียวกัน ประมาณ ๔ หลังคาเรือน ไม่มีรั้วกันแสดงอาณาเขตสามารถเดินไปมาหาสู่กันได้ตลอด แต่บริเวณด้านหน้าบ้านและด้านข้างที่ติดกับถนน จะเป็นรั้วไม้ไผ่ขัดแตะ “รั้วสลาบ” ตามขอบรั้วจะปลูกต้นตำลึงพินขึ้นโดยรอบของรั้ว

ภายในบริเวณบ้านประกอบด้วย หลงข้าว (ยุ้งข้าว) บ่อน้ำ รอบ ๆ บ้านปลูกพืชล้มลุก เช่น ต้นมะละกอดอกเข็ม พุ่มต้นไม้ต่าง ๆ เรือนไทยจีนของนางตาคำ อินปั้น เป็นเรือนไทยจีนจั่วมุงกระเบื้องลอน มีบันไดทางขึ้น ๒ ทาง หน้าบ้านและหลังบ้าน ขึ้นบันไดทั้ง ๒ ด้านมีจำนวน ๙ ขั้นเท่ากัน จากทางเดินขึ้นหน้าบ้านจะเป็นพื้นที่เดินไว้สำหรับทำกิจกรรมภายในครอบครัว ภายในเรือนแบ่งห้องนอนออกเป็น ๒ ห้อง คือ ห้องนอนพ่อ - แม่ อยู่ทางทิศตะวันออก ส่วนห้องทางทิศตะวันตกเป็นห้องนอนลูก มีทางเดินระหว่างห้องทั้งสอง บริเวณด้านหลังบ้านเป็นดินหลังบ้าน มีห้องครัวที่แสดงให้เห็นว่าไม่มีการดัดแปลงจากเดิม ส่วนพื้นที่ใต้ถุนโล่งมีการต่อเติมข้างล่างเป็นห้องเก็บของโดยใช้วิธีก่ออิฐถือปูน สร้างมาได้ประมาณ ๒๑ ปี

จากการสัมภาษณ์เรือนไทยจีนของนางตาคำ อินปั้น บ้านหลังนี้ได้มีการรื้อถอนทำบ้านมาประมาณ ๒ ครั้ง ครั้งสุดท้ายเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๙ หลังจากนั้นไม่ได้มีการต่อเติมส่วนพื้นที่ของตัวเรือน ดังนั้นในส่วนของตัวเรือนจึงไม่มีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงยังคงเป็นโครงสร้างบ้านไทยจีนอยู่มีแต่ส่วนพื้นที่ข้างล่างบ้านที่มีการก่ออิฐถือปูนทำเป็นห้องเก็บของ

เรือนหลังที่ ๑๐ นางบัวเต็ม อุปรกุล บ้านเลขที่ ๙๕ หมู่ ๗ บ้านต้นแห่น้อย ตำบลท่าวังพร้าว อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ สร้างเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๕

นางบัวเต็ม อุปรกุล อายุ ๘๒ ปี พื้นที่บริเวณโดยรอบของบ้านเป็นรูปสี่เหลี่ยมคางหมู บริเวณพื้นที่บ้านทางทิศตะวันออกติดกับลำน้ำขาน เมื่อประมาณ ๕ - ๖ ปีที่ผ่านมา ลูกชายของนางบัวเต็ม ได้เข้ามาสร้างโรงอบลำไยแห้ง ลาดพื้นซีเมนต์ทำให้ขาดความเป็นธรรมชาติดั้งเดิม ปัจจุบันไม่ใช้พื้นที่ดังกล่าวแล้ว เนื่องจากเศรษฐกิจไม่ดีลูกชายเปลี่ยนอาชีพ รั้วบ้านเป็นการก่ออิฐถือปูนโดยรอบแสดงอาณาเขตอย่างชัดเจน ประตูรั้วด้านหน้าเป็นรั้วเหล็ก

เรือนไทยจีนนางบัวเต็ม อุปรกุล ทรงจั่วมุงกระเบื้องดินขอ มีบันไดจำนวน ๙ ขั้น บันไดทางขึ้นเรือนอยู่ทางทิศเหนือ ใต้ถุนโล่งพื้นบริเวณใต้ถุนยังเป็นพื้นดินแบบธรรมชาติดั้งเดิม บริเวณด้านหน้ามีดินไม่กว้างมากนักไว้เป็นพื้นที่นั่งเล่นทำกิจกรรมภายในบ้าน ภายในเรือนแบ่งห้องนอนออกเป็น ๒ ห้อง ห้องนอนของพ่อ - แม่ อยู่ทางทิศตะวันออก ส่วนห้องทางทิศตะวันตกจะเป็นห้องนอนลูกชาย มีทางเดินระหว่างห้องทั้งสอง

ไปยังบริเวณพื้นที่หลังบ้าน มีการปรับปรุงบริเวณพื้นที่หลังบ้านใช้เป็นห้องน้ำแบบสมัยใหม่ ลาดเทปูนซีเมนต์หลังบ้านเพื่อกันทำห้องน้ำตัวเรือนมีบันไดทางขึ้นที่ทะลุถึงห้องน้ำ ส่วนห้องครัวอยู่บริเวณด้านล่างทางทิศตะวันออกของตัวเรือน

เรือนไทยจีนของนางบัวเต็ม อุปรกุล ยังคงรูปแบบของเรือนไทยจีน เว้นแต่การต่อเติมภายในตัวเรือนในส่วนในห้องน้ำ เพื่อสะดวกแก่ผู้อยู่อาศัยที่เป็นผู้สูงอายุและความปลอดภัยในตอนกลางคืน

สรุป

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง การวิจัยแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการ วัฒนธรรม : กรณีศึกษา เรือนไทยจีนชุมชนบ้านต้นแห่น้อย ตำบลท่าวังพร้าว อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

๑. ชาวไทยจีนที่บ้านต้นแห่น้อย ได้อพยพจากเชียงตุงในเขตบ้านยางเกียง, บ้านเหม้า, บ้านป่าขาม และบ้านพะลุง ตั้งแต่สมัยพระเจ้ากาวิละ (พ.ศ.๒๓๒๓ – พ.ศ.๒๓๕๖) ซึ่งถือเป็นช่วงเก็บผักใส่ไส้เก็บข้าใส่เมือง ด้วยเหตุเมืองเชียงใหม่มีประชากรน้อย มีความจำเป็นที่จะต้องกวาดต้อนผู้คนมาจากทุกทิศทาง และไทยจีนมาตั้งบ้านในเขตบ้านต้นแห่น้อย และได้ขยายมาอยู่บริเวณต้นแห่น้อย บ้านป่าสัก บ้านท่าเตื่อ โดยอาศัยลำน้ำชานซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะสำหรับการเกษตร ซึ่งเป็นอาชีพหลักของไทยจีน ผู้วิจัยพบว่า บ้านต้นแห่น้อย น่าจะเป็นแหล่งพื้นที่ที่จะทำวิจัยในครั้งนี้ เพราะยังคงความเป็นอยู่ที่ใกล้เคียงกับชาวไทยจีนที่เมืองเชียงตุงประเทศสหภาพพม่า ดังผังการกระจายตัวของชุมชนดังนี้

แผนภาพชุมชนบ้านต้นแห่น้อย ตำบลท่าวังพร้าว อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

๒.สภาพโดยทั่วไปของบ้านต้นแห่น้อย สภาพคงอยู่ / และการเปลี่ยนแปลง

๒.๑. จากการศึกษาภาคสนามและศึกษาด้านกายภาพของเรือนไทยเขิน จำนวน ๑๐ หลัง ที่อยู่ในหมู่ ๗ บ้านต้นแห่น้อย ตำบลท่าวังพร้าว อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ เรือนไทยเขินทั้ง ๑๐ หลัง ที่ทำการศึกษามีอายุการสร้าง ๗๐ ปี จำนวน ๘ หลัง มีเพียง ๒ หลังที่มีอายุการสร้างน้อยกว่า ๕๐ ปี โดยทุกหลังมีเอกลักษณ์ของเรือนไทยเขินครบ ซึ่งมีองค์ประกอบ คือ รูปทรงของหลังคา เสาพญา-เสานาง หน้าต่าง ๒ ส่วน เจียรระไน ช่มบน ช่มลุ่ม บริเวณโดยรอบของเรือนเหมือนกันทุกหลัง คือ มียุงข้าวซึ่งอาจจะมีขนาดใหญ่ เล็ก แตกต่างกันไปตามฐานะของเจ้าของเรือน บางหลังอาจจะมีบ่อน้ำอยู่ภายในบริเวณบ้าน บ่อน้ำและยุงข้าวจะตั้งอยู่ในตำแหน่งที่ใกล้เคียงกัน ลักษณะเด่นทางกายภาพที่พบได้จากการศึกษา พื้นที่ใช้สอยชั้นบนมีลักษณะการใช้สอยพื้นฐานเหมือนกันทุกหลัง ประกอบด้วย ห้องนอน เดีน ห้องครัว โดยห้องนอนทางทิศตะวันออกเป็นของบิดา มารดา ส่วนห้องนอนทางทิศตะวันตกจะเป็นของบุตร เรือนก่อสร้างด้วยไม้ หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินขอ ลักษณะของเรือน คือ ทรงจั่วแปด ฝาเรือนเป็นฝาไม้ตีซ้อนตามแนวนอนตลอดแนว หน้าต่างข้างหลังจะมี ๒ ส่วน คือ ส่วนบนและส่วนล่าง หรือ บางหลังจะมีช่องระแนงแนวตั้งเหนือหน้าต่าง ความต่างระดับของพื้นเรือนมีปรากฏในทุกหลังที่ทำการศึกษา บนใดหลังของเรือนจะใช้เลขที่

๒.๒ รูปแบบเรือนไทยเขินดั้งเดิม ได้รับอิทธิพลจากบ้านไทยเขินเชียงตุง ๓ ลักษณะ คือ ๑. บ้านดิน ๒.บ้านมุงด้วยจากหรือใบตองตึง ๓.บ้านสร้างด้วยสังกะสี ต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงสำหรับปัจจัยที่ส่งผลต่อ การเปลี่ยนแปลงของตัวเรือน ในทางรูปธรรมที่เห็นได้อย่างชัดเจน ได้แก่ อายุการสร้างและการต่อเติม รวมทั้งวัสดุก่อสร้าง ทั้งนี้เหตุผลของการเปลี่ยนแปลง คือ การใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ อาทิ การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ใต้ถุนบ้าน การสร้างห้องน้ำบนบ้าน เป็นต้น ส่วนปัจจัยทางด้านสังคมที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงอีกประการ คือ ความปลอดภัยในชีวิตประจำวัน เนื่องจากเรือนไทยเขินทุกหลังที่ทำการศึกษา เจ้าของเรือนจะเป็นผู้มีฐานะดี ผู้อยู่อาศัยในปัจจุบันเป็นผู้อาวุโสที่มีอายุมากกว่า ๖๐ ปีและอยู่อาศัยเพียงลำพัง ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงตัวเรือนเกิดจากลูกหลานเล็งเห็นถึงความปลอดภัยและความสะดวกสบายผู้อาวุโส

การศึกษาวีถีชีวิตไทยเขิน และการคงอยู่ของเรือนไทยเขินในเขตชุมชนเมือง กรณีศึกษา : เรือนไทยเขิน ชุมชนบ้านต้นแห่น้อย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ จึงเป็นเสมือนการสืบสานเอกลักษณ์ ของสถาปัตยกรรมไทย ดังที่โรจน์ ศรีสุโข (๒๕๒๗ : ๑๐๔) กล่าวว่า งานพื้นบ้านจะก่อตัวให้เกิดเอกลักษณ์ประจำถิ่น แล้วจึงคลี่คลาย สืบต่อตกทอดมาเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนใหญ่ ในภูมิภาคนั้นๆ ในที่สุดเราสรุปได้ว่า สถาปัตยกรรมพื้นบ้าน คือ จุดเริ่มต้นของเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมไทย ในแต่ละภาคของประเทศ ศิลปะพื้นบ้านนับเป็นศิลปะบริสุทธิ์ที่น่าศึกษาค้นคว้า

๓.พิธีกรรมและการเชื่อและการปลุกเรือนไทยเขิน รูปแบบเรือนไทยเขินกับการศึกษา จำนวน ๑๐ หลังคาเรือน พบว่า คุณค่าของเรือนพื้นถิ่นนั้น มีบทบาทสำคัญในการพัฒนารูปแบบเรือนไทยเขินปัจจุบัน อันมีผลในการเอกลักษณ์ที่ต่อเนื่องกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม ทางด้านกายภาพและขนบธรรมเนียมประเพณีของบ้านต้นแห่น้อย อันเป็นความต้องการด้านพื้นฐานต่อการดำรงชีพ ดังนั้นเทคนิควิธีในการก่อสร้างถือเป็นการแก้ปัญหาในอันที่จะใช้วัสดุ สำหรับการสร้างเรือนไทยเขินดังกล่าว ในส่วนเนื้อหาทางวัฒนธรรมอันหมายรวมถึง พฤติกรรม จารีตประเพณี คติความเชื่อในเรื่องการตั้งถิ่นฐานและการวางผัง การแบ่งพื้นที่ รูปลักษณะของเรือน

ล้วนแล้วแสดงถึงโลกทัศน์ของชาวไทยเขิน อันจะจัดซึ่งความกลัวสิ่งเหนือธรรมชาตินั้นคือพิธีกรรมและความเชื่อในการปลูกเรือนพื้นถิ่นไทยเขิน จึงยังคงขนานรับกับการสร้างเรือนไทยเขินในปัจจุบัน กล่าวคือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเชื่อในเรื่องผีปู้ย่า อันจะมีส่วนทำให้เกิดความเป็นสิริมงคลให้แก่ครอบครัวและมีหัวเทวดาอันถือเป็นจารีตที่จำเป็นต้องปฏิบัติ ซึ่งมักจะตั้งอยู่ในเรือนนอนห้องพ่อ แม่

จากการสัมภาษณ์สละ ในเรื่องความเชื่อและพิธีกรรมในการปลูกเรือนของชาวไทยเขินบ้านต้นแห่น้อย ตำบลท่าวังพร้าว อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ในการปลูกบ้านแต่เดิมนั้นจะเลือกพื้นที่ปลูกเรือนโดยพิจารณาถึงความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ โดยปราศจากสิ่งที่จะมาทำให้เรือนชำรุดเสียหาย กล่าวคือ เจ้าของบ้านจะใช้กะลามะพร้าวครอบตามจุดต่าง ๆ ตรงพื้นที่ ๆ มีอยู่และสังเกตว่า เมื่อเปิดกะลามะพร้าวในวันรุ่งขึ้นจะพบละอองน้ำขึ้น คือ บริเวณแถบนั้นจะสามารถปลูกเรือนที่อยู่อาศัย ปลูกไม้ดอกไม้ผลและผักพื้นบ้านสำหรับเก็บรับประทานได้อย่างประหยัด และการปลูกเรือนจะกำหนดทิศที่ตั้ง ซึ่งมักจะหันหน้าบ้านไปยังทิศเหนือ หรือหันหน้าไปตามฝั่งหมู่บ้านที่ได้มีการติดถนน ทั้งถนนซอยและถนนใหญ่ในหมู่บ้าน

จากการสังเกตชาวไทยเขินจะมีความเชื่อเรื่อง ผีปู้ย่า (ผีบรรพบุรุษ) ถือว่าเป็นปกปักรักษาคนในครอบครัว เครือญาติ และมีส่วนบันดาลความเป็นสิริมงคลและความวิบัติให้เกิดขึ้นแก่คนในครอบครัวในกรณีที่คนในครอบครัวประพฤติในสิ่งที่เรียกว่า “ชืด” ซึ่งการสร้างหอผีปู้ย่า จะตั้งด้านหัวนอนและจะบูชาด้วยพานดอกไม้ ธูปเทียน นอกจากนี้จะมีหิ้งผี (หอเทวดา) ซึ่งจะวางไว้ในห้องนอนของเจ้าของบ้าน ในการตั้งหอผีปู้ย่าก็ดี หอเทวดา(หิ้งผี) ก็ได้ จะทำไปพร้อมๆ กันการทำบุญขึ้นบ้านใหม่ โดยกำหนดมีจันวันดีที่เป็นมงคลด้วยการนับจากวันเดือน ปีเกิด ของเจ้าของบ้าน

หนึ่งในการปลูกเรือนไทยเขิน จากสนทนากลุ่มของชาวไทยเขินทั้งปราชญ์ชาวบ้าน ผู้รู้ท้องถิ่นมีความเห็นตรงกันว่า ทิศตั้งบ้านก็ดี การปลูกเรือนก็ดี จะดูความสอดคล้องของวัน เดือน ปีเกิด กับดูที่มีจันวันดี โดยเฉพาะการ “ปกเสารเรือน” ซึ่งจะปกเสารพญาและเสานางตามลำดับ การปกเสารเรือนหลังจากชุดหลุมสำหรับฝังเสารเรือนนั้น เจ้าของบ้านจะนำเอาสิ่งที่เป็นมงคล เช่น ไบทอง ไบเงิน ไบนาค ไบโกสล เหยียดเงิน พลอย ๙ สีลงในหลุมที่ขุดแล้ว ซึ่งเจ้าพิธีและพระสงฆ์ ๑ รูป มาถอนเสารเรือนด้วยการจัดสะตวงเครื่อง ๔ แล้วจึงนำเอาเสารพญาและเสานางลงหลุมและนำผ้าสีตามวันเกิดและสีของเจ้าของบ้านมามอบให้กับเจ้าพิธีเพื่อผูกไว้ ผู้ที่มีบทบาทในการเตรียมเครื่องบูชา คือ เจ้าของบ้านผู้หญิงและเพื่อนบ้านหรือญาติฝ่ายหญิง

ตามโครงสร้างของเรือนไทยเขิน จะแบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนในจะไม่ให้ผู้ใช้ไฟเดียวกัน (ผีตระกูลเดียวกัน) เข้าไปถือว่าผิดผี (เป็นชืด) จะต้องทำพิธีขอขมา และหน้าประตูจะมีตาแหลว (เครื่องกันต่างผี) และมีธรณีประตู (ข่มประตู) และส่วนนอกจะเรียก “เต็น” และนอกชานรวมทั้งบริเวณที่ซักล้างและที่เหยียดกัน ปัจจุบันเรียก “ห้องครัว” เนื่องจากมีการตีฝาล้อมรอบ เต็นจะเป็นเขตที่มีการจัดกิจกรรมของครอบครัว เช่น กินข้าว ปรึกษาหารือ และกิจกรรมอันเกี่ยวกับประเพณีต่าง ๆ ตลอดจนใช้สำหรับจัดทำอาชีพเสริม เช่น เย็บเสื้อผ้าตัดพืชผลของครอบครัวรวมทั้งรับแขก เลี้ยงพระเนื่องในงานบุญ

๔. จากการสนทนากลุ่มในเรื่องการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน กับหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน ซึ่งประกอบด้วย ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอสันป่าตอง รองประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอ เลขธิการสภาวัฒนธรรมจังหวัด/อำเภอ ผู้ทรงคุณวุฒิในพื้นที่ รวมถึงเจ้าอาวาสวัดดอนชัย

(วัดต้นแห่น้อย) ครู สล่า ภูมิปัญญาในหมู่บ้าน เยาวชน และผู้จัดเครื่องประกอบในพิธีกรรมต่างๆ กลุ่มเจ้าของบ้านเรือนไทยเงินที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย รวมทั้งเพื่อนบ้านที่อยู่ใกล้เคียง พบว่า การที่จะเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ให้เกิดประสิทธิผลได้อย่างเป็นรูปธรรมชัดเจนนั้นต้องเกิดจากความตั้งใจจริง ของหน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน(สภากาชาด) ในการที่จะให้การสนับสนุนและสร้างความเข้าใจในเรื่องการที่จะรักษาความเป็นตัวตนของตนเองในแต่ละพื้นที่ให้คงอยู่กับวิถีชีวิตของคนในชุมชนนั้นๆ อย่างจริงจังและอย่างต่อเนื่อง โดยการให้ความรู้และให้คนในพื้นที่ได้เกิดความรู้สึกรู้สึกว่าตนเป็นเจ้าของและได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการกับสภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง และจะถือได้ว่าเป็นการตอบสนองความต้องการของคนในพื้นที่นั้นด้วย ซึ่งสืบเนื่องจากการที่คนในพื้นที่ได้เห็นความสำคัญของความเป็นเอกลักษณ์ของเรือนพื้นถิ่นในชุมชน โดยการนำของนางอรพรรณ ปัญญาใหญ่ ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอสันป่าตอง และคณะกรรมการบริหารสภาวัฒนธรรมอำเภอ ได้สำรวจเรือนโบราณในพื้นที่อำเภอสันป่าตอง และได้จัดให้มีการประกวดเรือนโบราณที่ยังคงสภาพใช้งานได้และสามารถเป็นที่พักอาศัยได้ในปัจจุบัน ซึ่งจากผลการดำเนินงานทำให้ทราบว่า มีจำนวนเรือนไทยเงินในพื้นที่อำเภอสันป่าตองจำนวนไม่น้อยที่ยังคงมีสภาพความเป็นเรือนในรูปแบบดั้งเดิมและใช้พักอาศัยได้ เมื่อเทียบกับชุมชนไทยเงินในพื้นที่อำเภออื่นที่อยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ (อำเภอดอยสะเก็ด, อำเภอสันกำแพง, อำเภอแม่แตง, อำเภอเมือง) ถือเป็นเอกลักษณ์หนึ่งที่สามารถบอกความเป็นไทยเงินได้ในชุมชน นอกเหนือจากภาษาเงินที่ใช้พูดสื่อสารกัน และมีเรือนที่เป็นเรือนในกลุ่มเป้าหมายของคณะผู้วิจัยที่ต้องการทราบข้อมูลเพิ่มเติม ซึ่งด้วยเหตุดังกล่าวข้างต้น จึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่คณะผู้วิจัยต้องการที่จะศึกษา วิถีชีวิตไทยเงินและการคงอยู่ของเรือนไทยเงินในเขตชุมชนบ้านต้นแห่น้อย ตำบลท่าวังพร้าว อำเภอสันป่าตอง ทำให้คณะผู้วิจัยเกิดข้อสงสัยว่ามีเหตุปัจจัยใดที่ทำให้เรือนพื้นถิ่นไทยเงินในชุมชนต้นแห่น้อยยังคงมีสภาพความเป็นพื้นถิ่นให้เห็นได้มากกว่าในพื้นที่อื่น

๕. การเสริมสร้างศักยภาพด้านการวิจัยท้องถิ่น เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วม ทั้งนี้เพื่อมุ่งเน้นให้สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด และสภาวัฒนธรรมจังหวัดสามารถบริหารจัดการวัฒนธรรมร่วมกับชุมชนได้อย่างมีเอกภาพ ได้เริ่มจุดประเด็นกระบวนการมีส่วนร่วมเมื่อครั้งมีการประชุมของคณะกรรมการบริหารสภาวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ ๒๘ เดือนมีนาคม ๒๕๕๑ ที่ประชุมโดย ดร.เจ้าดวงเดือน ณ เชียงใหม่ ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ ได้ให้ความเห็นในเรื่องบทบาทหน้าที่ของผู้นำที่ทำงานด้านวัฒนธรรมในพื้นที่ โดยได้ให้ข้อคิดเห็นว่าการทำงานจะมุ่งเน้นในเรื่องความจริงใจที่จะดำเนินการจัดการวัฒนธรรมในพื้นที่อย่างจริงจัง โดยมีความเสียสละและเห็นประโยชน์ส่วนรวม ร่วมรับผิดชอบงานที่ดำเนินการในพื้นที่กับหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง เมื่อทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้เห็นประโยชน์ร่วมกันแล้ว ก็จะทำให้เกิดงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และได้ยกตัวอย่างกิจกรรมที่ได้ดำเนินการในพื้นที่อำเภอสันป่าตอง การประกวดเฮือนไม้ล้านนาโบราณ ถือว่าเป็นการประกวดครั้งแรกในอำเภอสันป่าตอง ซึ่งเป็นแนวคิดที่จะอนุรักษ์ รักษา ร่วมเชิดชู และส่งเสริมผู้ที่ให้ความสำคัญต่อการรักษาเฮือนโบราณให้คงอยู่ โดยสภาวัฒนธรรมอำเภอสันป่าตองได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี จากนายอำเภอสันป่าตอง ผู้ทรงคุณวุฒิ ภูมิปัญญาท้องถิ่น คณาจารย์ในสถานศึกษาในพื้นที่ กอปรกับ ผลของการดำเนินกิจกรรมดังกล่าว ทำให้ได้ทราบถึงความคงอยู่ในเรือนไทยเงินในพื้นที่ที่ยังคงมีอยู่จำนวนไม่น้อย ในพื้นที่อำเภอสันป่าตอง เมื่อทำการเปรียบเทียบกับจำนวนเรือนไทยเงินในพื้นที่อำเภออื่น ซึ่งกำลังจะเสื่อมสูญหายไปจากสังคมปัจจุบัน จึงเป็นเหตุผลที่ทำให้คณะกรรมการบริหารสภาวัฒนธรรมจังหวัด ได้เห็นพ้องตรงกันในเรื่องแนวคิดที่จะอนุรักษ์รูปแบบเฮือนไม้

พื้นที่นี้ไว้เพื่อให้ชนรุ่นหลังได้ศึกษาและเป็นสิ่งหนึ่งที่จะแสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชนพื้นถิ่นในพื้นที่ได้เป็นอย่างดี

จากการประชุมครั้งนั้น จึงเป็นจุดเริ่มต้นของความต้องการที่จะศึกษาความเป็นตัวตนของชนพื้นถิ่นไทยเขินที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในสภาพสังคมปัจจุบัน โดยมุ่งไปยังกลุ่มเป้าหมายของเรือนพื้นถิ่นไทยเขินในเขตพื้นที่บ้านต้นแห่น้อย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากชุมชนดังกล่าวได้มีการศึกษาข้อมูลในเบื้องต้นจากนักวิชาการหลายท่าน รวมทั้งชุมชนเป็นกรณีศึกษาสำหรับนักศึกษาของสถาบันต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่มักจะศึกษาในเรื่องของสถาปัตยกรรมของเรือนพื้นถิ่น เป็นต้น ซึ่งคณะผู้วิจัยได้รับความร่วมมือจากนางอรพรรณ ปัญญาใหญ่ ประธานสภาอำเภอสันป่าตองได้เชิญผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ ร่วมสนทนากลุ่มเพื่อร่วมหารือในประเด็นคำถามงานวิจัยครั้งนี้ เมื่อวันที่ ๑๒ เดือนพฤษภาคม ๒๕๕๑ ณ ห้องประชุมสำนักงานวัฒนธรรมอำเภอสันป่าตอง จากการสนทนากลุ่มในเรื่องการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อศึกษาถึงวิถีชีวิตและความคงอยู่เรือนไทยเขินกับหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน ซึ่งประกอบด้วย ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอสันป่าตอง รองประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอ เลขานุการสภาวัฒนธรรมจังหวัด /อำเภอ ผู้ทรงคุณวุฒิในพื้นที่ รวมถึง ผู้ใหญ่บ้านต้นแห่น้อย เจ้าอาวาสวัดดอนชัย(วัดต้นแห่น้อย) ครู สล่าภูมิปัญญาในหมู่บ้าน เยาวชน และแม่บ้านผู้จัดเครื่องประกอบในพิธีกรรมต่างๆ กลุ่มเจ้าของบ้านเรือนไทยเขินที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย รวมทั้งเพื่อนบ้านที่อยู่ใกล้เคียง พบว่า การที่จะเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ให้เกิดประสิทธิผลได้อย่างเป็นรูปธรรมชัดเจนนั้นต้องเกิดจากความตั้งใจจริง ของหน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน (สภาวัฒนธรรม) ในการที่จะให้การสนับสนุนและสร้างความเข้าใจในเรื่องการที่จะรักษาความเป็นตัวตนของตนเองในแต่ละพื้นที่ให้คงอยู่กับวิถีชีวิตของคนในชุมชนนั้นๆ อย่างจริงจังและอย่างต่อเนื่อง โดยการให้ความรู้และให้คนในพื้นที่ได้เกิดความรู้สึกว่าตนเป็นเจ้าของและได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการกับสภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง และจะถือได้ว่าเป็นการตอบสนองความต้องการของคนในพื้นที่นั้นด้วย ซึ่งสืบเนื่องจากการที่คนในพื้นที่ได้เห็นความสำคัญของความเป็นเอกลักษณ์ของเรือนพื้นถิ่นในชุมชน โดยการนำของนางอรพรรณ ปัญญาใหญ่ ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอสันป่าตอง และคณะกรรมการบริหารสภาวัฒนธรรมอำเภอ ได้สำรวจเรือนโบราณในพื้นที่อำเภอสันป่าตอง และได้จัดให้มีการประกวดเรือนโบราณที่ยังคงสภาพใช้งานได้และสามารถเป็นที่พักอาศัยได้ในปัจจุบัน

ซึ่งจากผลการดำเนินงานทำให้ทราบว่า มีจำนวนเรือนไทยเขินในพื้นที่อำเภอสันป่าตองจำนวนไม่น้อยที่ยังคงมีสภาพความเป็นเรือนในรูปแบบดั้งเดิมและใช้พักอาศัยได้ เมื่อเทียบกับชุมชนไทยเขินในพื้นที่อำเภออื่นที่อยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ (อำเภอดอยสะเก็ด, อำเภอสันกำแพง, อำเภอแม่แตง, อำเภอเมือง) ถือเป็นเอกลักษณ์หนึ่งที่สามารถบ่งบอกความเป็นไทยเขินได้ในชุมชน นอกเหนือจากภาษาเขินที่ใช้พูดสื่อสารกัน และมีเรือนที่เป็นเรือนในกลุ่มเป้าหมายของคณะผู้วิจัยที่ต้องการทราบข้อมูลเพิ่มเติม ซึ่งด้วยเหตุดังกล่าวข้างต้น จึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่คณะทำงานต้องการที่จะศึกษา วิถีชีวิตไทยเขินและการคงอยู่ของเรือนไทยเขินในเขตชุมชนบ้านต้นแห่น้อย ตำบลท่าวังพร้าว อำเภอสันป่าตอง ทำให้ผู้วิจัยเกิดข้อสงสัยว่ามีเหตุปัจจัยใดที่ทำให้เรือนพื้นถิ่นไทยเขินในชุมชนต้นแห่น้อยยังคงมีสภาพความเป็นพื้นถิ่นให้เห็นได้มากกว่าในพื้นที่อื่น โดยได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจาก คุณอรพรรณ ปัญญาใหญ่ (ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอสันป่าตอง) คุณรุ่งโรจน์ เปี่ยมยศศักดิ์ (รองประธานสภาวัฒนธรรม

อำเภอสันป่าตอง) พ่อครูประยูร อรุณประดิษฐ์ (ปราชญ์ชาวบ้าน) ครูเอก ปวงคำ ครูประจำโรงเรียนหว้า (ทุ่งเสียว) ถือว่าเป็นกำลังอันสำคัญในการศึกษาของนักเรียนที่นี่ เนื่องจากครูเอกได้ให้ข้อมูลชุมชนได้เป็นอย่างดี และได้ศึกษาข้อมูลไทยเงินในพื้นที่เช่นเดียวกัน รวมถึงเป็นลูกหลานไทยเงิน บ้านตั้งอยู่ในพื้นที่ต้นแทนน้อย และได้รับรวบรวมเครื่องมือ เครื่องใช้ อุปกรณ์ที่ใช้ในชีวิตประจำวันของชาวไทยเงินในรุ่นก่อนไว้มากมาย โดยจัดไว้ในพิพิธภัณฑ์เรือนไทยเงินในบ้านตนเองเพื่อให้นักเรียนหรือผู้ที่สนใจทั่วไปศึกษา

นอกจากคนในชุมชนได้เห็นความสำคัญในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตนเองแล้ว อีกคำตอบหนึ่งที่คณะผู้วิจัยได้ค้นพบ นั่นคือ การสร้างการมีส่วนร่วมในการที่จะร่วมอนุรักษ์ รักษาเอกลักษณ์ วัฒนธรรมความเป็นตัวตนของคนในพื้นที่ให้ดำรงอยู่มิให้เสื่อมสูญไปตามกาลเวลาเหมือนชาวไทยเงินในพื้นที่อื่น ที่หาความเป็นตัวตนที่จับต้องได้น้อยเต็มที จะเห็นได้จากกิจกรรมที่ทางสภาวัฒนธรรมอำเภอสันป่าตองได้ดำเนินการในพื้นที่ นอกเหนือจากการประกวดเขียนโบราณแล้ว ภายในปีงบประมาณ ๒๕๕๒ ทางสภาวัฒนธรรมอำเภอจะได้จัดภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมในพื้นที่ ซึ่งจะเป็นการต่อยอดในการที่ชุมชนในพื้นที่ต้องการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน และร่วมกันที่จะอนุรักษ์ สืบทอดเอกลักษณ์ความเป็นไทยเงินในพื้นที่ต้นแทนน้อย ให้ผู้คนต่างถิ่นที่ได้เข้ามาสัมผัสได้เกิดความประทับใจ และได้เรียนรู้ถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่อย่างพอเพียง ไม่มุ่งตามกระแสโลกจนเกินไปโดยการจัดการท่องเที่ยว วัฒนธรรมเชิงอนุรักษ์ (ปรับถึบชมวัฒนธรรมไทยเงินในพื้นที่) ในอนาคต

ซึ่งผลจากการศึกษาของคณะผู้วิจัยในการทำงานครั้งนี้ ได้มุ่งเน้นให้ทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วมโดยให้ชุมชนได้รับทราบถึงวัตถุประสงค์ เป้าหมายที่คณะทำงานได้ดำเนินการในพื้นที่ โดยเมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๑ คณะทำงานได้จัดเวทีชุมชนเพื่อร่วมแลกเปลี่ยนข้อมูลร่วมกับชุมชนในพื้นที่ หลังจากที่ได้ดำเนินการศึกษาข้อมูลของเรือนไทยเงินในพื้นที่บ้านต้นแทนน้อย ที่ทางคณะทำงานได้ทำการศึกษาข้อมูลทั้งจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และจากข้อมูลภาคสนามในการลงพื้นที่แต่ละครั้ง นำมาถ่ายทอดแลกเปลี่ยนกับเจ้าของพื้นที่ โดยได้ขอให้ชุมชนได้ทำการตรวจสอบข้อมูลที่ได้ทำการศึกษา และเพิ่มเติม เสนอแนะในส่วนของรายละเอียดเพิ่มเติมเพื่อความสมบูรณ์ ถูกต้องของข้อมูลซ้ำอีกรอบ รวมทั้งได้เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมเวทีเสวนาได้เสนอข้อคิดเห็น ในการที่จะดำเนินการส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนได้ร่วมกันดูแล รักษาเรือนไทยเงินและได้เห็นความสำคัญของเรือนพื้นถิ่นตน ซึ่งในแต่ละฝ่ายที่เข้าร่วมเวทีเสวนาได้เสนอข้อคิดเห็นไว้หลากหลาย สรุปเป็นประเด็นได้ดังนี้

๑. ความเห็นจากเจ้าของเรือนทั้ง ๑๐ หลัง พบว่าหากเรือนหลังไหนได้ใช้เป็นที่อยู่อาศัยในชีวิตประจำวัน จะได้รับการดูแลรักษา เป็นอย่างดี อาจจะมีการปรับเปลี่ยนสภาพของโครงสร้างให้เหมาะกับประโยชน์ใช้สอย

๒. สำหรับเรือนที่ไม่มีคนอยู่เป็นประจำ ก็จะเป็นเหตุให้สภาพเรือนไม่ได้รับการดูแลและในที่สุดก็จะเสื่อมสภาพลงตามกาลเวลา หรือไม่ก็จะถูกขายตัวเรือน(ไม้เก่า)ไปในที่สุด

๓. ชาวบ้านรุ่นปัจจุบันที่ยังคงอยู่ในชุมชนจะอยู่ในวัยสูงอายุเป็นส่วนใหญ่ ที่ถูกลูกหลานทิ้งไว้ให้อยู่กับบ้าน ลูกหลานจะไปทำงานต่างถิ่น และก็ไปเรียนในตัวเมืองทำให้ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมตะวันตก และความแพร่หลาย อย่างรวดเร็วจากสังคมยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งเป็นเหตุให้ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน ไม่สามารถต่อสู้กับแรงความคิดของคนรุ่นใหม่จากลูกหลานตนได้ จนทำให้ละเลยในความเป็นตัวตนดั้งเดิมของบรรพบุรุษไป

๔. ความเห็นจากผู้ใหญ่บ้านต้นแทนน้อย ได้แสดงความเห็นว่าการจะปลูกบ้านต้องขึ้นอยู่กับเจ้าของบ้านเอง เราไม่สามารถไปจำกัดความต้องการของลูกบ้านได้ ตามสุภาษิตที่ว่า ปลูกเรือนตามใจผู้อยู่ ผูกอุ้มตามใจผู้นอน

๕. เลขานุการสภาวัฒนธรรมจังหวัด ได้ให้ข้อเสนอว่าหากทางหมู่บ้านได้ประสานความร่วมมือจากองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ได้มีส่วนส่งเสริมให้มีการดูแล รักษา บ้านพื้นถิ่นให้คงอยู่ โดยเสนอให้ทางองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ได้จัดทำแบบแปลนเรือนพื้นถิ่น เป็นแปลนสำเร็จรูปไว้สำหรับชุมชนที่มีความสนใจที่จะสร้างบ้านใหม่ ในรูปแบบเรือนพื้นถิ่นเดิม โดยทั้งนี้ จะได้รับการยกเว้นค่าธรรมเนียมหรือภาษีในการขออนุญาตสร้างเรือนในรูปแบบดังกล่าว ซึ่งถือเป็นการส่งเสริมให้มีการปลูกสร้างเรือนพื้นถิ่นอีกทางหนึ่ง

๖. ความเห็นของครูอเนก ปวงคำ เรื่องการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ทางสถานศึกษาก็ได้มีส่วนช่วยในการปลูกฝังเกี่ยวกับวิถีชีวิตไทยเขิน ไม่ว่าจะสอดแทรกในเนื้อหาในรายวิชา การสอนภาษาเขินวันละคำ เป็นต้น

๗. สภาวัฒนธรรมอำเภอ ได้เป็นฝ่ายประสาน ส่งเสริม สนับสนุนในกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะดำเนินการในพื้นที่ให้มีอย่างต่อเนื่อง ระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับชุมชน

ในปัจจุบันพบว่าจำนวนเรือนพื้นถิ่นในจังหวัดเชียงใหม่ ลดจำนวนลงค่อนข้างรวดเร็ว อันเป็นผลมาจากความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ สังคม รวมถึงเทคโนโลยี สมัยใหม่ที่รุกล้ำเข้าสู่สังคมโลกปัจจุบันอย่างต่อเนื่อง หากหน่วยงานภาครัฐหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องไม่ได้เข้าไปมีบทบาทหรือเข้าไปมีส่วนร่วมในการปลูกจิตสำนึกเรื่องคุณค่าของเรือนพื้นถิ่นในเชิงประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรมแก่เจ้าของเรือนหรือในชุมชนนั้นๆ รวมทั้งประโยชน์ทั่วไปที่ได้รับทราบถึงความสำคัญแล้ว คนรุ่นหลังจะสามารถมีสิ่งบ่งบอกให้รู้ถึงภูมิปัญญาของคนในพื้นที่นั้นๆปรากฏอยู่เป็นหลักฐานที่เป็นรูปธรรมชัดเจนเด่นชัด ให้เป็นที่ภาคภูมิใจของคนรุ่นหลังได้อย่างไร

ข้อเสนอแนะ

๑. การดำรงอยู่ของวัฒนธรรมชาวไทยเขินที่เด่นชัด คือ เรือนไทยเขิน ที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ไว้ได้อย่างดี แต่สิ่งสมควรได้รับการสนับสนุนให้คงอยู่ควบคู่กันไปคือ “ภาษาพูด” ในปัจจุบันมีเยาวชนเพียง ๕๐% ที่สามารถสืบทอดไว้ได้

๒. การให้ความรู้ทางด้านการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมแก่เจ้าของเรือนรวมทั้งการสร้างความเข้าใจแก่ชุมชนให้ตระหนักในคุณค่าของเรือนไทยเขินและการสนับสนุนจากหน่วยงานทางการศึกษาที่จะจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นให้เยาวชนได้ตระหนักในคุณค่าของสถาปัตยกรรมท้องถิ่น สิ่งเหล่านี้จะช่วยส่งเสริมให้ “เรือนไทยเขิน” เป็นมรดกทางด้านสถาปัตยกรรมที่ทรงคุณค่าต่อไป

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ.(๒๕๒๙). **การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนโดยถือมนุษย์เป็นศูนย์กลาง**. สภาคาทอโลกแห่ง ประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา.(๒๕๓๙). **ทิศทางวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรเชษฐ์ วชชพิทักษ์.(๒๕๓๓). **รากฐานแห่งชีวิตวัฒนธรรมชนบทกับการพัฒนา**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์หมู่บ้าน.
- สุริชัย หวันแก้ว.(๒๕๓๕). **สังคมและวัฒนธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อุบล เสถียรปภิรณกรณ์.(๒๕๒๘). **สังคมวิทยา**. ภาควิชาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครุนครปฐม.
- ผ่องพันธ์ มณีรัตน์.(๒๕๒๑). **การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- รพีพรรณ ลิ้มปิติ.(๒๕๔๔). **การถ่ายทอดความเชื่อของคนไทยเชื้อสายจีนในชุมชนภาคใต้**.วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์ มหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อรศิริ ปาณินท์และคณะ.(๒๕๔๘). **รายงานวิจัยโครงการ : ภูมิปัญญา พัฒนาการและความสัมพันธ์ระหว่างกันของ เรือนพื้นถิ่นไทเขินเชียงใหม่ — เชียงตุง**.สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- เอนก ปวงคำ.(๒๕๔๗). **ประวัติชาวไทเขิน บ้านต้นแห่น ตำบลท่าวังพร้าว อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่**. โรงเรียนบ้านทุ่งเสี้ยว (นารัฐ). สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต ๔.
- คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.(๒๕๔๔). **ความหลากหลายของเรือนพื้นถิ่นไทย**. เอกสาร ประกอบการประชุมทางวิชาการ ระหว่างวันที่ ๒๒ — ๒๓ มิถุนายน ๒๕๔๓ . โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ภาคผนวก

ภาพประกอบการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามของคณะผู้วิจัยจังหวัดเชียงใหม่
สัมภาษณ์เจ้าของบ้านเรือนไทยเขิน บ้านต้นแตนน้อย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

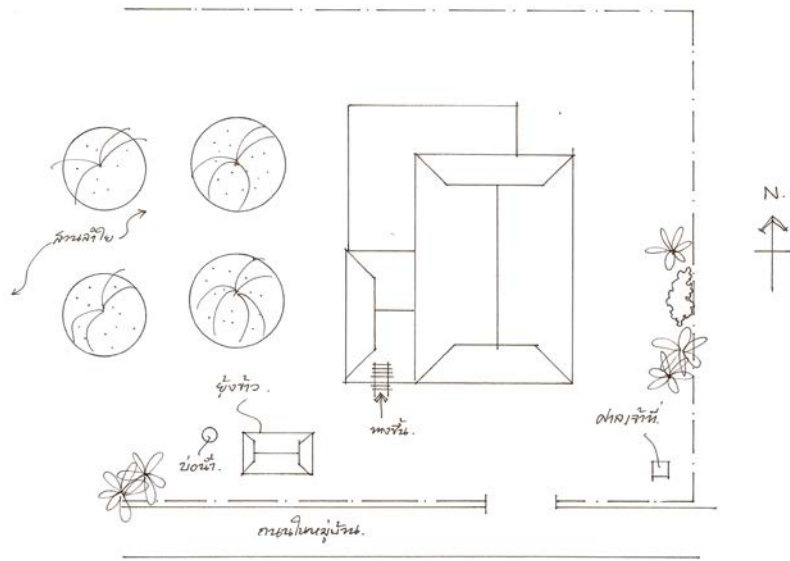
ภาพประกอบการจัดเวทีเสวนาชุมชน

วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๑

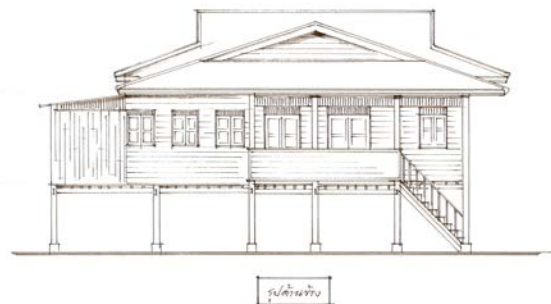
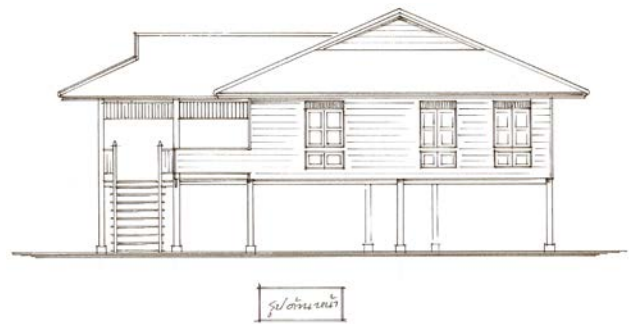
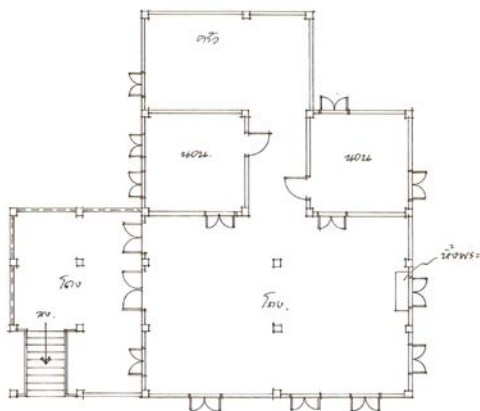
ณ บ้านนางโฉมศรี สุรินดีะ บ้านเลขที่ ๕ หมู่ที่ ๗ บ้านต้นแห่น้อย
ตำบลท่าวังพร้าว อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

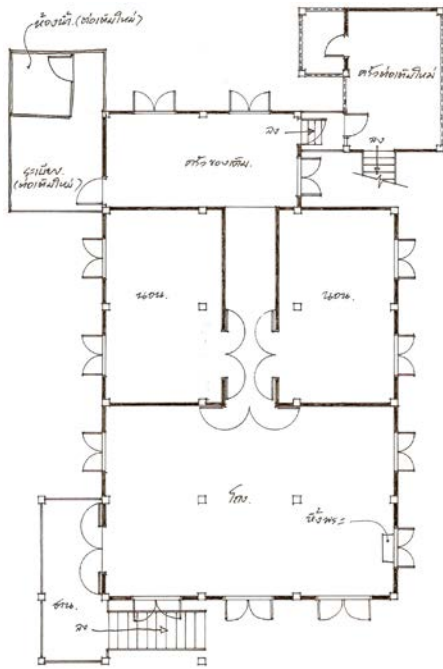
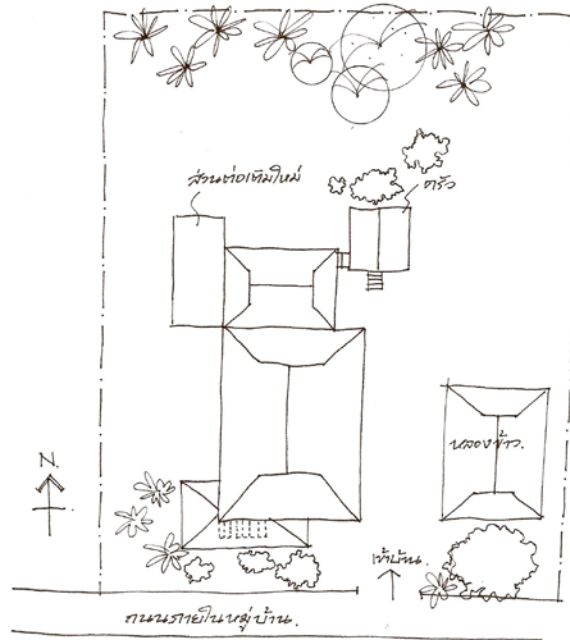
ภาพองค์ประกอบบริเวณบ้านและบ้านไทยเขินนางพรรณี ต้นจ้อย

บ้านนางพรรณี ต้นจ้อย.
15 ม. 9 ซันหนม้อย

ภาพองค์ประกอบบริเวณบ้านและบ้านไทยเขินนายอินตา นางบุญปั้น สมณะ

บ้านพ่ออินตา, สภ.บุญปั้น.
วันที่ 2 มิ.ย.

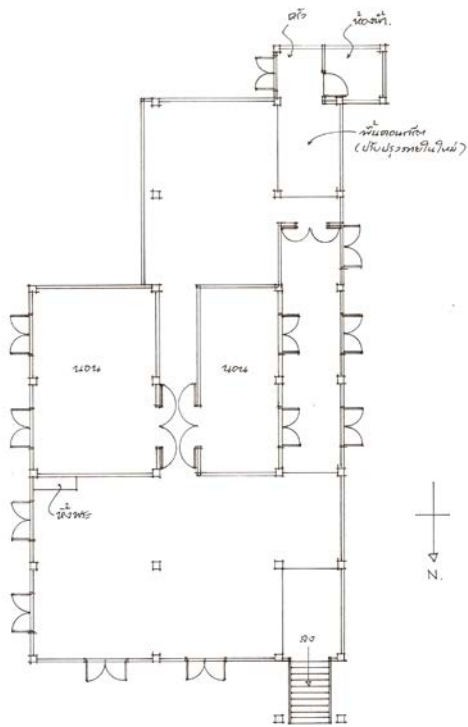
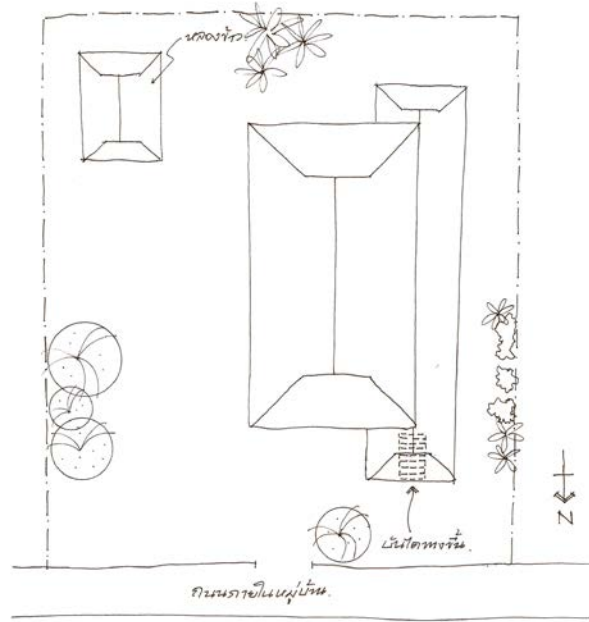

รูปด้านหน้า

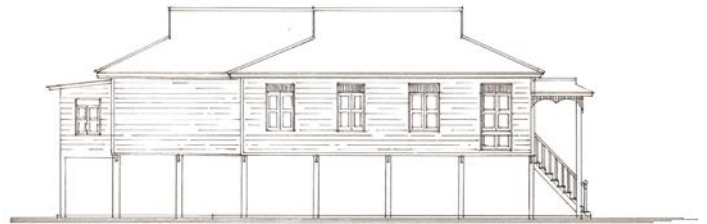

รูปด้านข้าง

ภาพองค์ประกอบบริเวณบ้านและบ้านไทยเขินนางโฉมศรี สุรินทร์

บ้านเลขที่ ๕ นายโฉมศรี สุรินทร์

รูปด้านข้าง

รูปด้านหน้า

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง การศึกษาวิถีไทยเงิน การคงอยู่ของเรือนไทยเงินในเขตชุมชนเมือง กรณีศึกษา :
เรือนไทยเงินชุมชนบ้านต้นแห่น้อย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

ข้อมูลส่วนตัว ชื่อ.....นามสกุล.....
อายุ.....ปี บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....
ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....
อาชีพ.....ระดับการศึกษา.....

ข้อมูลสัมภาษณ์

๑.) เล่าถึงประวัติความเป็นมาของชุมชนบ้านต้นแห่น้อย/ บ้านต้นแห่นหลวง

.....
.....
.....
.....

๒.) ในชุมชนของท่าน ใครเป็นผู้นำในการสร้างความสัมพันธ์ (มีบทบาท)ของคนในชุมชน
(กำนัน , ผู้ใหญ่บ้าน,ผู้อาวุโส,พระสงฆ์, ครู, ผู้รู้ท้องถิ่น

.....
.....
.....

๓.)ผู้รู้ท้องถิ่น (ปราชญ์ชาวบ้าน) ในชุมชนของท่าน มีใครบ้างและมีองค์ความรู้ใดที่ถือเป็น
ผู้เชี่ยวชาญในสาขานั้น ๆ

.....
.....
.....
.....
.....

๖.) แปรณการสร้างที่อยู่อาศัยดั้งเดิม มีลักษณะใด

.....
.....
.....

ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงหรือไม่

.....
.....
.....

(ถ้ามี) มีการปรับเปลี่ยนอย่างไร.....จุดใดที่เปลี่ยน

.....
.....
.....
.....
.....
.....

เหตุผลในการปรับเปลี่ยน

.....
.....
.....
.....
.....
.....

๗.) ศิลปกรรมที่นิยมใช้ในเรือนพัก (ตั้งแต่รูปแบบของบันได เต้น หิ้งพระ เครื่องสักการะ หิ้งผี
บรรพบุรุษ — เครื่องสักการะ

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

๘.) ความเป็นอยู่ของสมาชิกในครอบครัว มีลักษณะเด่นในข้อใดบ้าง (การอยู่ร่วมกันประจวบเหมาะดี การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การเชื่อฟัง ความซื่อสัตย์สุจริต)

.....
.....
.....
.....
.....
.....

๙.) คติคำสอนของสมาชิกในครอบครัว ที่พึงยึดถือปฏิบัติมีอะไรบ้าง และปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปในลักษณะใด

.....
.....
.....
.....
.....

๑๐.) คติคำสอนของสมาชิกในชุมชนที่เคยปฏิบัติต่อกัน มีอะไรบ้าง ปัจจุบันยังคงมีอยู่หรือเปลี่ยนแปลง

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

๑๑.) ข้อ ๘ / ข้อ ๑๐ มีเหตุผลสนับสนุนอะไรบ้าง

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

ประกาศสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่
เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการวิจัยท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม

ด้วยสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้สนับสนุนให้เครือข่ายวัฒนธรรมได้มีการพัฒนานักวิจัยท้องถิ่นด้านการบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งเน้นให้สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด และสภาวัฒนธรรมจังหวัด สามารถบริหารจัดการวัฒนธรรมร่วมกับชุมชนได้อย่างมีเอกภาพ และเพื่อเสริมสร้างศักยภาพด้านการวิจัยท้องถิ่น ให้เกิดประสิทธิภาพในงานด้านวัฒนธรรมเพิ่มขึ้น

เพื่อให้การดำเนินการดังกล่าวบรรลุผล ตามวัตถุประสงค์ จังหวัดเชียงใหม่ จึงขอแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่องานวิจัย ดังต่อไปนี้

๑. ดร.เจ้าดวงเดือน ณ เชียงใหม่	ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่	ที่ปรึกษา
๒. นายบพิตร วิทยาวิโรจน์	วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่	ที่ปรึกษา
๓. นางจินตนา มัชฌิมบุรุษ	กรรมการบริหารสภาวัฒนธรรมฯ	ประธานคณะกรรมการ
๔. นางอรพรรณีย์ ปัญญาใหญ่	กรรมการบริหารสภาวัฒนธรรมฯ	คณะกรรมการ
๕. นายรุ่งโรจน์ เปี่ยมยศศักดิ์	กรรมการบริหารสภาวัฒนธรรมฯ	คณะกรรมการ
๖. นายอเนก ปวงคำ	ปราชญ์ชาวบ้าน	คณะกรรมการ
๗. นางแสงเดือน บุญล้วน	นักวิชาการวัฒนธรรม ๗ว	คณะกรรมการ
๘. นายเปรม ศรีวิชัยลำพรรณ	นักวิชาการวัฒนธรรม ๖ว	คณะกรรมการ
๙. นางภัทรา จันทราทิพย์	สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มช.	คณะกรรมการ
๑๐. นางสาวนฤมล ลภะวงศ์	นักวิชาการวัฒนธรรม ๖ว	คณะกรรมการ
๑๑. นางปานรดา อุ๋นจันทร์	นักวิชาการวัฒนธรรม ๖ว	คณะกรรมการ

ทั้งนี้ ให้คณะกรรมการที่ได้รับแต่งตั้ง มีหน้าที่ศึกษา ค้นคว้าข้อมูลองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยด้านวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้ได้ผลงานวิจัยที่มีคุณภาพและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้

ประกาศ ณ วันที่ ๒๕ เดือน เมษายน พ.ศ ๒๕๕๑

(นายบพิตร วิทยาวิโรจน์)
วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่

แบบฟอร์มรายงานการสร้างการมีส่วนร่วม

กิจกรรมการมีส่วนร่วม			ผู้เข้าร่วมในกระบวนการวิจัย						วิธีสร้างการมีส่วนร่วม (โปรดระบุ)
ประเภทกิจกรรม	ทำ	ไม่ทำ	ประธานสภา วัฒนธรรม จังหวัด	ปราชญ์ ชาวบ้าน	แกนนำ ชุมชน	สมาชิก ชุมชน	เยาวชน	อื่น ๆ (โปรดระบุ)	
๑. ให้ภาคส่วนต่าง ๆ นอกเหนือจากบุคลากรในสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเข้าร่วมเป็นทีมวิจัยหรือคณะทำงาน	/		/	/	/			<ul style="list-style-type: none"> -ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอสันป่าตอง -รองประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอสันป่าตอง -ข้าราชการบำนาญมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ -สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 	<ul style="list-style-type: none"> - นำเรื่องเข้าในที่ประชุมประจำเดือนของสภาวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ - ประสานบุคลากรนอกสังกัดเชิญประชุมเข้าร่วมการทำงานวิจัย ฯ - ชี้แจง วัตถุประสงค์ ความเป็นมา และสร้างความเข้าใจร่วมกันในการทำงานวิจัยแบบมีส่วนร่วม
๒. ให้ภาคส่วนต่าง ๆ ร่วมตั้งโจทย์การวิจัย	/							<ul style="list-style-type: none"> -ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอสันป่าตอง -รองประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอสันป่าตอง -อ.จินตนา มัชฌมบุรุษ ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ -อ.ภัทรา จันทราทิตย์ สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 	<ul style="list-style-type: none"> - เชิญประชุมคณะทำงานวิจัย ฯ ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอสันป่าตอง และรองประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอสันป่าตอง เปิดประเด็นให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสื่อที่จะการศึกษา - คณะทำงานวิจัย ฯ ร่วมกันตั้งโจทย์การวิจัยร่วมกัน

กิจกรรมการมีส่วนร่วม			ผู้เข้าร่วมในกระบวนการวิจัย						วิธีสร้างการมีส่วนร่วม (โปรดระบุ)
ประเภทกิจกรรม	ทำ	ไม่ทำ	ประธานสภา วัฒนธรรม จังหวัด	ปราชญ์ ชาวบ้าน	แกนนำ ชุมชน	สมาชิก ชุมชน	เยาวชน	อื่น ๆ (โปรดระบุ)	
๓. ให้ภาคส่วนต่าง ๆ ร่วมเขียนโครงร่าง วิจัย / ร่วมออกแบบงานวิจัย	/							<p>-อ.จินตนา มัชฌิมบุรุษ ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่</p> <p>-อ.ภัทรา จันทราทิตย์ สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่</p>	<p>-หัวหน้าคณะทำงานวิจัย ฯ มอบหมายแบ่งหัวข้อของงานวิจัยให้ คณะทำงาน ฯ ไปศึกษา ค้นคว้า และเขียนเนื้อหาที่ได้รับมอบหมายมา -นำเสนอในที่ประชุมคณะทำงานวิจัย ร่วมกันตรวจสอบ แก้ไข เพิ่มเติม เพื่อนำส่ง สวช.</p>
๔. ให้ภาคส่วนต่าง ๆ ร่วมสร้างเครื่องมือ วิจัย	/							<p>-อ.จินตนา มัชฌิมบุรุษ ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่</p> <p>-อ.ภัทรา จันทราทิตย์ สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่</p>	<p>ประชุมคณะทำงาน ฯ หรือร่วมกัน สร้างเครื่องมือ ฯ พร้อมกับ ตรวจสอบความถูกต้อง ความ สมบูรณ์ของแบบสัมภาษณ์และแบบ สังเกต ให้สอดคล้องกับ วัตถุประสงค์ และนำออกเก็บข้อมูล ภาคสนาม</p>

กิจกรรมการมีส่วนร่วม			ผู้เข้าร่วมในกระบวนการวิจัย							วิธีสร้างการมีส่วนร่วม (โปรดระบุ)
ประเภทกิจกรรม	ทำ	ไม่ทำ	ประธานสภา วัฒนธรรม จังหวัด	ปราชญ์ ชาวบ้าน	แกนนำ ชุมชน	สมาชิก ชุมชน	เยาวชน	อื่น ๆ (โปรดระบุ)		
๕. ให้ภาคส่วนต่าง ๆ ร่วมคัดเลือกกลุ่ม ตัวอย่าง	/		/	/	/				-ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอ สันป่าตอง -รองประธานสภาวัฒนธรรม อำเภอสันป่าตอง -อ.จินตนา มัชฌมบุรุษ ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ -อ.ภัทรา จันทราทิตย์ สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	-ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอ สันป่าตอง รองประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอสันป่าตอง และปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งเป็นเจ้าของ พื้นที่ได้นำคณะทำงานวิจัย ฯ ลงพื้นที่ สำรวจข้อมูลกลุ่มเป้าหมายที่จะ ทำการศึกษา
๖. ให้ภาคส่วนต่าง ๆ ร่วมเก็บข้อมูล	/			/					-อ.จินตนา มัชฌมบุรุษ ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ -อ.ภัทรา จันทราทิตย์ สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ -นักวิชาการวัฒนธรรม ผู้ปฏิบัติงานประจำอำเภอ	หัวหน้าคณะทำงานวิจัย ฯ ได้ มอบหมายและแบ่งกลุ่มเป้าหมายให้ คณะทำงานวิจัยเข้าไปเก็บข้อมูล ภาคสนาม ทำการสัมภาษณ์ กรณีศึกษาเจ้าของบ้านเรือนไทยเขิน แต่ละหลังคาเรือน ทำการ บันทึกเสียง ภาพถ่าย และทำการ เขียนข้อมูลที่ได้จากกลุ่มเป้าหมาย เพื่อนำไปตรวจสอบความถูกต้องและ ความสมบูรณ์ของข้อมูลอีกครั้ง

กิจกรรมการมีส่วนร่วม			ผู้เข้าร่วมในกระบวนการวิจัย						วิธีสร้างการมีส่วนร่วม (โปรดระบุ)
ประเภทกิจกรรม	ทำ	ไม่ทำ	ประธานสภา วัฒนธรรม จังหวัด	ปราชญ์ ชาวบ้าน	แกนนำ ชุมชน	สมาชิก ชุมชน	เยาวชน	อื่น ๆ (โปรดระบุ)	
๗. ให้ภาคส่วนต่าง ๆ ร่วมเป็นผู้ให้ข้อมูล	/			/	/	/	/	-เจ้าอาวาสวัด -มัคคทายก -เจ้าของเรือนไทยเขิน จำนวน ๑๐ หลังคา -ช่างปลูกเรือน -ผู้เกี่ยวข้องพิธีกรรมการปลูก เรือน	คณะทำงานวิจัยฯ เข้าชุมชนลงพื้นที่ เก็บข้อมูลภาคสนาม ดำเนินการ สัมภาษณ์รายบุคคล ทำการสังเกต และสนทนากลุ่มในการเข้าไปมีส่วน ร่วมในกิจกรรมของชาวบ้าน เช่น วันดาขึ้นบ้านใหม่ โดยบุคคลดังกล่าว ข้างต้นเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก
๘. ให้ภาคส่วนต่าง ๆ ร่วมวิเคราะห์ / สังเคราะห์ข้อมูล	/							-ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอ สันป่าตอง -รองประธานสภาวัฒนธรรม อำเภอสันป่าตอง -อ.จินตนา มัชยมนุรุช ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ -อ.ภัทรา จันทราพิศย์ สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	หลังจากเข้าไปเก็บข้อมูลภาคสนาม ข้อมูลดิบที่ได้ นำมาเรียบเรียงข้อมูล จากนั้นข้อมูลที่ได้จากคณะทำงานวิจัย ฯ มารวมกัน แล้วประชุม คณะทำงานวิจัยฯ อ่านข้อมูล และ ร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูล จัดหมวดหมู่ จัดระบบข้อมูลที่ได้ ว่ามีความ สมบูรณ์ ถูกต้อง ครบถ้วน หรือไม่ หากยังขาดความสมบูรณ์ลง ไปเก็บข้อมูลซ้ำเพิ่มเติมที่ขาด

กิจกรรมการมีส่วนร่วม			ผู้เข้าร่วมในกระบวนการวิจัย						วิธีสร้างการมีส่วนร่วม (โปรดระบุ)
ประเภทกิจกรรม	ทำ	ไม่ทำ	ประธานสภา วัฒนธรรม จังหวัด	ปราชญ์ ชาวบ้าน	แกนนำ ชุมชน	สมาชิก ชุมชน	เยาวชน	อื่น ๆ (โปรดระบุ)	
๙. ให้ภาคส่วนต่าง ๆ ร่วมเขียนรายงาน การวิจัย	/							-อ.จินตนา มัชฌิมบุรุษ ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ -อ.ภัทรา จันทราทิตย์ สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	หัวหน้าคณะทำงานวิจัย มอบหมาย งาน เช่น ให้มีผู้รับผิดชอบในแต่ละ ละบทของรายงาน ตั้งแต่บทที่ ๑ - ๕ ส่วนในบทที่ ๔ คณะทำงาน น ที่รับผิดชอบเก็บข้อมูลกลุ่มเป้าหมาย กรณีศึกษาแต่ละรายตามที่ได้ สัมภาษณ์มา ร่วมกันตรวจสอบข้อมูล พิสูจน์ ตัวอักษรจัดทำเป็นรูปเล่มที่สมบูรณ์ ส่ง สวช.
๑๐. อื่น ๆ การศึกษาภาคสนามใน ท้องถิ่นดั้งเดิมของชาวไทเขิน ที่เมืองเชียง ตุง ประเทศพม่า	/			/	/		/	-อ.จินตนา มัชฌิมบุรุษ ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ -อ.ภัทรา จันทราทิตย์ สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	ร่วมศึกษาข้อมูลภาคสนามประเทศ เพื่อนบ้าน เพื่อที่จะนำข้อมูลปฐมภูมิ ที่ได้เพื่อดูความเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ ศึกษาในการวิจัย

๑. ที่ผ่านมา นอกจากงานวิจัยครั้งนี้ ท่านได้ทำงานร่วมกับสภาวัฒนธรรมจังหวัดในลักษณะใดบ้าง

- ได้ปฏิบัติหน้าที่ในฝ่ายเลขานุการสภาวัฒนธรรมจังหวัด และได้มีส่วนร่วมในการพิจารณาโครงการส่งเสริมสนับสนุนและพัฒนาการดำเนินงานขององค์กรเครือข่ายวัฒนธรรมในพื้นที่ ซึ่งทำให้ได้รับทราบถึงข้อปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงานของเครือข่าย

๒. ท่านคิดว่า งานวิจัยครั้งนี้ ช่วยส่งเสริมการทำงานร่วมกันระหว่างท่าน และสภาวัฒนธรรมจังหวัดหรือไม่ อย่างไร

- การทำงานวิจัยครั้งนี้ถือได้ว่าเป็นการส่งเสริม สนับสนุนการทำงานร่วมกันระหว่างคณะทำงานกับสภาวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี โดยลักษณะการทำงานที่ได้ดำเนินการเป็นกลไกหนึ่งที่เป็นส่วนช่วยให้กิจกรรมของเครือข่ายสภาที่ได้ดำเนินการในพื้นที่บังเกิดผลในเชิงรูปธรรมมากยิ่งขึ้น และมีส่วนทำให้ชุมชนในพื้นที่เกิดความหวงแหนและตระหนักในบทบาทหน้าที่ของชุมชนเองในการที่จะร่วมรักษาความเป็นอัตลักษณ์ของตนเอง

๓. โปรดระบุถึงประโยชน์ที่เกิดจากการทำงานร่วมกับสภาวัฒนธรรมจังหวัด

- เป็นการสร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจอันดีระหว่างภาครัฐและเอกชน และทำให้ทราบถึงความต้องการของชุมชนในพื้นที่ รวมถึงทิศทางการดำเนินงานในพื้นที่นั้นๆว่ามีปัญหา และแนวทางแก้ไข พัฒนา อนุรักษ์ สืบทอดในเรื่องใด ก่อน-หลัง ตามสภาพปัญหาของแต่ละพื้นที่ โดยเน้น การรับรู้ การมีส่วนร่วม และการพัฒนา เป็นสำคัญ

๔. ในอนาคต ท่านมีแนวทางการทำงานร่วมกับสภาวัฒนธรรมจังหวัดในลักษณะใด

- ให้ชุมชนเป็นผู้กำหนดทิศทางในการที่จะจัดการในเรื่องวัฒนธรรมของตนเอง และในส่วนบทบาทของภาครัฐจะทำหน้าที่เป็นตัวสนับสนุน และส่งเสริมในกระบวนการจัดการให้บังเกิดผลอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

๕. ท่านอยากให้ สวช. สร้างให้เกิดการทำงานร่วมกันระหว่างท่านกับสภาวัฒนธรรมจังหวัดในลักษณะใดบ้าง

- ควรสนับสนุนให้มีการทำงานร่วมกันในลักษณะนี้ อย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับองค์กรเครือข่ายในความพยายามของภาครัฐที่มีความต้องการให้ชุมชนในพื้นที่ได้มีส่วนร่วมและเห็นความสำคัญในการที่จะร่วมรักษาความเป็นตัวตนของชุมชนมิให้เสื่อมสูญไปตามกาลเวลา

ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย

ชื่อ – สกุล	นายบพิตร วิทยาวิโรจน์
วัน เดือน ปี เกิด	๑๑ กันยายน ๒๕๐๖
ที่อยู่ปัจจุบัน	๑๕๕ / ๖ หมู่ ๓ ตำบลต้นเปา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่
โทรศัพท์	๐๘๙-๙๕๖๙๗๘๔
ประวัติการศึกษา	ปริญญาตรี (กศ.บ.) มศว.ประสานมิตร กรุงเทพฯ ปริญญาโท (ศษ.ม.) บริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ประวัติการทำงาน	ข้าราชการ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ นักวิชาการศึกษา นักวิชาการวัฒนธรรม วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่
ตำแหน่งปัจจุบัน	วัฒนธรรมจังหวัดพะเยา

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ – สกุล	ผู้ช่วยศาสตราจารย์จินตนา มัชฌิมบุรุษ
วัน เดือน ปี เกิด	๑๖ กันยายน ๒๔๘๕
ที่อยู่ปัจจุบัน	๑๒๗ หมู่ ๓ ตำบลเหมืองผ่า อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่
โทรศัพท์	๐๘๑-๗๑๖๘๙๘๙
ประวัติการศึกษา	ปริญญาโท (ศศ.ม.) การสอนสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ประวัติการทำงาน	อาจารย์พิเศษระดับปริญญาตรีและปริญญาโท มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ อาจารย์พิเศษระดับปริญญาตรีและปริญญาโท มหาวิทยาลัยการเกษตรราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ประธานคณะอนุกรรมการฝ่ายวิชาการสภาวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ – สกุล	ดร.เจ้าดวงเดือน ณ เชียงใหม่
วัน เดือน ปี เกิด	๒๒ พฤษภาคม ๒๔๗๒
ที่อยู่ปัจจุบัน	๓๙ ถนนจำบ้าน ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
โทรศัพท์	๐๕๓-๒๑๘๑๐๕,๐๘๙-๕๕๔๐๑๓๘
ประวัติการศึกษา	มัธยมศึกษา ปีที่ ๗ – ๘ โรงเรียนดาราวิทยาลัย
ประวัติการทำงาน	พ.ศ. ๒๕๑๓ สอบเป็นผู้พิพากษาสมทบศาลคดีเด็กและเยาวชนได้อันดับ ๑ เป็นผู้ริเริ่มการจัดงานไม้ดอกไม้ประดับ (งานบุปผชาติ) ร่วมกับการท่องเที่ยว แห่งประเทศไทยและเกษตรจังหวัดเชียงใหม่ อดีตอุปนายกสมาคมหนังสือพิมพ์เสียงเชียงใหม่และสมาคมหนังสือพิมพ์ ส่วนภูมิภาค
ตำแหน่งปัจจุบัน	ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ – สกุล	นางภัทรา จันทราทิตย์
วัน เดือน ปี เกิด	๑๓ มีนาคม ๒๕๐๕
ที่อยู่ปัจจุบัน	๑๙ / ๒ ถนนราชมรรคา ซอย ๒ ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
โทรศัพท์	๐๘๑-๑๗๙๗๒๐๓
ประวัติการศึกษา	ปริญญาตรี (วท.บ) รัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ปริญญาโท (ศษ.ม.) วิจัยและสถิติการศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ประวัติการทำงาน	นักวิชาการศึกษา สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ – สกุล	นางปานรดา อุ่นจันทร์
วัน เดือน ปี เกิด	๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๐๘
ที่อยู่ปัจจุบัน	๓๑๑ หมู่ ๑ ตำบลหนองตอง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่
โทรศัพท์	๐๘๑-๒๘๗๑๑๗๔
ประวัติการศึกษา	ปริญญาตรี (วท.บ) วิทยาลัยครูเชียงใหม่ ปริญญาโท (รพ.ม.) รัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
ประวัติการทำงาน	นักวิชาการศึกษา สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดเชียงใหม่ นักวิชาการวัฒนธรรม สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่

